

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1995:23

Barnefaglige sakkyndighetsoppgaver

Rolleutforming og kvalitetssikring

Utredning fra utvalg oppnevnt av
Barne- og familiedepartementet 30. november 1994.

Avgitt 28. september 1995.

STATENS FORVALTNINGSTJENESTE
STATENS TRYKNING

OSLO 1995

Til Barne- og familiedepartementet

30. november 1994 nedsatte Barne- og familiedepartementet et utvalg med oppgave å utrede sakkyndiges rolle i barnesaker. Utvalget leverer med dette sin enstemmige innstilling.

Oslo, den 28. september 1995

Haldor Øvreeide leder
Elisabeth Backe-Hansen
Berit Grøholt
Katrin Koch
Wolfram Löllke
Bjørn Reidar Karlsen

KAPITTEL 1

Innledning og sammendrag**1.1 OPPNEVNING OG MANDAT**

Barne- og familiedepartementet nedsatte 30. november 1994 et utvalg med oppgave å utrede sakkyndiges rolle i barnesaker. Tidspunkt for avslutning av arbeidet ble satt til 1. september 1995. Utvalgets mandat hadde følgende formulering:

1. Utvalget bes utforme og beskrive den sakkyndige rollen slik at forholdet til barnet, foreldrene og det offentlige tydeliggjøres. Dette innebærer også en gjennomgang av de regler og lovverk som regulerer rollen som sakkyndig i saker etter Lov om barneverntjenester og Lov om barn og foreldre.
2. Utvalget bes om å beskrive det faglige grunnlaget som er relevant for arbeidet som sakkyndig. Utvalget bes videre om å utrede og vurdere den faglige kompetansen som anses å være nødvendig for arbeidet som sakkyndig. Dette inkluderer behov for og krav til faglige kvalifikasjoner, metodikk og fagetiske retningslinjer.
3. Utvalget bes vurdere erfaringer med sakkyndiges arbeid slik de kommer til uttrykk i rapporter, erklæringer og muntlig fremstilling. Behovet for standardisering og kvalitetssikring skal særlig nøye vurderes.
4. Utvalget legger frem eventuelle forslag til tiltak på følgende områder:
  - a) Eventuelle endringer i lover og regler som regulerer den sakkyndiges rolle, drøftes og legges frem.
  - b) Forslag til opplæringstiltak utarbeides.
  - c) Forslag til kvalitetssikringstiltak for sakkyndighetsarbeid utarbeides.

1.2 SAMMENSETNING

Utvalget har hatt følgende sammensetning:

Tabell 1.1:

Elisabeth Backe-Hansen	Psykolog
Terje Galtung	Psykolog
Berit Grøholt	Barne- og ungdomspsykiater
Bjørn Reidar Karlsen	Psykolog
Katrin Koch	Psykolog
Wolfram Löllke	Barne- og ungdomspsykiater
Haldor Øvreide	Psykolog

Utvalget har bestått av fagpersoner med lang erfaring som sakkyndige i barnesaker. Haldor Øvreide har vært leder og Bjørn Reidar Karlsen sekretær. Terje Galtung måtte trekke seg av personlige grunner i slutten av juli 1995.

Utvalget har vært administrativt forankret i Barne- og familiedepartementet. Fra departementet har rådgiver Elisabeth Askeland deltatt som observatør. Jurist fra BFD har bistått utvalget i avklaring av juridiske spørsmål.

1.3 ARBEIDSFORM

Utvalget har til sammen hatt 13 møter i perioden januar - september 1995. Medlemmenes egne erfaringer med rollen som sakkyndig i barnesaker er blitt inngående drøftet. Utvalget har videre gjennomgått relevant litteratur om sakkyndighetsarbeid. Litteraturliste er vedlagt. Man har valgt å innhente synspunkter om og erfaringer med sakkyndige i barnesaker fra interesseforeninger, juridisk hold og relevante aktører/samarbeidspartnere innen forvaltningen og rettsapparatet. I alt har man gjennomført 8 høringsmøter. Denne fremgangsmåten er valgt fordi det å skulle fremskaffe representative sakkyndige rapporter og erklæringer som gjenspeiler bredden og kvalitet på sakkyndighetsområdet ville bydd på så store praktiske, fag- etiske og metodiske problemer at man ikke kunne ha gjennomført arbeidet innenfor de knappe tidsfristene som var avsatt til arbeidet. Noen personer/instanser som var invitert av utvalget til høringsmøte hadde ikke anledning til å møte. En del av disse har isteden valgt å gi utvalget skriftlige synspunkter. Dommerforeningen var invitert til høringsmøte, men møtte ikke med begrunnelse om uenighet i utvalgets sammensetning.

Utvalgets sekretær deltok som observatør på dagsseminar i regi av Forum for sakkyndige psykologer på Høvikodden 10. mars. Temaet var bruk av sakkyndige i barnefordelingssaker og innledere var byrettsdommer Ruth Anker Høyen, soren- skriver Tor Gjone, psykolog Knut Rønbeck og psykolog Berte Lise Trygstad.

Utvalget har før avlevering av arbeidet levert delforslag til oppdragsgiver ved- rørende endringer i § 41 i barneloven og om samordning av retningslinjer for sak- kyndighetsarbeid.

Utvalget har invitert til fremføring av skriftlige synspunkter og erfaringer gjen- nom kunngjøring av mandatet i en rekke fagtidsskrifter.

Følgende foreninger/instanser/personer har deltatt på høringsmøter med utval- get:

Representanter for interesseforeninger:

Foreningen2foreldre
Aleneforeldreforeningen
Foreningen trygt barnevern
Norsk fosterhjemsforening
Ungdomsgrupper invitert gjennom Norsk fosterhjemsforening

Representanter for fagforeninger:

Fellesorganisasjonen for sosionomer, barnevernpedagoger og vernepleiere
Advokatforeningen

Relevant juridisk kompetanse:

Regjeringsadvokaten
Fylkesnemndsledere
Advokat Knut Lindboe

Representanter for relevant barnevernfaglig kompetanse:

Barnevernkonsulenter fra hhv. Tromsø, Porsgrunn og Meland kommune
Barnevernsjef for det fylkeskommunale barnevern i Akershus

Departementale møter:

Rådgiver Torunn Falkanger, Sivilavdelingen i Justisdepartementet
Byråsjef Tove Friisø og førstekonsulent Astrid Haram, Familie- og barnehageavdelingen i Barne- og familiedepartementet.

Utvalget har tilkjennegitt ønsker om innspill og synspunkter ved kunngjøring i følgende tidsskrifter:

Tidsskrift for den Norske Legeforening
Tidsskrift for Norsk Psykologforening
Advokatbladet
Norsk Fosterhjemskontakt
Barnevernpedagogen

Utvalget har mottatt skriftlige kommentarer fra følgende hold:

Barneombudet
Norsk fosterhjemforening
Foreningen2foreldre
Foreningen for trygt barnevern
Advokat Knut Lindboe, Oslo
Advokat Sverre Kvilhaug, Knarvik
Juridisk seksjon v/Barnevernsekretariatet i Oslo kommune
Barnevernkonsulent/sosialeiar i kommunene Selje, Eid, Vågsøy og Gloppen
Sjefpsykolog v/psykologisk barnevernteam i Akershus fylkeskommune
Barnevernsforum for kommunene Våle, Ramnes, Lardal, Tjøme, Andebu og Hof
I tillegg har utvalget mottatt skriftlige synspunkter fra endel privatpersoner.

1.4 SAMMENDRAG

Innstillingen er i det vesentlige disponert i tråd med det mandat som ligger til grunn for utvalgets arbeid. I *"Rollen som sakkyndig i saker som omhandler barn: Rammebetingelser og innhold"* i kapittel 2 beskrives rollen som sakkyndig i barnesaker, herunder formelle og faktiske særtrekk ved utøvelsen av arbeidet, jfr. pkt. 1 i mandatet.

I *"Lov, forskrift og annet regelverk som regulerer arbeidet som sakkyndig"* i kapittel 3 foretar utvalget en nærmere gjennomgang av de regler og lovverk som regulerer rollen som sakkyndig i barnesaker, jfr. pkt. 1 i mandatet. Etter anmodning fra utvalget har Barne- og familiedepartementet gitt juridisk bistand ved utarbeidelsen av *"Lov, forskrift og annet regelverk som regulerer arbeidet som sakkyndig"* i kap. 3.

I *"Synspunkter på og erfaringer med sakkyndig arbeid"* i kapittel 4 redegjør utvalget for fremførte erfaringer med sakkyndiges arbeid, jfr. punkt 3 i mandatet.

I *"Utvalgets drøfting av sakkyndighetsrollen"* i kapittel 5 drøftes det faglige grunnlaget som er relevant for arbeidet, jfr. punkt 2 og det vurderes de fremførte erfaringene og synspunktene jfr. punkt 3 i mandatet, herunder behovet for standardisering og kvalitetssikring av arbeidet.

I *"Utvalgets forslag"* i kapittel 6 legger utvalget frem forslag til tiltak på ulike områder, jfr. punkt 4 i mandatet. Utvalget foreslår mindre endringer i lov om barneverntjenester § 4-3 og lov om barn og foreldre § 41. I tillegg foreslår utvalget etablert en ordning med offentlig registrering av sakkyndige og organisering av videreutdanning for sakkyndighetsarbeid. Det foreslås videre utarbeidelse av felles veiledningshefte med retningslinjer for sakkyndighetsarbeid i forhold til barnesaker. Utvalget formulerer avslutningsvis en rekke anbefalinger i forhold til departement,

utdannings- og forskningsinstitusjoner, profesjonsforeningene og sakkyndige yrkesutøvere.

KAPITTEL 2

**Rollen som sakkyndig i saker som omhandler barn:
Rammebetingelser og innhold****2.1 INNLEDNING**

Rollen som sakkyndig er å forstå som utøvelsen av en profesjonell ekspertise innenfor en bestemt sammenheng. Rammen er forvaltningen og rettsapparatet i forhold til sivilrettslige og strafferettslige tvistesaker som omhandler barn. Rollen hviler på to hovedpilarer:

1. en formell og lovmessig regulering av virksomheten og et konkretisert mandat i den enkelte sak.
2. en konkret utforming av rollen basert på fagetikk og anvendelse av fagkunnskap.

Ved forvaltningsmessig behandling etter bvtl. er fagpersonen *engasjert* av forvaltningsorganet som utreder med et nærmere konkretisert *oppdrag*. Ved rettslig behandling er vedkommende *oppnevnt* som partsuavhengig utreder med et konkretisert *mandat*. Forskjeller i begrepsbruk skyldes forskjeller i den formelle rolleregulering og dette har konsekvenser for utøvelsen av virksomheten. I den videre fremstilling vil utvalget bruke betegnelsen *ekspert* om rollen som sakkyndig for forvaltningen og reservere betegnelsen *sakkyndig* om den rollen som kan utledes etter tvistemålsloven og domstolsloven ved rettslig behandling.

I barnefaglig sakkyndighetsarbeid kan barnet være gjenstand for samfunnsmessig beskyttelse og/eller gjenstand for en konflikt mellom voksne. Avgjørelsene som fattes av beslutningsorganet skal være til barnets beste, og den sakkyndige skal også ivareta dette hensynet ved sin opplysning av saken.

2.2 DEN FORMELLE ROLLEREGULERING

Både forvaltningen og rettsapparatet gjør utstrakt bruk av ulike former for fagkyndig bistand. Fagkyndigheten kan formelt kanaliseres i ulike roller, hvorav sakkyndighetsrollen utgjør *en* konkret utforming. Andre tilgrensende fagkyndige roller er sakkyndige vitner og privat fremførte vitner. Rollene som sakkyndig medlem i fylkesnemnda for sosiale saker og som fagkyndig meddommer i rettsapparatet er andre måter å gjøre bruk av fagkyndig bistand i beslutningsprosessen, men da i roller som beslutningstaker. Barneverntjenesten gjør i tillegg bruk av eksternt fagkyndighet i form av konsultasjon.

Som engasjert ekspert eller rettsoppnevnt sakkyndig påtar den fagkyndige seg å stille sitt fag og kunnskaper til disposisjon for utrednings- eller beslutningsorganet. Den formelle posisjon varierer i forhold til hvilken lovhjemling vedkommende har for sitt arbeid. Som rettsoppnevnt sakkyndig reguleres den sakkyndiges formelle posisjon hovedsakelig av tvistemålsloven og domstolsloven. Retten er den sakkyndiges oppdragsgiver. Fagpersonen er formelt definert som en nøytral og objektiv aktør og rådgiver, uavhengig av partene i saken. Som ekspertengasjert av forvaltningen reguleres virksomheten hovedsakelig av forvaltningsloven. Den fagkyndige har her en formell posisjon som utreder for forvaltningsorganet og har således ikke formelt den samme frie, uavhengige og nøytrale posisjon som rettens egne oppnevnte sakkyndige. Som del av forvaltningsorganet forventes eksperten imidlertid selvsagt å opptre uhildet i saksforholdet.

Sakkyndighetsrollen utøves innenfor et lovregulert beslutningssystem. De sentrale aktørene er partene og deres prosessfullmektig, barnet, beslutningstaker og sakkyndige. Forvaltningens engasjerte ekspert eller rettens oppnevnte sakkyndige skal, gjennom skjønnsmessig bruk av sitt fag og sin erfaring, synliggjøre faglige problemstillinger i saken slik at beslutningstaker kan treffe en avgjørelse i tråd med barnets beste. Den faglige bistanden forventes å bidra til å klargjøre grunnlaget for beslutningstakeren.

Lovverket setter ingen krav til hvem som kan opptre i rollen som sakkyndig. Forvaltningen og rettsapparatet står fritt til selv å hente inn ekstern fagekspertise. I saker som omhandler barn etterspørres i hovedsak en barne- og familierelatert kompetanse. Denne forvaltes av ulike profesjoner og yrkesgrupper.

2.3 ULIKE PERSPEKTIVER PÅ EKSPERT - OG SAKKYNDIGHETS-ROLLEN

Den formelle reguleringen av rollen angir sentrale rammebetingelser for eksperten og den sakkyndiges plass og posisjon i beslutningsprosessen, men innenfor disse rammene står fagpersonene relativt fritt til å gjøre skjønnsmessig bruk av sitt fag, teoretisk, metodisk og praktisk, og derigjennom gi rollen et selvstendig preg, dog med de begrensninger som profesjonslovgivningen og fagetikken setter for virksomheten.

Fra forvaltningen og rettsapparatets ståsted er det behov for å få tilført tilstrekkelig og god nok fagkyndighetskompetanse i saker der dette anses å være nødvendig og til en overkommelig pris.

Økende etterspørsel etter faglig bistand uten tilsvarende økning på tilbudssiden har resultert i knapphet på tilgangen av sakkyndige. Både forvaltningen og rettsapparatet har pr. i dag problemer med å få fremført tilstrekkelig faglig bistand. Dette fører til at saksprosessene forsinkes og at de blir utilstrekkelig opplyst. Det finnes ingen samlet oversikt eller offentlig registrering av fagpersoner som er villig til å påta seg oppdrag. Resultatet er at oppdragsgivere bruker unødig mye tid på å få tak i faglig bistand.

Kvalitetssikring og kvalitetskontroll i den enkelte sak og av den enkelte yrkesutøver er uoversiktlig, mangelfull og lite regulert. I mangel på offentlig registrering eller andre godkjenningsordninger, har oppdragsgivere få muligheter til å kontrollere den sakkyndiges faktiske realkompetanse.

Utilstrekkelig standardisering av prosessene gjør det vanskelig for oppdragsgivere og partene å foreta en kritisk etterprøving og evaluering av sakkyndiges arbeid. Dette gjelder den praktiske gjennomføringen av arbeidet, fagmetodikken og det teoretiske/empiriske grunnlaget vurderingene hviler på.

Den formelle styring og regulering av rollen når man først har oppnevnt sakkyndige, synes imidlertid å være tilfredsstillende utviklet når det gjelder rettsapparatet. Tilsvarende regulering og styring av forvaltningens bruk av eksterne utredningsekspertise er mer uoversiktlig. Resultatet blir ofte konflikter og spenninger knyttet til ekspertens posisjon i forhold til oppdragsgiver og de andre aktørene i saken.

Fra de berørte familiers ståsted kan ovennevnte kritikk av dagens situasjon også gjøres gjeldende. Engasjering av faglig ekspertise og oppnevning av sakkyndige skjer ofte etter anmodning fra de private parter. På samme måte som det offentlige, har de heller ikke god nok anledning til å kvalitetskontrollere kunnskapen og kompetansen de etterspør. Også de er prisgitt tilfeldigheter som råder i markedet. De private parters tillit til og respekt for beslutninger som fattes er også basert på tillit til den sakkyndiges uavhengighet, nøytralitet og habilitet i forhold til motpart

og beslutningssystemet i tillegg til den sakkyndiges faglige skikkethet. Selv om sakkyndige ikke har den formelle beslutningsmyndighet tillegges deres vurderinger betydelig vekt. Den sakkyndige kan således ha stor uformell makt. Fra de private parters ståsted er det derfor av avgjørende betydning for tilliten til beslutningssystemet at den sakkyndige innehar en så høy faglig og fagetisk integritet og skikkethet som mulig. Foreldre som blir gjenstand for sakkyndig gransking har krav på å bli gitt tid til å bli forstått og mulighet til å få formidlet sin virkelighetsforståelse. Denne må skriftlig og muntlig fremføres på respektfull måte som ivaretar hensyn til personlig integritet, selv om den sakkyndiges vurderinger går på tvers av foreldres oppfatninger av saksforholdet. Fra familiens ståsted er det også viktig at resultatet av det sakkyndige arbeidet, både premisser og konklusjoner, kan gjøres til gjenstand for kritisk etterprøving og kontroll.

Barnet/ungdommen er som oftest ikke en direkte part i sakene, men det sentrale fokus i tvisten både mellom foreldre og foreldre og samfunnet. I noen saker har barnet/ungdommen partsrettigheter, men det er unn taket og ikke regelen. Avgjørelsene som treffes skal imidlertid være til barnets beste. Ett av de faglige bidragene vil ofte være at den sakkyndige målbærer og fortolker barnets røst. Det er imidlertid også andre som gjør krav på å presentere en virkelighetsforståelse av hva som er barnets beste. Den profesjonelle versjon er således bare en av flere konkurrerende perspektiver. Barnet spiller vanligvis statistens rolle i sitt eget livsdrama. Avgjørelsene som fattes kan ha livslange konsekvenser for barnet og familien. Barnet kan ikke forventes å inneha forståelse av konsekvensene av de ulike beslutningene. Derfor må barnets utsagn gjøres til gjenstand for fortolkning og innordnes som en del av beslutningsgrunnlaget i saken. Da står man imidlertid i fare for å krenke barnets og ungdommens integritet ved å tilrå en annen løsning enn hva det kanskje selv har ønsket og formidlet. Forståelse av barnets posisjon blir derfor det mest sentrale faglige område som den sakkyndige må forholde seg til i arbeidet.

Barn og ungdommer ytrer sjelden behov for sakkyndighet i sakene som angår dem selv. For dem kan de rettslige og forvaltningsmessige prosessene til tider fortone seg som uforutsigbare, ukontrollerbare og skremmende. Når prosessene først er et faktum vil barnet ha behov for å bli skjermet, beskyttet og behandlet på en slik måte at dets integritet og behov blir ivare tatt og respektert. Den videre avgjørelse som fattes må likeledes baseres på grundig og sensitiv forståelse av dets ytringer, preferanser, lojalitet til sine nærmeste og livssituasjon forøvrig. I disse konfliktdrivende prosessene har barnet trolig større behov for emosjonell og omsorgsmessig ivaretagelse enn å bli ivare tatt som formell part i saken. Barnet har ikke minst et krav på utviklingsmessig tilpasset informasjon om sak - og beslutningstemaene, og at den sakkyndige utviser skjønnsmessig aktsomhet i sin tilnærming og kontakt fordi barnet selv vanligvis ikke er i stand til å beskytte seg selv og ha forståelse av konsekvensen av sine utsagn og ytringer. Barnet og ungdommen trenger voksne, herunder sakkyndige, som kan ta deres opplevelsesperspektiv. Alt dette stiller krav til fagetisk aktsomhet hos den sakkyndige. I tillegg er det nødvendig med inngående kunnskap om barn og ungdom og gode ferdigheter i samtaler med dem.

Fra den **sakkyndiges perspektiv** byr rollen både på store utfordringer og problemer. Mange fagpersoner med relevant barnefaglig kunnskap og erfaring vegrer seg for å påta seg oppdrag som sakkyndige. Dette forklares og begrunnes ofte med utgangspunkt i arbeidets egenart og sentrale trekk ved sakkyndighetsrollen.

Arbeidet som sakkyndig skjer i forhold til prosesser med sterke spenninger, konflikter og i forhold til ulike aktører med ulike interesser i forhold til sakens utfall. Som sakkyndig har man liten styring og kontroll over prosessene. Spillereglerne er definert av andre. Virksomheten utfolder seg i et landskap hvor en kontinuerlig må finne seg i å bli utsatt for kritisk søkelys og andres evaluering av arbeidet.

det. Den sakkyndige må for en stor del opplyse saken ved oppsøkende arbeid ved hjemmebesøk, dvs. på et territorium han/hun er i rollen som gjest og inntrenger. Følgelig har den sakkyndige i mindre grad styring og kontroll enn hva som vanligvis er tilfellet når undersøkelsene skjer på ens eget territorium. Det samme er tilfellet når sakene kommer til fylkesnemnds - eller rettslig behandling. Man må ha en fortløpende oppmerksomhet på hvordan ens uttalelser kan bli brukt eller misbrukt.

Sakkyndige oppnevnes vanligvis som frittstående fagpersoner i enten selvstendig fulltids- eller deltidspraksis, dvs. utenfor vanlige kollegiale arbeidsfellesskap, selv om det i løpet av de siste årene har blitt organisert interkommunale - og fylkeskommunale utredningsteam i offentlig regi. Etter nylig endring i tvistemålsloven skal det som hovedregel oppnevnes *en* sakkyndig i hver sak. Vedkommende har et selvstendig og individuelt ansvar for arbeidet han eller hun påtar seg. Dette gjør selve arbeidsprosessen til en ensom jobb. Kvaliteten på arbeidet står og faller med den enkelte yrkesutøvers faglige dyktighet og trygghet i rollen. Siden sakkyndighetsrollen er relativt ny, savnes dessuten beskrevne og tilgjengelige rollemodeller og veiledningsopplegg.

Den sakkyndige oppnevnes i kraft av sin ekspertise. Ved å påta seg jobben forutsettes det at den sakkyndige har foretatt en selvstendig vurdering av sin kompetanse i forhold til de problemstillingene han eller hun er bedt om å uttale seg om. I tvistesaker som omhandler barn er vurderingstemaene kompliserte og av høy vanskelighetsgrad. Det er et dilemma og problem at den barnefaglige kunnskapsbase er gjenstand for ulike faglige syn og fortolkninger, både i forhold til empiri, teori og metoder. Relevant barnefaglig forskning er i noen grad preget av motstridende resultater og ulike verdisyn. Det hersker stor uenighet om hvilke metoder som kan og bør tas i bruk i arbeidet og hvorledes den praktiske gjennomføringen av sakkyndighetsprosessen konkret bør utformes. Den sakkyndige må kunne redegjøre for oppdragsgiver om kunnskapen er basert på relevant og holdbar teori og empiri eller annen erfaringsbasert viten. Dette stiller krav til stadig oppdatering av kunnskap.

De fleste fagpersoner som påtar seg arbeid som sakkyndige gjør dette ved siden av annen faglig virksomhet, som oftest terapeutisk behandlings- og utredningsarbeid. Problemet for sakkyndige med forankring i behandlingsrollen er at tilegnete kunnskaper og erfaringer ikke uten videre lar seg overføre og anvende når man opptrer som sakkyndig. Følgelig står man i fare for å strekke sin faglige kompetanse lenger enn det faktisk er grunnlag for. Selv om erfaring i å behandle mennesker i vanskelige situasjoner er nyttig også i rollen som sakkyndig, dreier det seg om ulike roller som setter ulike faglige krav.

Rent praktisk må mye av sakkyndighetsarbeidet foregå på ubekvem arbeidstid, på ettermiddag/kveldstid og i helger når foreldre og barn er sammen. Mange sakkyndige i offentlig hovedstilling må utrede sakene i sin fritid. Denne form for overtidarbeid har en tendens til å resultere i utbrenthet eller føre til at man takker nei til å la seg engasjere eller oppnevne i den grad som måtte være ønskelig. For mange sakkyndige er det dessuten en kilde til frustrasjon at det praktiseres ulike satser for avlønning av arbeidet og at det ikke er utviklet ensartete arbeidsavtaler som regulerer forholdet mellom oppdragsgivere og den sakkyndige.

2.4 ETTERSPORSELEN ETTER SAKKYNDIGHETSKOMPETANSE

Den økende etterspørselen og bruk av sakkyndighetskompetanse i saker som omhandler barn kan forstås i lys av fire ulike forhold:

1. Sakenes kompleksitet, vanskelige vurderingstemaer og økte krav til kvalitet i saksbehandling.
2. At det tilbys sakkyndighetskompetanse som oppfattes å kunne gi avgjørelsen

- barnefaglig legitimitet og rasjonalitet.
3. At adgangen til forvaltningsmessig behandling, rettslig prøving og adgangen til anke- og klagebehandling er utvidet gjennom etableringen av nye beslutningsorgan.
  4. Økt antall saker.

Omfanget av sakkyndig virksomhet i saker som omhandler barn er til nå ikke blitt systematisk kartlagt, men det synes både å være en nasjonal og internasjonal erfaring at etterspørselen er stor og økende. Økt bruk av sakkyndige er igjen en funksjon av sterk økning i totalt antall saker som det arbeides med innen forvaltningen eller som bringes inn for rettsapparatet. Dette er blitt forklart dels som utslag av et ideologisk skifte der barns rettigheter og legale status er løftet frem på bekostning av foreldres tidligere suverene eiendomsrett til avkommet, med den konsekvens at terskelen for offentlige inngrep i privatsfæren gradvis er senket. Dette synes særlig å være tilfellet i saker hvor samfunnet har partsinteresser på vegne av barnet (barnevernsaker og straffesaker som involverer barn), men gjenkjennes også ved en økning i sivilrettslige tvistesaker mellom private parter (barnelovsaker). Til en viss grad reflekterer det økte antall saker for rettsapparatet en generell økning i forekomst av samlivsbrudd og skilsmisse i samfunnet, men også andre faktorer som profesjonisering av beslutningsprosesser synes å være medvirkende. Det kan f.eks. ikke utelukkes at økt tilgang på sakkyndighetstjenester og fagkompetanse på barnefaglige vurderingstema kan påvirke etterspørselen.

2.5 TILBUDET PÅ SAKKYNDIGHETSKOMPETANSE

Ønsket om profesjonell legitimitet som grunnlag for beslutningene i rettsapparatet og forvaltningen, er historisk sett koblet til fremveksten av yrkesgrupper og profesjoner med antatt faglig kompetanse i forhold til de vurderingstemaer beslutningssystemene skal ta stilling til, nærmere bestemt som etterspørselen etter barne- og familiefaglig kompetanse. I barnesaker har forvaltningen og rettsapparatet i det alt vesentlige søkt denne fagkompetanse ved bruk av psykologer og leger med psykiatrisk og/eller barnepsykiatrisk spesialistkompetanse.

Det er til nå ikke gjort beskrivende undersøkelser av hvem som tilbyr sin fagkompetanse som sakkyndig og i hvilket omfang. Følgelig vet man lite om deres skoleing, arbeidserfaring, videreutdanning, teoretiske, empiriske og metodiske orientering utover grunnutdanningen. Det eneste man har i Norge er en spørreskjemaundersøkelse fra 1994 blant medlemmene i en interessegruppe innen Norsk Psykologforening som i større eller mindre omfang påtar seg oppgaver som sakkyndige. Resultatene viser gjennomgående at gruppens medlemmer er psykologer med lang praksis og videreutdanning i form av godkjent spesialistkompetanse. 82 % hadde f.eks. mer enn 10 års praksis etter grunnutdanning og 78 % hadde spesialistkompetanse. Resultatene viste også at svært få av medlemmene utelukkende arbeidet som sakkyndige.

Forholdet mellom etterspørsel og tilbud på sakkyndighetskompetanse er heller ikke gjort til gjenstand for nærmere undersøkelser. Det synes imidlertid å være en allmenn erfaring både i rettsapparatet, forvaltningen og blant sakkyndige selv at etterspørselen for tiden overstiger tilbudet av kompetent bistand i den forstand at det er et udekket behov for sakkyndighetskompetanse, ihvertfall hvis man beveger seg utenfor det sentrale østlandsområdet.

KAPITTEL 3

**Lov, forskrift og annet regelverk som regulerer arbeidet
som sakkyndig****3.1 VIRKSOMHETEN ETTER LOV OM BARNEVERNTJENESTER AV
17. JULI 1992 NR. 100**

Barnevernloven omhandler det offentliges ansvar for utsatte barn og unge. Når det gjelder reglene om ansvarsfordeling bygger disse i hovedsak på en ansvarsfordeling mellom kommune, fylkeskommune og stat. Det fremgår av § 2-1 1. ledd at det er kommunen som har ansvaret for å utføre de oppgavene etter barnevernloven som ikke er lagt til fylkeskommunen eller til et statlig organ. Barnevernloven har egne saksbehandlingsregler for barnevernsaker i kapittel 6 om den generelle saksbehandlingen og kapittel 7 med særregler for saksbehandlingen i fylkesnemnda. For øvrig gjelder forvaltningsloven også for saker etter barnevernloven, jfr. § 6-1.

Fylkesnemnda er opprettet med hjemmel i sosialtjenesteloven § 9-1, og er et statlig, uavhengig, domstolslignende forvaltningsorgan som behandler tvangssaker etter barnevernloven, sosialtjenesteloven og smittevernloven. Fylkesnemndas arbeidsområde er alt overveiende barnevernsaker og da først og fremst barnevernsaker i første instans. Det omfatter også enkelte typer klagesaker, som f.eks. klager over midlertidige vedtak om å plassere barn utenfor hjemmet og klager over vedtak om flytting av barn, jfr. bvl. § 7-2 g og h. Med få unntak er saksbehandlingsreglene de samme i saker etter sosialtjenesteloven og barnevernloven. Det er derfor i bvl. § 7-1 kun henvist til sosialtjenestelovens regler. På punkter der reglene for barnevernsaker avviker fra reglene etter sosialtjenesteloven, er sistnevnte lov supplert med særbestemmelser i barnevernloven.

Fylkesnemndas vedtak kan bringes inn for herreds- eller byretten til overprøving, jfr. bvl. § 7-1 bokstav i. Ifølge sosialtjenestelovens § 9-10 siste ledd er det reglene i tvistemålslovens kap. 33 om overprøving av administrative vedtak om frihetstap og andre tvangsinngrep som får anvendelse ved domstolens overprøving av fylkesnemndas vedtak etter § 9-9.

Nedenstående vil belyse de bestemmelser som gjelder for engasjert faglig ekspertbistand til forvaltningen på kommunalt nivå, og rollen som sakkyndig for fylkesnemnda og i forhold til rettsapparatet.

3.1.1 Fagkyndig/ekspertbistand på kommunalt nivå

Det er ingen bestemmelser i barnevernloven som sier at barneverntjenesten skal gjøre bruk av eksterne eksperter under forberedelsen av en barnevernsak. I henhold til barnevernlovens § 4-3 har barnevernet rett og plikt til å foreta undersøkelser dersom det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for særlige tiltak etter lovens kapittel 4. Barnevernlovens § 4-1 sier at i de tilfeller der barnevernet iverksetter slike tiltak, skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet. Ingen av bestemmelsene pålegger barnevernet å engasjere eksterne utredere. Dette skal barnevernet selv vurdere ut fra sakens karakter. I § 4-1 ligger imidlertid et krav om at barnevernet må vurdere hvordan barnets situasjon vil være etter iverksettelsen av tiltaket. Bruk av ekstern fagkyndig bistand under saksforberedelsen kan således etter omstendighetene eventuelt være nødvendig, jfr. forvaltningslovens § 17 som sier at forvaltningsorganet skal påse at saken

er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes. Bruker barnevernet eksterne eksperter i forbindelse med undersøkelsessak, kan denne med hjemmel i barnevernlovens § 4-3 siste ledd kreve å få samtale med barnet i enerom.

Dersom barneverntjenesten engasjerer en utenforstående/ekstern fagperson for å utrede saken eller deler av denne, handler vedkommende på vegne av den kommunale barneverntjenesten. Vedkommende skal utføre sitt arbeid etter en kontrakt som spesifiserer innholdet i arbeidet og etter andre kontraktsmessige forhold som regulerer forholdet mellom oppdragsgiver og den engasjerte eksperten som f.eks. i spørsmål om tidsfrister, honorering etc. At eksternt engasjerte fagpersoner som bistår barneverntjenesten formelt er å betrakte som partsutredere på linje med kommunens egne ansatte innebærer videre at vedkommendes virksomhet i hovedsak er underlagt det samme lov- og regelverk som gjelder for tilsatte i barneverntjenesten for øvrig. Dermed gjelder i utgangspunktet de samme sentrale rammebetingelser for utøvelsen av deres arbeid, herunder spørsmål om habilitet, taushetsplikt m.v. også for den engasjerte eksperten.

3.1.1.1 Habilitet

Regler om habilitet for offentlige tjenestemenn finnes i forvaltningsloven § 6. En forvaltningsengasjert ekstern ekspert vil som hovedregel falle inn under lovens bestemmelser, jfr. § 10. Ifølge fvl. § 8 skal tjenestemannen selv avgjøre om han er inhabil. Dette innebærer imidlertid ikke annet enn at han selv skal ta standpunkt til sin habilitet, ikke hvordan habilitetsreglene skal anvendes i den konkrete saken. Dersom det reises inhabilitetsinnsigelser mot vedkommende fra en av partene, vil han som regel ikke bli engasjert, men slike innsigelser kan også reises senere i saksforløpet. Dersom den forvaltningsengasjerte eksperten oppdager at han er inhabil, plikter han å gjøre oppmerksom på dette og vike plass for en annen.

3.1.1.2 Taushetsplikt

Enhver som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan eller institusjon etter barnevernloven, har taushetsplikt etter forvaltningsloven §§ 13 til 13 e, jfr. bvl. § 6-7. Forvaltningsengasjerte eksperter har i utgangspunktet også taushetsplikt knyttet til yrkesutøvelsen, jfr. psykologloven § 6 og legeloven § 31. Psykologloven § 6 fastslår at enhver psykolog skal, med de innskrenkninger som er fastsatt i loven, iaktta taushet om det som blir betrodd ham under utøvingen av hans virksomhet. Opplysninger som vedkommende mottar fra sin klient under oppdrag fra barneverntjenesten vil imidlertid normalt ikke være å betrakte som en betroelse i psykologlovens forstand. Den forvaltningsengasjerte eksperten vil således ikke ha taushetsplikt overfor sin oppdragsgiver om det som fremkommer i samtalene med klienten. Derimot har vedkommende taushetsplikt om andre opplysninger som han f.eks. har fått tilgang på under en tidligere klientrelasjon. Legeloven har fått en egen bestemmelse om taushetsplikt for sakkyndige som tar hensyn til arbeidets egenart i forhold til annen klientrettet virksomhet. Det fremgår av § 33 at når en lege opptre som sakkyndig, kan han uhindret av taushetsplikt gi oppdragsgiver opplysning om forhold han har fått rede på under utførelsen av oppdraget som har betydning for dette. For øvrig har han vanlig taushetsplikt. Bestemmelsen pålegger også legen, såvidt mulig, å gjøre oppmerksom på at han opptre som sakkyndig og hva dette innebærer hvis det ikke er klart for vedkommende.

Psykologloven inneholder ingen tilsvarende bestemmelse. Det er imidlertid antatt at ettersom legeloven er den nyeste profesjonsloven og den eneste loven som direkte har regler om sakkyndighet, så kan bestemmelsen i legeloven § 31 anvendes

analogt for psykologer. Et spørsmål er hvorvidt en ekspert som er engasjert til å utrede en sak skal varsle barnevernet dersom han under utførelse av oppdraget blir oppmerksom på forhold som ligger utenfor mandatet for utredningen. Ifølge bvl. § 6-4 annet ledd, jfr. tredje ledd skal yrkesutøvere i medhold av blant annet lov om leger og lov om godkjenning av psykologer, av eget tiltak og uten hinder av taushetsplikt, gi opplysninger til kommunenes barneverntjeneste når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller at det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt eller når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker, jfr. bvl. §§ 4-10, 4-11, 4-12 og 4-24. Vedkommende vil i såfall i tillegg være pliktig til å gi slike opplysninger også etter pålegg fra det organ som i øyeblikket arbeider med den enkelte sak, det være seg kommunale, fylkeskommunale eller statlige organer, herunder fylkesnemnda.

3.1.1.3 Oppbevaring av konfidensielle opplysninger

Både legeloven og psykologloven stiller krav til oppbevaring av konfidensielle opplysninger. Ifølge legeloven § 43 plikter en lege å føre ordnede opptegetninger over sin virksomhet som orden og god legeskikk krever, og som er nødvendig for at han kan gi de meldinger og opplysninger som er pålagt i lov eller med hjemmel i lov. Han skal føre journal over hver enkelt pasient. Etter nærmere forskrift er man pålagt å oppbevare journalnotater ut fra nedtegetnelsens art eller i minst ti år.

Ifølge psykologloven § 5 kan Sosialdepartementet gi forskrifter om forhold vedrørende psykologens virksomhet så som kontorhold, journaler, plikt til å gi innberetninger og gjøre opptegetninger. Etter pkt. 3 i midlertidige forskrifter om psykologers virksomhet av 1994 plikter enhver psykolog - uansett tjenesteforhold - å føre ordnede opptegetninger om sitt arbeid med pasienter/klienter. Etter pkt. 4 skal disse opptegetningene holdes nedlåst og oppbevares i minst fem år, hvoretter de kan tilintetgjøres.

Hvor lenge journaler skal oppbevares i forbindelse med fagkyndig/sakkyndig arbeid må antas å være uavhengig av hvem som er oppdragsgiver. De dokumenter som vedkommende får oversendt fra oppdragsgiver vil som regel være tilgjengelige i offentlige arkiver og bør derfor tilbakeleveres eller makuleres. Egne notater, testprotokoller, rapporter o.l. bør imidlertid oppbevares i minst 5 år for psykologer, ti år for leger, men under hensyn til nedtegetnelsens art.

3.1.1.4 Oppdrag m.v.

Barnevernloven gir ingen anvisning på hvordan forholdet skal være mellom den forvaltningsengasjerte eksterne ekspert og barneverntjenesten under selve utførelsen av oppdraget, om vedkommende skal jobbe sammen med, eller uavhengig av barneverntjenesten, om barneverntjenesten skal foreta en parallell undersøkelse etc. Det må således avtales særskilt for hvert enkelt oppdrag. Som oppdragsgiver er det barneverntjenestens ansvar å utforme mandatet og engasjere fagpersoner med nødvendig kompetanse til å utføre oppdraget. Vedkommende vil etter dette i hver enkelt sak, innenfor rammene av den kontrakt som er gjort, selv kunne velge arbeidsform og tilnærming. Som oppdragsgiver vil barneverntjenesten kunne sette vilkår om antall timer og timesats. Justisdepartementets salærforskrift av 1992 (Rundskriv G-164/92) gjelder kun sakkyndighetsarbeid for retten. Godtgjøring må således avtales særskilt hver gang en fagperson påtar seg et oppdrag for forvaltningen. Ettersom det ikke finnes veiledende takster brukes i praksis salærforskriftene som utgangspunkt.

3.1.2 Sakkyndig virksomhet for fylkesnemnda

Fylkesnemnda for sosiale saker er som nevnt et uavhengig statlig, domstolslignende forvaltningsorgan som behandler tvangssaker etter barnevernloven, sosialloven og smittevernloven. Barne- og familiedepartementet har det administrative ansvaret for nemndene, men ingen faglig instruksjonsmyndighet. Fylkesmannen har sekretariatfunksjonen.

Fylkesnemnda behandler først og fremst barnevernsaker i første instans, men også enkelte typer klagesaker, f.eks. klager over midlertidige vedtak om å plassere barn utenfor hjemmet og klager over vedtak om flytting av barn, jfr. barnevernloven § 7-2 g og h. Ifølge § 7-3 skal barneverntjenesten utarbeide forslag for nemnda om tiltak i den enkelte barnevernsak nevnt i § 7-2 a til f. Det er således den kommunale barneverntjenesten som har ansvaret for å forberede saken for fylkesnemnda, herunder sørge for å få fremført eksterne ekspertutredninger dersom det vurderes å være nødvendig av forvaltningen. Dersom det er uenighet mellom kommunen og fylkesnemnda om behovet for å få fremført ekstern faglig bistand, må fylkesnemnda kunne anmode kommunen om å foreta ytterligere utredninger før saken fremmes for nemnda.

Nemnda består i den enkelte sak av en juridisk leder, to lege medlemmer som trekkes fra et alminnelig medlemsutvalg og to sakkyndige medlemmer som trekkes fra et utvalg av sakkyndige, jfr. sosialloven § 9-6. Nemndas leder kan imidlertid bestemme at nemnda skal settes uten sakkyndige medlemmer dersom partene er enige i dette, jfr. § 9-6 første ledd, annet punktum.

Nemnda kan selv oppnevne sakkyndige, jfr. sosialtjenesteloven § 9-2 annet ledd. Den nemndsoppnevnte sakkyndige skal foreta undersøkelser og veilede nemnda, men er ikke med på å fatte avgjørelsene. Loven presiserer ikke nærmere hvordan den sakkyndige tenkes benyttet. Det må derfor legges til grunn at den sakkyndige skal foreta en vanlig sakkyndighetsutredning i henhold til mandat og at vedkommende skal avgi vitneprov for nemnda under forhandlingsmøtet. I foreløpig rundskriv for fylkesnemndene av 05.01.93 har Barne- og familiedepartementet anbefalt at ordningen med nemndsoppnevnte sakkyndige bare unntaksvis bør benyttes når leder finner saken mangelfullt utredet i spørsmål som krever særskilt sakkyndighet.

Nemndsoppnevnte sakkyndige får en timesats tilsvarende Justisdepartementets sats i salærforordningen av 1992. Etter kjennelse i høyesteretts kjæremålsutvalg av mars 1994 vil den sakkyndige få redusert sin timesats dersom vedkommende ikke kan dokumentere utgifter i næring som utgjør minst en tredjedel av bruttoinntekten fra virksomheten. Ordningen gjelder for rettsoppnevnte sakkyndige, men praktiseres også for nemndsoppnevnte sakkyndige. Det er kommunen som bærer utgiftene for den nemndsoppnevnte sakkyndige. Ettersom det er kommunen som har ansvaret for å få saken opplyst for nemnda skal den også bære utgiftene til den sakkyndige i tilfeller hvor nemnda krever at det oppnevnes sakkyndig og kommunen er uenig i dette.

3.1.3 Sakkyndig virksomhet for retten

Fylkesnemndas vedtak kan ikke påklages, men må bringes inn for de ordinære domstolene med herreds- eller byretten som første instans, jfr. barnevernloven § 7-1 i jfr. sosialtjenesteloven § 9-10. Sakens parter er kommunen og den private part. Det er kun den private part som har adgang til å bringe fylkesnemndas vedtak inn for retten, ikke barneverntjenesten. Ved rettslig overprøving av barnevernsaker gjelder tvistemålsloven kap. 33. Regler som gjelder for sakkyndige spesielt finnes i tvistemålsloven kap. 18.

Ifølge sosialtjenesteloven § 9-10 annet ledd skal herreds- eller byretten settes med to meddommere. I mange tilfeller kan det være nødvendig å styrke rettens kompetanse ved å gjøre bruk av fagkyndige. Domstolsloven §§ 87 og 88 gir muligheter for å sette retten med fagkyndige domsmenn. Det er for øvrig et vilkår for behandling i lagmannsrett, jfr. sosialtjenesteloven § 9-10 fjerde ledd.

Et sentralt krav til prosessordningen er at avgjørelsene skal treffes på et så godt grunnlag som mulig. Retten kan derfor velge å oppnevne sakkyndige etter tvistemålsloven § 239. Som hovedregel skal det oppnevnes *en* sakkyndig, med mindre retten finner at saken krever to eller flere sakkyndige. Den sakkyndiges oppgave er å veilede retten. Retten har ingen plikt til å følge de sakkyndiges syn, men normalt vil den gjøre det. Særlig gjelder det dersom det oppnevnes to sakkyndige og disse er enige seg imellom og det ellers ikke foreligger spesielle omstendigheter som taler for at de sakkyndige tar feil. Ordningen med at retten avgjør spørsmålet skaper klare ansvarsforhold. Dersom retten skulle være bundet av de sakkyndiges syn, ville de sakkyndige faktisk bli dommere, uten formelt å være det. Ifølge tvistemålsloven § 241 har partene rett til å uttale seg om valg av sakkyndige. Det vanlige er at partene foreslår hver sin sakkyndig, eventuelt fremlegger et felles forslag som retten tar stilling til.

Loven sier ikke noe om hvilke kvalifikasjoner den sakkyndige skal ha, men det forutsettes at vedkommende er ekspert innen sitt fag. I barnesaker oppnevnes som hovedregel sakkyndige med kompetanse i barnepsykologi eller barne- og ungdomspsykiatri. Det er retten selv som avgjør om en person er kvalifisert som sakkyndig. Den som blir oppnevnt kan ikke unnså seg med at han/hun ikke har nødvendige kunnskaper.

Den retten oppnevner har plikt til å gjøre tjeneste som sakkyndig, jfr. tvistemålsloven § 238. Men vedkommende har kun plikt til å gjøre tjeneste dersom det virkelig dreier seg om et sakkyndighetsspørsmål. Ellers er plikten til å medvirke som sakkyndig begrenset på samme måte som vitneplikt, jfr. § 238 første ledd. I praksis vil det imidlertid ikke komme på tale å oppnevne en motvillig, jfr. § 238 annet ledd. Situasjonen er en annen her enn når det gjelder vitner. Nekter et vitne å uttale seg, vil en vanligvis ikke kunne erstatte vedkommende med et annet vitne. Når det gjelder en sakkyndig står man mer fritt. Sakkyndige som nekter å ta vervet kan straffes med bøter og pålegges helt eller delvis erstatningsansvar for de omkostninger som er voldt, jfr. domstolsloven § 208.

3.1.3.1 *Habilitet*

Den som etter domstolsloven § 106 ville være ugild som dommer, skal ikke oppnevnes som sakkyndig, jfr. tvistemålsloven § 242 første ledd. Domstolsloven §§ 106 og 107 nevner som inhabilitetsgrunn nært slektskap eller svogerskap med en part eller hans advokat. Etter domstolsloven § 108 kan en person ikke være dommer eller lagrettemedlem når det foreligger andre særlige forhold som er egnet til å svekke tilliten til hans uhildethet. Det avgjørende er om forholdene/omstendighetene er egnet til å svekke tilliten, ikke om de faktisk gjør det. Det vil etter dette være inhabilitetsgrunn at en sakkyndig, enten han er meddommer eller rettsoppnevnt, har behandlet eller har hatt befatning med saken på et annet nivå i saksbehandlingen. Oppnevnes det flere enn en sakkyndig, fremgår det videre av tvistemålsloven § 242 tredje ledd at det som regel ikke bør oppnevnes sakkyndige som står i et avhengighetsforhold til hverandre.

3.1.3.2 Taushetsplikt

Den sakkyndige for retten står ikke i en klientrelasjon, men i en sakkyndighetsrelasjon. Det innebærer blant annet at det som kommer frem i sakkyndighetssamtalene ikke er en «betroelse», jfr. tvistemålsloven § 205, som forbyr retten å ta imot noe som er betrodd fagpersoner i deres stilling. Sakkyndige oppnevnt av domstolen har således ikke taushetsplikt overfor sin oppdragsgiver om det som kommer frem i samtalene. Den sakkyndige har derimot taushetsplikt om opplysninger fremkommet under en eventuell tidligere klientrelasjon. I så fall kommer tvistemålsloven § 205 til anvendelse. Det vises for øvrig til hva som ovenfor er sagt om taushetsplikt for sakkyndige.

3.1.3.3 Mandat m.v.

Det er retten som fastsetter den sakkyndiges mandat, jfr. tvistemålsloven § 243, 2. ledd. Mandatet utformes vanligvis på bakgrunn av partenes påstander, jfr. dog § 481 siste ledd der det fremgår at det er retten som skal sørge for sakens fulle opplysning. Dette kan i blant medføre at ordlyden i mandatet kan rekke videre enn partenes påstander.

Tvistemålsloven § 244 gjelder formen på den sakkyndiges arbeid. Det fremgår at den sakkyndige som hovedregel skal levere en skriftlig erklæring. Det kan imidlertid være behov for muntlig supplerings, jfr. §§ 244 og 245.

Den sakkyndige avhøres etter samme regler som gjelder for vitner, se tvistemålsloven kap. 15, men kan være til stede under hovedforhandlingen. Hvis retten tillater det kan den sakkyndige stille spørsmål til parter, vitner og andre sakkyndige, jfr. § 246.

Kommunene bærer utgiftene for de ekspertuttalelsene de selv innhenter. Det samme er tilfellet når fylkesnemnda selv oppnevner sakkyndige. Kommunene er imidlertid ikke økonomisk ansvarlig for utgifter forbundet med privat fremførte eksperter.

Rettsoppnevnte sakkyndige får en timesats tilsvarende Justisdepartementets sats i Salærforskriften av 1992. Etter en kjennelse i høyesteretts kjæremålsutvalg i mars 1994 vil den sakkyndige få redusert sin timesats dersom vedkommende ikke kan dokumentere utgifter i næring som utgjør minst en tredjedel av bruttoinntekten fra virksomheten. Ordningen gjelder for rettsoppnevnte sakkyndige, men praktiseres også for nemdsoppnevnte sakkyndige. Til sakkyndig meddommer i domstolen utbetales en nærmere bestemt dagsats, jfr. forskrift av 15. februar 1983 til rettsgebyrloven § 1-2 (Rundskriv G-1/95). Se også Lov om vitners og sakkyndiges godtgjøring av 21. juli 1916 nr. 2.

3.2 SAKKYNDIG VIRKSOMHET ETTER LOV OM BARN OG FORELDRE AV 8. APRIL 1981 NR.7

Lov om barn og foreldre kommer til anvendelse blant annet når foreldrene ikke klarer å bli enige om hvem som skal ha foreldreansvar, hvor barnet skal bo og samvær for den av foreldrene som ikke har den daglige omsorgen. Ifølge barneloven § 34 kan partene overlate avgjørelsen til fylkesmannen dersom de er enige om slik administrativ behandling, eller de kan bringe saken inn for retten til avgjørelse.

Ifølge barneloven § 34 tredje ledd skal mekling skje før sak om foreldreansvar, hvor barnet skal bo og samvær kan bringes inn for fylkesmannen eller domstolen. Dette gjelder uansett foreldrenes sivile status, om de har vært gift, har vært samboende eller de aldri har bodd sammen. Formålet med meklingen er å komme frem til en avtale mellom foreldrene. Samme formål ligger bak bestemmelsen i § 26 i ekte-

skapsloven der det er bestemt at ektefeller med felles barn under 16 år må møte til mekling før de skal separeres eller skilles.

Ved konfliktløsning hos fylkesmannen eller ved domstolen gir barneloven § 41 hjemmel for å bruke sakkyndige der det trengs. Bestemmelsen gir kun en oppfordring til beslutningstaker, ikke et pålegg. Det er fylkesmannen/domstolen som skal ta stilling til i hvilke saker sakkyndig uttalelse bør innhentes. Den som blir bedt om å gi uttalelse kan ikke avslå med hjemmel i § 41 fordi vedkommende er uenig i dommerens vurdering av behovet.

Justisdepartementet utarbeidet i 1990 veiledende retningslinjer til bruk for sakkyndige i saker om foreldreansvar, daglig omsorg og samværsrett (Rundskriv G-38/90). Retningslinjene inneholder en generell orientering om saksbehandlingen i forvaltningen og for domstolen samt generelle anbefalinger om hvordan selve sakkyndighetsarbeidet bør gjennomføres.

De vanskeligste spørsmålene i tvistesaker om foreldreansvar, hvor barnet skal bo og samvær er som regel ikke av juridisk karakter. Som oftest dreier vurderingstemaene seg om skjønnsmessige, verdimessige og psykologiske konsekvenser om hva som i den enkelte sak er til barnets beste. Oppnevning av barnefaglige sakkyndige i slike saker skjer først og fremst når det alminnelige skjønn ikke er tilstrekkelig og når saken trenger en spesiell faglig opplysning ut over kravene til den alminnelige opplysning av saken. Ifølge rettspraksis skal det foreligge et særskilt behov for sakkyndig uttalelse. Det må foreligge spesielle forhold slik at argumentene for oppnevning samlet har overvekt i forhold til argumentene som taler mot oppnevning. Partene kan begjære oppnevning av sakkyndige, men beslutningstaker står etter en skjønnsmessig vurdering fritt til å avgjøre om uttalelse trengs. Ved domstolsbehandling kan imidlertid en kjennelse om å nekte å oppnevne sakkyndige påkjæres til høyere rettsinstans, jfr. tvml. § 396.

3.2.1 Forvaltningsmessig behandling

Fylkesmannens avgjørelse kan påklages til Barne- og familiedepartementet etter reglene i forvaltningsloven "*Synspunkter på og erfaringer med sakkyndig arbeid*" i kap. 4 om klage over forvaltningsvedtak. En avgjørelse fra departementet kan også bringes inn til domstolsbehandling enten som ny sak, jfr. barneloven § 39 eller med påstand om at departementets vedtak er ugyldig. Ifølge tall fra Barne- og familiedepartementet behandlet fylkesmannsembetene i 1992 og 1993 henholdsvis 190 og 110 tvistesaker administrativt etter barneloven. Til sammenligning avgjorde de fem største byrettene i landet samme år henholdsvis 244 og 221 saker. Av de sakene som ble behandlet av fylkesmannen ble ca. $\frac{1}{3}$ påklaget til departementet. Departementet omgjorde fylkesmannens vedtak i 36% av sakene. Det finnes ingen oversikt over omfanget av bruk av sakkyndige for fylkesmannen. I klagesakene i Barne- og familiedepartementet ble det oppnevnt sakkyndige i 11 av 50 saker.

3.2.2 Rettslig behandling

Retten kan beslutte å innhente uttalelse etter barneloven § 41 når som helst under saken, også etter at hovedforhandling er begynt.

Når retten innhenter uttalelse fra sakkyndig, skal det skje ved at vedkommende oppnevnes som sakkyndig etter tvistemålsloven kap. 18. Hovedregelen er at det oppnevnes en sakkyndig, jfr. tvml. § 239.

Loven stiller ingen bestemte krav til hvem som kan oppnevnes som sakkyndig. Retten står selv fritt til å søke fagkompetanse der den mener den måtte finnes. I praksis gir imidlertid dette seg selv, ettersom de temaer som ønskes belyst i saker

etter barneloven som regel fordrer barnepsykologisk eller barnepsykiatrisk fagkompetanse.

Særskilte problemer kan oppstå når den sakkyndige tidligere har vært i kontakt med familien, fordi han da ofte har yrkesmessig eller forvaltningsmessig taushetsplikt om de opplysninger han fikk i den forbindelse. Yrkesmessig taushetsplikt som går inn under tvml. § 205, jfr. tvml. § 246, er til hinder for at den sakkyndige kan røpe for retten opplysninger som vedkommende har ervervet uavhengig av oppdraget som sakkyndig. For leger er dette sagt uttrykkelig i legeloven § 33. Barneloven § 41 er ikke noen bestemmelse som pålegger å åpenbare opplysningene, jfr. tvml. § 201 første ledd. Men samtykke fra dem som har krav på hemmelighold vil etter tvml. § 205 oppheve taushetsplikten - i barnelovsaker vanligvis partene.

Dersom den sakkyndige har fått opplysningene i tjeneste eller i arbeid for det offentlige gjelder forvaltningsloven § 13 nr. 1. Fvl. § 13 b nr. 1 får ikke anvendelse; uttrykket «sakens parter» tar sikte på den sak hvor opplysningene fremkom, ikke på den senere barnelovsak. Men partene kan gi samtykke etter fvl. § 13 a nr. 1. Når parten(e) ikke samtykker i å frita for taushetsplikten, kan det være uheldig at vedkommende fungerer som sakkyndig. Opplysninger som den sakkyndige har fått fra parten tidligere, kan ikke bringes videre til retten, men taushetsbelagte opplysninger kan farge den sakkyndiges erklæring uten at retten får vite om det. I praksis bør dette løses ved at den sakkyndige ber seg fritatt for oppnevningen, og at retten godtar dette, jfr. tvml. § 238 annet ledd. I ytterliggående tilfeller kan den sakkyndige bli inhabil etter domstolloven § 108, jfr. tvml. § 242.

Loven gir ikke anvisning på hvordan arbeidet som sakkyndig skal utføres. Mener en part at fremgangsmåten har vært uheldig, kan dette tas opp senere under saken og eventuelt få betydning for hvor stor vekt retten legger på den sakkyndiges uttalelse. Partene har imidlertid ikke noe krav på å få gjøre seg kjent med den sakkyndiges notater eller få utkast til uttalelsen til gjennomsyn på forhånd.

Endelig kan det nevnes at rettsoppnevnt sakkyndig i barnelovsaker så vel som i barnevernsaker, langt på vei vil være beskyttet mot injuriersøksmål for uttalelser som vedkommende har kommet med i den skriftlige og muntlige erklæringen, jfr. straffeloven § 253. Vernet opphører for uttalelser som gis skriftlig og muntlig utenfor sakens rammer.

I saker etter barneloven bærer partene selv utgifter forbundet med sakkyndig bistand med mindre de er innvilget fri rettshjelp. Retten avgjør, etter nedlagte påstander fra partene, hvem av foreldrene som skal tilkjennes saksomkostningene. Partene bærer selv utgiftene forbundet med fagkyndige meddommere.

3.3 ANDRE TILGRESENDE SAKKYNDIGHETSROLLER

3.3.1 Sakkyndig etter straffeloven i saker som omhandler barn

Rollen som sakkyndig i straffesaker som omhandler barn er regulert i kap. 11 i straffeprosessloven. Som oftest vil det være etterspurt fagkyndig bistand i sedelighetsaker. Avhør av vitner under 14 år skal som hovedregel foretas av en dommer utenfor rettsmøte, jf. straffeprosessloven §§ 234 og 239. Dommeren kan foreta avhøret selv eller la seg bistå av en særlig skikket person. Dommeravhør utenfor rettsmøte skal normalt tre i stedet for barnets forklaring direkte for den dømmende rett, jf. straffeprosessloven § 298. Begrunnelsen for regelen er ønsket om å skåne barn fra å måtte forklare seg i retten. Ved endringer i straffeprosessloven i 1994 er det gitt nye regler om dommeravhør av barn. Reglene innebærer bl.a. at dommeren som hovedregel skal la seg bistå av en særlig skikket person ved dommeravhør. Endringene har enda ikke trådt i kraft. Justisdepartementet oppnevnte i 1994 en tverrfaglig rådgivningsgruppe som bl.a. skulle bistå departementet med å gi utfyllende ret-

ningslinjer for avhør av barn. Rådgivningsgruppen foreslår bl.a. et alternativ til det ordinære dommeravhøret for de minste barna (under 5-7 år) ved å gi reglene for gransking etter kap.12 i straffeprosessloven tilsvarende anvendelse så langt de måtte passe. Utvalget foreslår at det ved gransking av små barn vil være mest hensiktsmessig at retten helt overlater granskingen til den sakkyndige, jf. § 152, første ledd.

Klarlegging av faktum i en straffesak krever en sakkyndighet som en dommer vanligvis ikke har. Oppnevnte sakkyndige skal bistå dommeren og retten har ansvar for at saken blir tilstrekkelig opplyst. Sakkyndiges uttalelser er veiledende og binder ikke retten ved dens avgjørelser.

Påtalemyndigheten er ikke gitt adgang til i rettens sted å oppnevne sakkyndige, men påtalemyndigheten vil under etterforskningen kunne søke bistand hos sakkyndige, jf. strpl. § 148. Dersom en sakkyndig som har bistått påtalemyndigheten under etterforskningen skal få full status som sakkyndig under hovedforhandlingen, må han oppnevnes av retten etter reglene i § 138-142. Hvis ikke har vedkommende status som vitne.

Etter påtaleinstruksens § 12-1 er det hjemlet bruk av sakkyndige fra politiets side under etterforskningen. Bestemmelsen er hjemlet i straffeprosesslovens § 148. Oppdragets formål og omfang skal angis skriftlig, men haster saken, kan foreløpig begjæring fremsettes muntlig. Påtalemyndigheten kan også etter § 12-2 be retten foreta oppnevning av sakkyndige.

Straffeprosesslovens § 138 understreker plikten til å bistå retten som sakkyndig hvis man blir forespurt, men sier samtidig at man som regel først bør spørre om vedkommende er villig til å påta seg oppdraget. Dersom han er uvillig, bør han ikke oppnevnes. Etter en endring i tvml. i 1994 inneholder strpl. § 139 nå en bestemmelse om at det som regel bør bli oppnevnt én sakkyndig. Retten har videre anledning til å oppnevne nye sakkyndige når det finnes påkrevd. Etter strpl. § 140 kan det opprettes faste utvalg sakkyndige for visse typer spørsmål. Etter § 141 skal partene ha anledning til å uttale seg før oppnevning. Dersom begge partene foreslår samme sakkyndige, skal disse som regel oppnevnes når de erklærer seg villig. Krav om sakkyndiges habilitet er ivaretatt i § 142 ved å vise til den habilitetsprøving dommeren selv må gjøre i den enkelte sak. Hvis de sakkyndige ønsker bistand til å få opplysninger fra parter eller andre, kan de henvende seg til retten. Dersom de har innhentet opplysninger på egen hånd, skal dette gå frem av erklæringen. Dette fremgår av § 143. Etter samme paragraf avgir de sakkyndige som regel skriftlig erklæring, enten i forening eller hver for seg. De kan innkalles til å gi muntlig forklaring for retten og plikter å møte etter samme regler som for vitner. Etter § 144 skal de avhøres etter samme regler som gjelder for vitner, men kan være til stede under hovedforhandlingen. Retten kan tillate dem å stille spørsmål til parter, vitner og andre sakkyndige.

Strpl. §§ 146 og 147 regulerer rettsmedisinsk sakkyndighet. Etter § 146 skal det være en rettsmedisinsk kommisjon for hele landet som veiledende organ i rettsmedisinske spørsmål. Den rettsmedisinske kommisjon er delt i to avdelinger, en for alminnelige rettsmedisinske spørsmål og en for rettspsykiatriske spørsmål. Etter § 147 skal enhver som tjenestegjør som sakkyndig i rettsmedisinske spørsmål sende kommisjonen avskrift av den erklæring som han gir retten eller påtalemyndigheten. Kommisjonen skal gjennomgå de innkomne erklæringer og uttalelser. Dersom den finner vesentlige mangler, skal den gjøre retten eller i tilfelle påtalemyndigheten oppmerksom på det.

Etter § 149 kan personer som partene fremstiller for retten til avhøring som sakkyndige uten oppnevning, gi forklaring etter samme regler som vitner, men kan være til stede under hovedforhandlingen og avgi forsikring etter bestemmelsene for oppnevning av sakkyndige.

3.3.2 Sakkyndig vitne

Ett av de viktigste midlene til å få opplyst sakens faktiske side er gjennom vitneprov. I saker som omhandler barn vil behandlende psykologer og leger, samt sakkyndige som på et tidligere tidspunkt har vært sakkyndige, være eksempler på fagpersoner som kan stevnes som sakkyndige vitner. Både tvistemålsloven og straffeprosessloven skiller mellom vitneprov og sakkyndige erklæringer. Grensen kan imidlertid noen ganger være vanskelig å trekke. I utgangspunktet skal vitner kun referere, mens sakkyndige har anledning til å vurdere, dvs. foreta en skjønnsmessig vurdering av faktum på grunnlag av sin faglige ekspertise. Det finnes ingen formell rolleregulering av sakkyndige vitner. Loven skiller mellom vitner og sakkyndige. Sakkyndige vitner er å betrakte som vitner med de rettigheter og plikter som regulerer vitnerollen. Tvml. § 248 sier imidlertid at personer som partene fremstiller som sakkyndige uten oppnevning, skal gi forklaring etter samme regler som vitner, men kan være til stede under hele forhandlingen og gi forsikring etter bestemmelsene for oppnevnte sakkyndige. Rent faktisk kommer sakkyndige vitner således i en slags mellomstilling. De er stevnet på grunn av sin spesielle fagkyndighet og må gis anledning til å ta i bruk faget som arbeidsredskap, men blir de bedt om å foreta omfattende vurderinger i den konkrete sak, kan de selv begjære om å bli oppnevnt av retten som sakkyndig. Retten har ingen plikt til å etterkomme et slikt ønske, men da har også det sakkyndige vitnet anledning til å begrense sitt vitneprov ved å unnlate å gi faglige vurderinger. Vitner har plikt til å møte frem for en domstol etter mottatt vitnestevning. I utgangspunktet er det partene som bestemmer hvem som skal føres som vitner, men det er retten som sørger for å få dem innstevnet. I saker uten fri rådighet (barnevernsaker) kan retten ta initiativ til å innkalle vitner. Dette gjelder også ved behandling av barnevernsaker i fylkesnemnda. Vitner har krav på å få dekket reiseutgifter og en viss godtgjørelse for tapt arbeidsfortjeneste. Dette er regulert i lov om vitners godtgjørelse av 1916. Generelt er forklaringsplikten saklig begrenset på den måten at et vitne bare har plikt til å forklare seg om ting som vedkommer saken med de begrensinger som ligger i loven mot å gi vitneprov. Etter tvml. § 205 kan retten f.eks. ikke motta vitneprov om opplysninger som leger, psykologer mv. har fått som betroelse under utøvelse av sitt yrke, med mindre klienten eller den som har krav på hemmelighet har fritatt han for taushetsplikten.

3.3.3 Fagkyndig vitne

Både ved forvaltningsmessig behandling av barnevernsaker og ved domstolsbehandling av saker som omhandler barn, er det mulighet for partene og/eller retten å få fremført vitneprov fra fagpersoner om saksforhold som ikke angår saken spesielt, men som kan være av generell betydning for opplysning av forhold ved saken. Det kan f.eks. være tale om å innhente spesiell fagkyndig ekspertise på et generelt nivå, som f.eks. kunnskapsstatus på et relevant område. Erklæringen og vitneprovet har status som indirekte bevis fordi det refererer seg til en annen omstendighet fra hvilken det i større eller mindre grad går an å trekke slutninger om bevisetemaet. Høyesterett har f.eks. tidligere ved behandling av en sak om fratakelse av foreldreansvar med henblikk på adopsjon, oppnevnt sakkyndige med mandat å gi generelle uttalelser om sentrale faglige problemstillinger og relevant forskning ved tvistetemaet. Det har likedeles vært oppnevnt sakkyndige med mandat å avgi generell uttalelse om små barns troverdighet som vitner. Når retten er oppdragsgiver er det naturlig å bruke betegnelsen sakkyndig om deres rolle. Når fagpersonen stevnes av partene, vil de formelt ha status som vitne.

3.3.4 Privat fremførte sakkyndige

Lovverket gir også partene anledning til å styrke sin sak ved å engasjere egne sakkyndige. Dette fremgår av tvml. § 248 og strpl. §§ 148, 149 og 154. Disse kan føres som partsvitner under hovedforhandlingen. De har status som vitner, og kommer i en mellomstilling mellom rettsoppnevnte sakkyndige og vanlige vitner. Ved domstolsbehandling innebærer dette at de har adgang til å være til stede under hele hovedforhandlingen, noe vanlige vitner normalt ikke har. De kan imidlertid ikke stille spørsmål til vitnene, slik de oppnevnte sakkyndige kan etter tvml. § 246 og strpl. § 144. Hvis privat fremførte sakkyndige skal få status som sakkyndig under hovedforhandlingen, må vedkommende oppnevnes av retten. Dette er det adgang til, men ettersom slik oppnevning oftest berører habilitetsreglene, gjøres det sjelden. Privat fremførte sakkyndige føres som regel som sakkyndige vitner og avgir forklaring etter bestemmelsene for oppnevnte sakkyndige.

3.3.5 Fagkyndig meddommer

Etter tvml. § 325 og domstolslovens § 88 kan retten settes med fagkyndige meddommere. Formålet er å tilføre retten beslutningskompetanse i forhold til kompliserte saker. Både i saker etter barneloven og barnevernloven for retten gjøres det bruk av fagkyndige meddommere. Partene kan selv begjære saken satt med fagkyndige meddommere, men retten kan selv også ta initiativ til dette.

Fagkyndige meddommere har formelt rollen som beslutningstaker. Fordelen med å sette retten med meddommere er at ordningen kan være kostnads- og tidsbesparende. I tillegg kan som sagt beslutningssystemet bli tilført nødvendig beslutningskompetanse. Det har imidlertid vært uttrykt klare reservasjoner ved bruk av fagekspertise i denne rollen. Årsaken er bl.a. at fagkyndige meddommere rent faktisk ofte vil stå i den posisjon at de skal kvalitetsvurdere fagkompetansen til personer med samme yrke og profesjon. Profesjonstilhørighet og kollegialt fellesskap og tilhørighet kan påvirke habilitet og nøytralitet. Partene har ikke anledning til å kontrollere den fagkyndige meddommers faktiske kompetanse gjennom vitneprov og sakkyndig erklæring. Fagkyndige domsmenn vil således være unndratt kontroll. Fagkyndige meddommere vil være avskåret fra å ta i bruk mye av sitt fags metode som hjemmebesøk, samtaler, observasjon og evt. testing.

3.3.6 Sakkyndig medlem i fylkesnemnda

Fylkesnemnda for sosiale saker er opprettet med hjemmel i sosialtjenesteloven § 9-1. Fylkesnemnda ledes av en person med juridisk utdanning og erfaring. I den enkelte sak skal nemnda som hovedregel i tillegg bestå av to leger og to sakkyndige medlemmer. Etter § 9-2 er det departementet som oppnevner et utvalg av sakkyndige. Oppnevningen er for fire år om gangen. I den enkelte sak skal utvelgelse av leger og sakkyndige trekkes i samsvar med bestemmelsene i domstolsloven §§ 86 og 87. Dette innebærer at det ved trekking fra legmannsutvalgene alltid er tilfældighetsprinsippet som gjelder, mens det for det sakkyndige utvalget er adgang til å fravike tilfældighetsprinsippet når det er nødvendig av hensyn til den kyndighet som kreves i saken. Etter sosialtjenesteloven § 9-6 har fylkesnemnda selv adgang til å oppnevne særskilt sakkyndig selv om kommunen har innhentet sakkyndig rapport i saken. Etter § 9-7 kommer domstolslovens bestemmelser i "*Utvalgets forslag*" i kap. 6 om habilitet til anvendelse ved behandling av saker i fylkesnemnda.

Rollen som sakkyndig medlem i fylkesnemnda er langt på vei identisk med rollen som fagkyndig meddommer for retten. Derfor kan de samme innvendinger som

er beskrevet under pkt. 3.3.5 gjøres gjeldende for bruk av den fagkyndige kompetanse som beslutningstaker.

3.4 ANNET REGELVERK SOM REGULERER ROLLEN SOM SAKKYNDIG

3.4.1 Profesjonslovgivning og fagetikk

Når sakkyndigheten ivaretas av en yrkesutøver med offentlig og lovhjemlet autorisasjon, setter profesjonslovgivningen rammene for utøvelsen av rollen som sakkyndig. I Norge er de fleste fagpersoner som påtar seg sakkyndighetsarbeid for retten enten psykologer eller leger. Begge yrkesgruppene har offentlig autorisasjon gjennom Lov om leger av 13. juni 1980 og Lov om godkjenning av psykologer av 9. mars 1973. Legeloven er den nyeste profesjonsloven og skal fortolkes analogt når det gjelder forhold som ikke er regulert i psykologloven. En felles ny profesjonslov er imidlertid under forberedelse.

Legeloven inneholder kun en særskilt bestemmelse om sakkyndighet. Etter § 33 kan en lege som opptrer som sakkyndig uhindret av taushetsplikten gi oppdragsgiver opplysninger om forhold han har fått rede på under utførelsen av oppdraget som har betydning for dette. For øvrig har han vanlig taushetsplikt. Bestemmelsen overlater til den sakkyndige selv å foreta en vurdering av hva som har betydning for saken når han opptrer i rollen som sakkyndig, og kan stå i motsetning til rettens krav om full opplysningsplikt når han opptrer som sakkyndig. Som nevnt vil denne paragraf fortolkes analogt for psykologer og andre fagpersoner som er underlagt offentlig autorisasjon. Dersom en lege eller psykolog utøver en yrkesmessig virksomhet som bryter bestemmelsene i loven, kan lovbruddet påtales i form av at offentlig autorisasjon tilbakekalles midlertidig eller permanent. Lovbrudd kan også straffrettslig forfølges med bøter eller fengsel. Profesjonslovgivningen er dessuten supplert med fagetiske retningslinjer. Disse er utarbeidet og forvaltet av profesjonsforeningene. Fagetikken setter standarder for akseptabel faglig og fagetisk virksomhet og regulerer den faglige virksomhet mer konkret og utfyllende enn det profesjonslovgivningen gjør. Påstander om brudd på fagetiske retningslinjer kan innrapporteres til fagetisk utvalg i de respektive fagforeningene, men disse kan kun vurdere forhold som gjelder medlemmer i foreningen. Grove fagetiske brudd kan innrapporteres fylkeslegen eller departementet og gi grunnlag for offentlig påtale. Departementet og fylkeslegen vil da også kunne nytte seg av den profesjonelt utviklete fagetikken.

Både profesjonslovgivningen og utviklete standarder for fagetiske retningslinjer er generelt utformet og tilpasset generell utøvelse av mange yrkesroller. De er f.eks. lite innrettet og tilpasset i forhold til utøvelsen av den spesielle rollen som sakkyndig for forvaltningen og rettsapparatet. Standardene er først og fremst utmeislet i forhold til definerte klientrelasjoner og hvor konfidensialitetshensyn veier tungt.

KAPITTEL 4

Synspunkter på og erfaringer med sakkyndig arbeid

Utvalget har invitert ulike interesseforeninger, oppdragsgivere og sentrale instanser/fagpersoner til høringsmøter. Mandatet har vært sendt ut på forhånd for å sikre tilbakemeldinger av relevans for utvalgets arbeid. Man har dessuten bekjentgjort mandatet i relevante profesjonstidsskrifter og anmodet om generelle synspunkter om og erfaringer med sakkyndig arbeid. Det vises til "*Innledning og sammendrag*" i kapittel 1 for en nærmere oversikt over hvilke instanser og personer utvalget har vært i kontakt med og/eller som har avgitt skriftlige synspunkter. Utvalgsmedlemmene har også drøftet egne erfaringer fra ulike posisjoner; som forvaltningsengasjert ekspert, som rettsoppnevnt sakkyndig, som sakkyndig medlem i fylkesnemnda, som rettsoppnevnt fagkyndig meddommer, som konsulent og som forsker.

4.1 ERFARINGER MED SAKKYNDIG ARBEID ETTER LOV OM BARNEVERNTJENESTER**4.1.1 Synspunkter på og erfaringer med sakkyndig arbeid fra barneverntjenesten**

Etter barnevernloven er kommunene pålagt å undersøke saker og effektivere beslutninger de selv, fylkesnemnda eller rettsapparatet har fattet. Lovverket hjemler også til en viss grad utredning med henblikk på tiltak som et fylkeskommunalt anliggende. Det kommunale barnevern på landsbasis består av tjenester med ulik bemanning og kompetanse, og betjener til dels ulike populasjoner. Utvalget har valgt å innhente uttalelser om erfaringer med sakkyndige fra både by- og landkommuner som forhåpentlig dekker bredden og mangfoldet i tjenesten. En tar imidlertid forbehold om disse kommunenes representativitet i forhold til tjenesten som sådan.

4.1.1.1 Systembetragtninger

Et felles synspunkt fra det barnevernfaglige praksisfeltet er at barneverntjenesten har behov for, bredt definert, å bli tilført ekstern fagkompetanse. De siste åra har det skjedd en positiv kunnskapsutvikling, bl.a. som resultat av det nasjonale utviklingsprogrammet. Nye stillinger er blitt opprettet i kommunene og besatt av fagpersoner som også synes å stå i jobbene lengre enn tidligere. Flere barnevernarbeidere tar videre - og etterutdanning. Den faglige kompetansen beskrives og evalueres av tjenesten selv å være i positiv utvikling. Samtidig erkjennes det at tjenesten er avhengig av å få tilført ekstern fagkunnskap i mange saker. For tjenesten er det verken et mål eller ønske å utvikle en fagkompetanse som dekker hele beslutnings- og tiltakspekteret i forhold til alle de problemstillingene barnevernet må forholde seg til. Bruk av engasjerte eksperter i enkeltsaker er *en* måte å dekke opp dette kunnskapsbehovet på. Andre alternativer er ekstern konsultasjon og veiledning.

Fra barnevernets ståsted er ekstern fagkompetanse i enkeltsaker et godt supplement til kommunenes eget kunnskapstilfang. Sakene blir bedre opplyst og dette gjenspeiles ved bedre beslutninger og tiltak til barnets beste. Fra det kommunale barnevernet hevdes det imidlertid også at bruk av ekstern utredningskompetanse reiser en rekke fagpolitiske, organisatoriske, juridiske og praktiske problemstillinger.

Høringsinstansene gir gjennomgående uttrykk for at de ser seg best tjent med en tilført sakkyndighet i form av *supplerende, ikke overprøvende utredningskompe-*

tanse. Man er opptatt av at det etter loven tillegger barnevernet å foreta helhetlige vurderinger. Derfor bør sakkyndiges bidrag innpasses som et element i beslutningsprosessen. Barnevernet ønsker styring og eierskap over den kompetansen de engasjerer slik at ansvarsforholdene blir klare. En felles tilbakemelding fra kommunene er imidlertid at det ofte skapes en sakkyndighetsrolle i form av overprøving på utsiden av barneverntjenestens eget utredningsapparat, og at en slik rolleutforming har klare negative konsekvenser for barnevernets håndtering av sakene. Konsekvensene av en slik sakkyndighetsrolle kan bli at tjenesten taper faglig legitimitet og status. Fra barnevernets ståsted oppleves det som problematisk at fylkesnemnd og advokater ofte undergraver barnevernets faglige legitimitet og habilitet når det i tide og utide kreves oppnevnt eksterne utredere. Barneverntjenesten opplever at den gjøres faglig og beslutningsmessig impotent fordi sentrale aktører ikke gir tjenesten den legitimitet den tilkommer etter loven. Devalueringen av tjenesten fører igjen til faglig usikkerhet, uselvstendighet og utrygghet. Følgelig står man i fare for å utvikle et uselvstendig barnevern, mens den politiske målsetting er den motsatte. Flere av høringsinstansene nevner spesielt det problematiske at fylkesnemndene i så stort omfang etterspør sakkyndighetsutredninger i saker som fremmes. Ansatte i barnevernet opplever at de blir faglig overkjørt og derigjennom tvunget til å engasjere sakkyndige selv om man selv opplever at sakene er godt nok opplyst.

Barneverntjenesten opplever selv at man innen forvaltningen etterhvert har utviklet et mer kritisk, bevisst og reflektert syn på bruk av sakkyndige. Dette gjenspeiles både når det gjelder hvilken faktisk realkompetanse man engasjerer og hvordan man mer effektivt kan styre arbeidsprosessen ved å legge mer arbeid i utformingen av oppdraget. Det påpekes videre at man i stadig større grad engasjerer eksterne eksperter for å utrede deler av sakskompleksene. Høringsinstansene synes også å være enige om at kravet til faglige opplysningsbehov bør danne grunnlaget for innhenting av eventuell ekstern utredningskompetanse. Dette fungerer mest konstruktivt og faglig understøttende når det er barnevernet selv som har kommet frem til beslutningen. I så måte er det en stor forskjell om behovet for ekstern utredningskompetanse utgår fra tjenesten selv eller om det er noe som man opplever blir pådrevet av andre. Flere påpeker imidlertid at man undertiden også skjeler til rene prosess-taktiske hensyn når man beslutter å engasjere eksterne eksperter fordi man erfaringsmessig vet at fylkesnemnda legger stor vekt på slike uttalelser.

4.1.1.2 Realkompetanse vs. formalkompetanse

Høringsinstansene synes jevnt over å være enig i at det gjøres mye bra og nyttig utredningsarbeid, men at kvaliteten er varierende. Mye kan gjøres bedre.

Det påpekes av barnevernet at man søker å finne frem til fagpersoner som innehar realkompetanse på den eller de problemstillinger barnevernet selv ønsker belyst. Dette krever fokus på oppgavene og et reflektert og selvstendiggjort syn på hvilke sider av sakene som trenger supplerende opplysning. Flere av høringsinstansene mener at den eksterne ekspertrollen må analyseres, tydeliggjøres og konkretiseres slik at man får en rolle som betyr det samme for fag- og legfolk som kommer i kontakt med barnevernet.

Barnevernet fremhever at de har behov for supplerende utredning spesielt knyttet til kunnskap om barns utvikling og skjevutvikling, samspillsvurderinger og utredninger om foreldres personlige og evnemessige forutsetninger for å utøve omsorg for barn. Denne kunnskapen søker man å dekke blant psykologer og psykiatere, men gjennomgående er holdningen den at formalkompetanse er utilstrekkelig i seg selv. Det trengs i tillegg relevant yrkespraksis og inngående kjennskap til barnevernet som forvaltningssystem. Innen barnevernet er det et inntrykk at mange

som påtar seg arbeid som utredere for barnevernet har utilstrekkelige forvaltningsmessige kunnskaper. Noen foreslår tiltak og ideelle løsninger uten rotfeste i virkeligheten og har dårlig kjennskap til hva som er realistisk å gjennomføre.

Flere av høringsinstansene etterspør klargjøring av ekspertarbeidets faglige grunnlag, teoretisk, metodisk og empirisk. Man registrerer at eksterne utredere bekjenner seg til ulike faglige retninger, noe som kan ha høyst ulike konsekvenser for vurderinger og tilrådinger i den enkelte sak. Man føler seg ofte prisgitt faglige premisser som ikke alltid gjøres eksplisitte og derfor er problematisk å underkaste kritisk evaluering. Barnevernet opplever behov for en nærmere avklaring av anvendte fagideologier og fagtradisjoner og hvilke faglige grunnlag som har overføringsverdi i forhold til barnevernets problemstillinger. Dette fører til at ulike eksperter kan konkludere helt forskjellig med utgangspunkt i samme datakilder.

4.1.1.3 Tilgang på sakkyndighetskompetanse

Flere høringsinstanser kommenterer problemene med både å få dekket sine behov for ekstern utredningskompetanse og dernest sikre seg at vedkommende holder faglig mål. I mangel på offentlig og faglig kvalitetskontroll, må man søke å sikre kvalitet gjennom bruk av fagpersoner som erfaringsmessig har vist seg å være skikket. Kollegial utveksling av erfaringer anvendes ofte. Det er et problem for barneverntjenesten at etterspørselen overstiger tilgangen, og at potensielle eksterne utredere «brukes opp» som sakkyndige medlemmer i fylkesnemnda. Følgelig må man ofte rensere på kravet om kvalitet for i det hele tatt å få sakene utredet med ekstern bistand.

4.1.1.4 Habilitet

Noen av høringsinstansene kommenterer det de oppfatter som utstrakt bruk av de samme fagpersonene og det problematiske som ligger i det faktum at disse går inn og ut av ulike roller. De samme fagpersoner som jevnlig engasjeres av forvaltningen som eksperter, opptrer noen ganger også i rollen som sakkyndige medlemmer i fylkesnemnda. Man møter dem også noen ganger som fagkyndige meddommere i herreds- eller byrett. Høringsinstansene uttrykker usikkerhet om grunnleggende habilitetshensyn ivaretas tilstrekkelig når de vekselvis opptrer i rollen som utredere og beslutningstakere.

4.1.1.5 Tidspunkt for bruk av sakkyndige

Flere av høringsinstansene er av den oppfatning at man i for stor grad gjør bruk av sakkyndige på et tidspunkt når saken nærmer seg behandling i fylkesnemnda, ofte når konfliktnivået er som høyest og samarbeidet med familien er dårligst. I saker som fremmes for fylkesnemnda har det, ifølge høringsinstansene, etterhvert utbredt seg en holdning blant barnevernansatte at man engasjerer eksterne utredere i et håp om at saken lettere vil gå gjennom nåløyet og at fylkesnemnda vil havne på den løsningen barneverntjenesten foreslår. Man er blitt seg mer bevisst at det kan gjøres mer konstruktiv bruk av ekstern utredningskompetanse på andre tidspunkter i sakene. Det understrekes f.eks. et behov for ekstern bistand i evaluering av forebyggende hjelpetiltak i enkeltsaker. Man ser også et klart behov for å få tilført utredningskompetanse i en del saker der barnevernet har overtatt omsorgen, f.eks. ved valg av plasseringsalternativ eller bistand til å utforme gode besøksordninger.

4.1.1.6 *Konkrete erfaringer*

Flere av høringsinstansene har kommentarer og erfaringer om engasjerte eksperters arbeidsform. Det nevnes f.eks. at noen henter inn en stor del av sin informasjon fra saksmapper på sosialkontoret, samtidig som det innhentes muntlig informasjon fra saksbehandler.

Selv om oppdraget kan være konkret utformet, nevner flere høringsinstanser at man noen ganger ikke får svar på bestillingen. Å få en utredning som ikke opplyser saken utover det man allerede vet, oppleves som uakseptabelt.

Flere av høringsinstansene understreker problemene med kostnads- og tidsøding ved engasjering av eksterne eksperter. En utredning er kostnadskrevende. Dette er penger som må tas fra det ordinære barnevernbudsjettet. Det påpekes som et problem at stadig mer av midlene anvendes til saksbehandling og forvaltning av beslutningene, og at dette går på bekostning av midler til direkte klientarbeid. Engasjering av eksterne eksperter resulterer også ofte i at saksbehandlingstiden kan forlenges med flere måneder, og at det følgelig kan være et etisk dilemma at barn overlates til en fortsatt utrygg og usikker omsorgssituasjon når utredningene drar ut i tid.

Flere av høringsinstansene har kommentert problemer knyttet til avslutning av arbeidet og at det er viktig at den som har utført undersøkelsen også er den som gjennomgår rapporten med dem den primært angår. Den engasjerte eksperten kan ikke unngå å sette i gang prosesser når rapporten forelegges for foreldrene. Det påpekes at vedkommende må ta et større ansvar for å få overført oppfølgingen til andre fagpersoner.

4.1.2 **Erfaringer fra juridisk hold**

Utvalget har innhentet synspunkter om ekspert/sakkyndighetsrollen og erfaringer med sakkyndige fra ulikt juridisk hold. Synspunktene dekker et vidt spekter av erfaringer fra grunnleggende betraktninger om rollen og dens plass i tvistesystemene til mer konkrete betraktninger og anbefalinger om den innholdsmessige utformingen av rollen.

4.1.2.1 *Grunnleggende betraktninger om rollens legitimitet*

Det fremheves at eksterne eksperter/sakkyndige både har en oppgave og berettigelse ved behandlingen av barnevernsaker. Ekstern barnefaglig bistand bidrar til å opplyse saken og høyner derved kvaliteten på avgjørelsen ved å tilføre observasjoner og vurderinger basert på fagkunnskap som beslutningstaker ellers ikke besitter. Engasjerte eksperter og oppnevnte sakkyndige kan anvende metoder beslutningstaker er avskåret fra. Det pekes imidlertid på at tilbudet på barnefaglig kompetanse er et knapphetsgode og at oppdragsgiver, delvis av den grunn, i hver enkelt sak kritisk må vurdere om det er nødvendig å oppnevne eksterne utredere eller sakkyndige eller om saken kan opplyses godt nok uten slik bistand.

4.1.2.2 *Synspunkter om oppdrag og mandat*

Eksterne eksperters og oppnevnte sakkyndiges arbeidsoppgaver reguleres av et oppdrag eller mandat. Fra juridisk hold anbefales det at dette i minst mulig grad bør omfatte juridiske vurderinger hvor eksperten eller den sakkyndige anmodes om å uttale seg om forslag til dom. I utarbeidelsen av oppdraget eller mandatet bør forvaltningen og rettsapparatet være seg bevisst at den primære målsetting ved bruk av ekstern utredningskompetanse er å få beskrevet sakskompleksene og opplyst sakene slik at beslutningstaker kan treffe avgjørelser i samsvar med lov og rettspraksis.

Beslutningsorganets ansvar er å treffe en avgjørelse i saken. Eksternt engasjerte eksperter og sakkyndiges oppgave er å tilrettelegge grunnlaget for den juridiske avgjørelsen. Ved rettslig behandling skal sakkyndiges lojalitet ligge hos retten i det å fremskaffe mest mulig fullstendig og avbalansert grunnlag for dens avgjørelse. Sakkyndige skal ikke ha lojalitet overfor partene og barna som klienter. Det er retten som skal ivareta de impliserte personers interesser etter en totalvurdering.

Det påpekes fra juridisk hold at engasjerte eksperter og sakkyndige kan ha problemer med å erkjenne begrensninger i egen fagkyndighet. I noen saker er det uenighet om faktiske forhold som sakkyndige ikke har noe fortrinn fremfor andre til å vurdere. Man har også erfaring for at engasjerte eksperter og sakkyndige kan unngå å ta stilling til alvorlige påstander som er vanskelig å få avkreftet eller bekrefte. Det anbefales at man forholder seg til omtvistete forhold hvor det er betydelig tvil til stede, ved å fremføre sin usikkerhet. I alle fall er det beslutningsorganet som ut fra bevisførselen må ta stilling til påstandene.

4.1.2.3 Synspunkter om organisatoriske forhold ved rolleutøvelsen

Fylkesnemnda gir ingen særstatus til den eksterne fagpersonen barnevernet fremfører som sin ekspert. Vedkommende gir vitneprov på samme måte som andre fagpersoner i vitnerollen. Ved domstolsbehandling er sakkyndige til stede under hele hovedforhandlingen mens andre fagkyndige vitner kommer og går. Man synes det er vanskelig å særbehandle en fagperson og gi vedkommende en uavhengig status. For fylkesnemnda er det lite interessant å lage et skille mellom de ulike rollene. Man har vært skeptisk til å ha en bestemt person sittende inne under hele saken som til slutt skal gi sin tilråding. Dette henger selvfølgelig sammen med at fylkesnemnda har fått sine egne sakkyndige medlemmer. Deres rolle er ikke primært å tilføre sakkyndighet, men å avlese andres fagkyndighet.

Det påpekes at den uavhengige ekspertrollen er mer interessant for barnevernet enn for fylkesnemnda. Fylkesnemndas oppgave er først å fremst å få saken godt nok opplyst og fremført tilstrekkelig kunnskap som basis for en beslutning. Barneverntjenesten har ansvaret for å belyse saken gjennom saksfremlegg, partsforklaringer og vitneprov. Om barneverntjenesten ønsker å belyse saken gjennom egne utredninger og evt. supplere denne ved ekstern faglig bistand, oppfattes primært å være et anliggende for barneverntjenesten selv og av mindre interesse for fylkesnemnda. Det oppleves ikke som et stort habilitetsproblem at det fremføres faglig ekspertise som barneverntjenesten selv har engasjert og påkostet. Spørsmålet om habilitet og faglighet blir underkastet kritisk vurdering i den enkelte sak når vedkommende avgir sitt vitneprov. Med sin sammensetning har fylkesnemnda reell kompetanse til å vurdere og avlese den faglige og substansielle kunnskap som fremføres og derigjennom vurdere spørsmålet om vedkommendes habilitet. At den private part ofte har innsigelser mot barneverntjenestens fremførte eksperter, vurderes delvis å kunne tilbakeføres til uklar kommunikasjon fra barnevernet til de private parter ved at det blir introdusert en uavhengig ekspert som det forvaltningsmessig ikke er hjemmel for. For fylkesnemnda er ikke uavhengighet og nøytralitet en posisjon som konstitueres ved at noen fagpersoner påberoper seg denne rollen. Det er vedkommendes faktiske bidrag og hva vedkommende skriver eller sier som konstituerer den faktiske posisjon i saken. Det er nemndas rolle å finne denne uavhengige posisjonen hos fagfolk. Ett problem med forvaltningsmessig fremført fagekspertise er at det aktualiserer spørsmålet om ikke også den private part må kunne få anledning til å stille med sin motekspertise.

Prosessfullmektiger i tvistesaker påpeker at det er nødvendig å klargjøre den engasjerte ekspertens rolle og posisjon ved fylkesnemndsbehandling. Det tenkes

her spesielt på det faktum at vedkommende fremføres som uavhengig sakkyndig mens han/hun formelt er å betrakte som vitner for kommunen når saken kommer for behandling i fylkesnemnda. Den uklare rollen har konsekvenser for den private parts tillit til forvaltningen av tvistesaken. Verken barnevernet eller dens prosessfullmektiger klargjør i tilstrekkelig grad de sakkyndiges rolleposisjon. Den private part har ofte ikke den samme tryggheten og tilliten som fylkesnemnda har til at sakene opplyses objektivt og i sin fulle bredde. Derfor er det av avgjørende betydning for deres tillit til tvisteorganene at det institusjonaliseres en tvisteprosess som gir dem troen på at den avgjørelsen som fattes er riktig.

Ved rettslig behandling av barnevernsaker anbefales at man fortrinnsvis bruker oppnevnte sakkyndige fremfor fagkyndige meddommere. Dette begrunnes med at partene da får anledning til å etterprøve sakkyndiges observasjoner og vurderinger gjennom bevisførsel og argumentasjon før avgjørelse fattes. Meddommeres vurderinger kan ikke prøves. At sakkyndiges erklæringer og forklaringer blir en del av bevisførselen tydeliggjør at avgjørelsen tilligger retten. På den annen side har bruk av sakkyndige i rollen som fagkyndige meddommere den fordel at saksbehandlingstiden kan bli raskere, og at ordningen er billigere og mindre ressurskrevende.

Fra advokathold påpekes det også at fagpersoner som engasjeres av barneverntjenesten som utredere, også ofte er de samme som i andre saker opptrer i beslutningsrollen som sakkyndige medlemmer i fylkesnemnda. Dette kan være en trussel mot den uavhengighet og nøytralitet som beslutningstaker kan og må ha i forhold til partene og sakene som fremmes for fylkesnemnda.

4.1.2.4 Konkrete erfaringer med sakkyndige

Fra ulikt juridisk hold påpekes at det gjøres mye godt utrednings- og sakkyndighetsarbeid, men at utilstrekkelig kvalitetssikring av faglig nivå generelt og kvalitetskontroll i den enkelte sak utgjør et selvstendig problem for brukere av faglig ekspertbi-stand.

Fra juridiske beslutningsposisjoner nevnes at man har ulike erfaringer med fremførte erklæringer. Noen engasjerte eksperter går barneverntjenesten i næringsen og gir en systematisk, omfattende og detaljert fremstilling av hele saken, inklusive om barnet og de voksnes livshistorie basert på sakens dokumenter. Andre refererer lite eller ingenting fra barnevernets saksmapper og baserer seg i stor grad på bruk av psykologiske tester. Atter andre legger vekt på å gi systematiske beskrivelser av samtaler med partene, hva de tenker, sier, mener og gjør, mens andre igjen vinkler utredningen omkring observasjon og fortolkning av samspillet i familien. Det fremholdes at man verken vil eller kan ta stilling til hvilke metoder som kan og bør brukes i dette arbeidet og at det primært er et faglig anliggende. Metodefriheten representerer imidlertid et problem for brukere i den forstand at det er vanskelig å etterprøve metodenes relevans og holdbarhet i den enkelte sak. Ordningen med sakkyndige medlemmer eller fagkyndige meddommere ivaretar imidlertid til en viss grad behovet for kritisk metodisk etterprøving.

Det gis uttrykk for at utstrakt referering av dokumenter som allerede ligger i saken er unødvendig. En annen sak er at barnevernet kanskje selv har behov for en samlet og kronologisk oppsummering, men det kan skje internt i forvaltningen og danne basis for saksfremlegget.

Det anbefales videre at engasjerte utredere ikke bør uttale seg om konkrete tiltak. Dette er en oppgave som tilligger barnevernet som presumptivt skal kjenne til faktiske og mulige tiltak. Fra juridisk hold synes det heller ikke å være behov for å styre relasjonen mellom den engasjerte eksperthen og barneverntjenesten. Hva bar-

neverntjenesten bestiller er deres eget ansvar. Fylkesnemnda må basere seg på det som fremføres.

Erfaringer fra advokathold hvor man har prosedert saker på vegne av kommunene, er at kommunens saksfremlegg ofte ikke holder faglig mål. Det er store problemer forbundet med å møte i fylkesnemnda med en utilstrekkelig opplyst og dokumentert sak. Fra samme juridiske hold blir det påpekt at utvelgelsen av eksterne utredere ofte blir tilfeldig. Man anbefaler at det utarbeides lister som kvalitetssikrer fagpersoner i forhold til et minimum av kunnskap om det området som skal utredes.

Man har videre erfaring for at barneverntjenesten ofte ikke legger godt nok arbeid i utformingen av oppdraget. Bestillingen lages ofte under tidspress, og tidvis uten at de ulike partene er samkjørt på hva den bør inneholde. Det anbefales at forvaltningen i større grad utvikler standardiserte forslag til oppdrag innenfor ulike sakstyper som f.eks. i samværssaker, omsorgsovertakelser og adopsjonssaker samtidig som det understrekes at spesifikke vurderingstema i den enkelte sak bør konkretiseres dersom det er nødvendig.

Det anbefales at det angis en nedre grense for tidsbruk i enkeltsaker for å unngå at konklusjoner blir avgitt på et utilstrekkelig datagrunnlag.

Det vises også til at en del saker er svært grundig utredet og opplyst av forvaltningen selv, og at fremførte ekspertuttalelser da får karakter av å være «smør på flesk».

4.1.3 Erfaringer og synspunkter fra interessegrupper

Utvalget har gjennomført høringsmøter med foreningene *Trygt Barnevern* og *Norsk Fosterhjemforening*. I tillegg har man innhentet synspunkter fra ungdom som har vært under offentlig omsorg.

4.1.3.1 Foreningen Trygt Barnevern

organiserer familier som kommer i berøring med barnevernet og har gjennom dette støttearbeidet høstet verdifulle erfaringer med både barnevern og dens eksternt engasjerte fagekspertise. Foreningen påberoper seg å inneha en «levende» kompetanse i forhold til barnevernets beslutningsområde fordi medlemmene selv har blitt gjenstand for dets undersøkelser og tiltak.

Foreningen har fått mange negative tilbakemeldinger fra berørte foreldre om det arbeidet som har blitt gjort av barnevernets engasjerte eksperter. Et fellestrekk er en opplevelse av at eksperten er barnevernets forlengete arm, og at mange verken evner eller makter å leve seg inn i barns og voksnes situasjon på det tidspunkt de kommer inn i sakene. Det påberopes at ekspertene ikke greier å se at en, i øyeblikket foreliggende krisesituasjon, nødvendigvis ikke trenger å være slik vanligvis. Før kontakten med familien opprettes, har de engasjerte utredere ofte lest barnevernets dokumenter og dannet seg et førsteinntrykk i tråd med barnevernets egen oppfatning. Generelt oppleves at de engasjerte ekspertene er opptatt av svakheter og mangler og i liten grad er innstilt på å avdekke ressurser og foreldres positive muligheter som omsorgspersoner for sine barn. Foreningen anbefaler at rapportene bør være fremtidsrettet. Best erfaring har foreningen med privatengasjerte fagpersoner, men det understrekes at kun de færreste foreldre har økonomi til selv å bære utgiftene forbundet med det.

Foreningen har ingen klare formeninger om hvem som kan eller bør påta seg slikt arbeid. Kompetansen bør utledes fra kvaliteten på det arbeidet som utføres, og i forhold til hvilke resultater som oppnås.

Foreningen mener at sakkyndige har en berettigelse innenfor tvisteprosessene, men ønsker en tydeliggjøring og konkretisering av rollen og dens innhold. Man anbefaler at utredningen skal gjennomføres på fritt, selvstendig og uavhengig grunnlag og uten tilknytning til og påvirkning av barnevernet. Foreldre bør selv gis anledning til å engasjere egen faglig ekspertise og ha mulighet for ha vitne/fullmektig til stede ved kontakten mellom den engasjerte eksperten og familien.

4.1.3.2 Norsk Fosterhjemsforening

organiserer og ivaretar fosterfamiliers interesser i forhold til det offentlige. Foreningen har til nå ikke foretatt en systematisk kartlegging av fosterforeldres erfaringer med engasjerte eksperter og sakkyndige, og presiserer at man derfor uttaler seg ut fra generelle inntrykk.

Det opplyses at fosterforeldre som oftest møter sakkyndige i saker hvor biologiske foreldre har søkt omsorgen opphevet og tilbakeført, samt i saker hvor omfanget av samværet mellom barn og foreldre er tvistetema. Rent unntaksvis er sakkyndige oppnevnt for å undersøke påståtte anklager om omsorgssvikt av barnet i fosterhjemmet.

Norsk Fosterhjemsforening har inntrykk av at mange fosterforeldre savner informasjon om den sakkyndige og vedkommendes arbeidsoppdrag. Mangel på informasjon og innsyn i sakene er generelt et problem og skyldes at fosterforeldre sjelden har partsrettigheter i saken.

Foreningen har den erfaring at barneverntjenesten, som oppdragsgiver, ofte har gitt dårlig og utilstrekkelig informasjon om den engasjerte ekspertens oppgaver og inntreden i saken. Fra foreningens side stiller man spørsmål om man som fosterforeldre har rett til å bli kjent med bestillingen, om man har rett til innsyn i rapportene, og om mulighetene for å få korrigert faktiske feil. Om vedkommende ønsker å snakke med fosterforeldre stilles det videre spørsmål om fosterforeldre er pliktig til å delta i en slik samtale.

Norsk Fosterhjemsforening er kjent med en del tilfeller der fosterforeldre stiller klare spørsmålstegn ved den engasjerte eksperten eller den rettsoppnevnte sakkyndiges kompetanse og arbeidsform. Man har f.eks. erfart at vedkommende har uttalt seg med skråsikkerhet om et fosterbarn og en fosterfamilie etter en halv times hjemmebesøk. Noen ganger er fosterforeldre blitt fremstilt og beskrevet i rapportene på en måte som oppleves personlig krenkende, uten at fosterforeldre har hatt anledning til å få korrigert de fremsatte påstandene.

En del fosterforeldre har også opplevd god støtte fra forvaltningens engasjerte ekspert eller rettsapparatets oppnevnte sakkyndig. Fagpersonene har ofte vært i stand til å dokumentere konkrete hjelpebehov hos fosterbarnet. Ofte er *det* nødvendig for å få tilført ekstraressurser til barnet.

Norsk Fosterhjemsforening har ikke tatt stilling til kompetansekrav og kvalitetssikringstiltak for sakkyndighetsarbeid utover den generelle holdning at arbeidets vanskelighetsgrad og kompleksitet tilsier høy realkompetanse på området.

4.1.3.3 Ungdomsforeningene

På høringsmøtet med ungdommene ble det fra deres side påpekt hvor viktig det er at fagpersoner som skal snakke med barnet/ungdommen i forbindelse med utredningen av dets omsorgssituasjon, utviser en sensitiv og respektfull holdning til barnet/ungdommens behov for å bli ivaretatt på en skikkelig måte. Dette gjelder alt fra kontaktetablering, språket som benyttes, informasjonen som gis og at barnets tillit ikke blir misbrukt. Barn og ungdom under offentlig omsorg blir ofte spurt om ting som

utfordrer deres grunnleggende lojalitet. Ungdommene opplever at fagpersonene ikke alltid utviser evne eller vilje til å skjerme barnet i disse prosessene. Hvis barnet/ungdommen ønsker å fremføre sine meninger, anbefales det at vedkommende får anledning til det, men det bør også respekteres hvis han eller hun vegrer seg. Man opplever det som krenkende hvis barnet/ungdommen først blir bedt om å si sin mening og at fagpersonen deretter ikke tar hensyn til hva barnet fremfører. Generelt er det et problem for barn og ungdom under offentlig omsorg at så mange fagpersoner, i ulike roller og på ulike tidspunkt skal uteske barnets meninger og synspunkter. Man blir stadig minnet om sin spesielle posisjon som fosterbarn når man mest av alt ønsker å leve som vanlige barn.

4.1.4 Andre erfaringer

Ombudet for barn og ungdom har avgitt skriftlig høringsuttalelse vedr. utvalgets mandat. Når det gjelder sakkyndiges rolle i barnevernsaker er barneombudet bl.a. opptatt av at hensyn til faglig objektivitet må ivaretas når den sakkyndige er engasjert av barneverntjenesten. Det er en fare for at man kan få «barnevernsvennlige» sakkyndige når det er forvaltningen selv som engasjerer dem.

Ombudet for barn og ungdom påpeker videre de faglige kompliserte vurderingstemaene som ligger til grunn i saker hvor det skal foretas en hel eller delvis omsorgsvurdering. Av den grunn må det stilles store krav til den sakkyndiges kompetanse. Denne må være optimalt utviklet gjennom teoretisk og praktisk erfaring. Sakkyndige som arbeider i de større byene og som tar mange oppdrag får størst erfaring. Det fremholdes derfor som viktig at sakkyndige får opplæring i og benytter noenlunde like arbeidsmetoder over hele landet slik at det ikke blir regionale kvalitets- og kvantitetsmessige ulikheter i sakkyndighetsarbeidet. Dagens ordning med en frivillig og uforpliktende deltagelse i et forum i regi av Norsk Psykologforening er ikke tilstrekkelig i så måte.

Etter en gjennomgang av de ulike sakkyndighetsrollene i forhold til de ulike barnelovene, konkluderer Ombudet for barn og ungdom bl.a. med at kvalitetssikring av sakkyndige synes å være nødvendig og at en teoretisk skolering ikke er nok. Det bør også stilles krav til barnefaglig erfaring og kjennskap til nødvendige metoder og roller sakkyndige har i barnesaker som føres for retten. Av hensyn til likhets- og rettssikkerhetsprinsippet anbefales det at man bør arbeide for å utvikle felles faglig mal for form og innhold. Målsettingen bør være å tilføre blivende sakkyndige nødvendig kompetanse og/eller bevisstgjøre vedkommende at han/hun er i stand til å opparbeide en slik evne over tid. Ombudet anbefaler etablering av en ordning med obligatorisk godkjenning av fagpersoner som skal utføre sakkyndighetsarbeid.

4.2 ERFARINGER ETTER LOV OM BARN OG FORELDRE

4.2.1 Erfaringer fra juridisk hold

Utvalget registrerer at det fra ulikt juridisk hold er varierende oppfatninger både om barnefaglige sakkyndiges legitimitet i disse beslutningsprosessene og den mer spesifikke bruk av sakkyndighetskompetansen.

Sakkyndiges *legitimitet* i barnelovsaker kan utledes fra det faktum at retten i stadig større omfang synes å etterspørre sakkyndig bistand. Fra juridisk hold fremføres at oppnevnte sakkyndige kan bidra til å opplyse sakene bedre og derved høyne kvaliteten på avgjørelsene og at sakkyndige kan hjelpe dommeren til å finne frem til løsninger som er til beste for barnet. Det påpekes at tvistesaker etter barneloven ofte er saker med vanskelige, skjønnsmessige og kompliserte problemstillinger av verdimesig og psykologisk karakter, og hvor loven gir dommeren liten anvisning i

den enkelte sak. Den ulike oppfatning av sakkyndighetsrollen i disse beslutningsprosessene synes ikke først og fremst å dreie seg om sakkyndighetsrollen i barne-lovsaker er legitim eller ikke. Det dreier seg heller om under hvilke betingelser og i hvilke saker man trenger tilført sakkyndighetskompetanse og hvordan den spesi-fikke sakkyndighetsrollen kan utformes som et konstruktivt bidrag.

Spørsmålet om den sakkyndiges plass i tvistesaker etter barneloven kan best kommenteres og analyseres med utgangspunkt i en forståelse av selve tvisteproses-sen, de ulike aktørene i denne samt relasjonene mellom dem.

Sakkyndige oppnevnes ofte etter begjæring fra partenes prosessfullmektiger. Motivene varierer. Ofte gjør prosesstaktiske overveielser seg gjeldende. Fra dom-merhold er det blitt påpekt at mange advokater har et lite bevisst og selvkritisk syn på hvilke saker som trenger sakkyndig opplysning og at begjæring om oppnevning nærmest skjer rutinemessig når man får en sak. Mange advokater synes å mene at man har krav på sakkyndige. Dersom dommeren ikke etterkommer en slik begjæ-ning om oppnevning, risikerer vedkommende ofte å bli utsatt for kritikk eller bli overprøvd hvis spørsmålet om saken skal settes med sakkyndige blir anket til høy-ere rettsinstans. Rettens dilemma er ofte at den institusjonaliserte ramme for opply-sing av saken ved prosesskriv og hovedforhandling ikke opplyser saken godt nok. Partsforklaringer og slektsvitner i familiesaker er som oftest av liten verdi for dom-meren. Prosesskrivene er ofte lite opplysende for saken. Retten er dessuten avskåret fra metoder som kan belyse saken fra barnets ståsted, f.eks. hjemmebesøk og med samtaler selv om en del dommere samtaler med barna før saken. Bevisførselen pre-ges av partenes ofte svært motstridende syn på saksforholdet og hva som er til bar-nets beste. Sakene målbæres dessuten ofte av parter som begge fremstår som vel-egnete foreldre. Når man så skal anvende et alminnelig dommerskjønn, oppleves det å være utilstrekkelig som beslutningsgrunnlag og retten søker sakkyndig bistand som på en uhildet måte kan belyse barnet og dets interesser. Fra dommerhold er det også tatt til orde for at dommerstanden internt har behov for kritisk drøfting av sin egen rolle i forhold til hva barnefaglig kompetanse kan og bør tilføre den skjønns-messige vurderingen og beslutningen i saken. Spørsmålet om hva som kan sies å være den substansielle basis for det alminnelige dommerskjønn til forskjell fra et til-svarende faglig skjønn, synes på juridisk hold å være uavklart og gjenspeiler ulik praksis og variasjon i bruk av sakkyndige. Det er blitt hevdet at barnelovsaker pri-mært bør settes med sakkyndige når det prosederes i forhold til faglig relaterte tvis-tetema som f.eks. i saker med påstått alvorlig omsorgssvikt som f.eks. rus, mishand-ling/vanskjøtsel, dvs. vurderingstemaer som tangerer barnevernlovens inngrepskri-terier. I saker hvor retten skal treffe en avgjørelse mellom, i utgangspunktet velegn-ete og ressurssterke foreldre, er det blitt hevdet at de vurderingstemaene retten skal ta stilling til først og fremst er av verdimeslig karakter. Sakkyndige har her ikke bedre kompetanse enn den retten selv besitter. Følgelig argumenteres det for at man ikke trenger sakkyndig i bistand i saker med vektning av relativ egnethet hos foreldre som begge kan tilby barnet/barna god nok omsorg.

Det påpekes at sakkyndige først og fremst har faglig grunnlag og kompetanse som utredere i forhold til vurderingstema knyttet til *svikt og mangler* ved omsorg-sutøvelse. Barnefaglig kompetanse er utviklet innenfor behandlingskontekster og i forhold til intrapsykiske forhold og/eller interpersonlige relasjoner. Man er faglig sosialisert til å se problemer og er mer fortrolig med omsorgsmessige minimums-verdier enn med utredning av mennesker i forhold til ressurser. Det faglige rele-vante grunnlaget for sakkyndighetsrollen etter barnevernloven er svært forskjellig fra den fagkompetansen som retten har behov for i barnelovsaker. Det anbefales i sistnevnte tilfelle at sakkyndige konsentrerer seg om å synliggjøre foreldrenes res-surser.

Det påpekes også hvor skadelig det kan være at sakkyndige i sine rapporter og forklaringer tyr til krenkende personkarakteristikker og psykiatribelastet terminologi og beskrivelser. Man har erfaring for at sakkyndiges rapporter representerer en fare for personlig krenkelse. Noen sakkyndige rapporter fører til en større frustrasjon enn det å tape kampen om barnet. Denne «skittentøyvasken» virker konflikt-drivende og reduserer sjansen for at partene kan finne frem til gode løsninger. Det understrekes imidlertid at, uavhengig av sakkyndige, representerer selve rettsprosessen i seg selv en påkjenning.

Hva angår den konkrete utforming av sakkyndighetsrollen, påpekes fra juridisk hold at det som en hovedregel vil være av stor verdi for barna og foreldrene å få saken forlikt eller akseptere en avgjørelse fremfor de mange belastningene en retts-sak medfører. Det advares imidlertid mot å blande meklerrollen og utrederrollen ved f.eks. å nedfelle i mandatet at sakkyndige skal søke å få partene til å bli enige. Meklerrollen oppfattes å være en helt annen enn å være nøytral utenforstående observatør for retten. Det hevdes at en mekler får en annen og mer personlig relasjon til partene under en meklingsprosess uansett om den fører frem til resultat eller ikke. Samtidig vil partene få oppfordring til å være taktiske og tilsynelatende imøtekom-mende overfor meklere for å få «goodwill» til slutt, såfremt det ikke lykkes å mekle frem til enighet. Det aksepteres ut fra hensynet til partene og barna at det noen ganger er rimelig for sakkyndige å engasjere seg i en mulig meklingsløsning. Men da må vedkommende være seg bevisst at han/hun trer inn i en helt annen rolle enn sakkyndighetsrollen. Hvis enighet ikke oppnås, må den sakkyndige være seg bevisst å ikke trekke med seg i for stor grad skuffelse over en parts manglende for-liksvilje, når den endelige sakkyndighetsvurderingen skal formidles til retten.

Selv om det ikke anbefales å blande sammen mekler - og sakkyndighetsrollen, uttrykkes det ønske om å styrke muligheten for mekling. Det foreslås f.eks. at retten kan oppnevne egne meklere med et gitt antall timer for å sondere mulighetene for rettsforlik, dvs. styrke meklingsmulighetene også etter det tidspunkt saken er brakt inn for domstolen.

Fra ulikt juridisk hold er man også opptatt av at sakkyndiges mandatutforming ikke bør være slik at den sakkyndige skal komme med forslag til dom. Mandatet bør begrenses til å beskrive og vurdere barnas omsorgsbehov og foreldres respektive forutsetninger for å dekke disse behovene samt tentativt antyde noe om prognoser under alternative vilkår. Selv om det kan være faglig utilfredsstillende for sakkyndige å stille prognoser, eller formulere mer eller mindre sikre antagelser, anbefales det at sakkyndige bør tvinges til dette, fordi slike prognoser/antagelser vil være det sentrale når dom skal avsies. For retten vil det for øvrig være verdifullt å bli fortalt at det ut fra fagkyndighet ikke går an å oppstille noen sikre prognoser, eventuelt få anslått graden av usikkerhet ved de alternative prognosene. Det understrekes at det dernest er rettens ansvar å treffe en avgjørelse ut fra en helthetsvurdering hvori den sakkyndiges rapport kun representerer *ett*, om enn viktig bidrag.

4.3 ERFARINGER FRA INTERESSEFORENINGER

4.3.1 Foreningen2foreldre

er en landsdekkende forening med lokallag og kontaktpersoner i alle fylker. Foreningens formål er bl.a. å styrke barns rett til kontakt med begge biologiske foreldre, felles omsorg som hovedprinsipp og førstevalg i barneloven, forbedre dagens obligatoriske meklingsordning, innføre reelle sanksjonsmidler ved sabotering av med-omsorg, innhente forskningsresultater fra inn- og utland samt kartlegge og analysere dommernes og sakkyndiges arbeid.

Utvalget har gjennomført høringsmøte med Foreningen2foreldre. I tillegg har utvalget mottatt omfattende og utdypende skriftlige synspunkter og erfaringer i forhold til det mandat som ligger til grunn for utvalgets arbeid.

Foreningen2foreldre har kritiske synspunkter hva angår både konkrete erfaringer med sakkyndige og rollens faglige legitimitet/grunnlag, utformingen av sakkyndighetsrollen og mangel på kvalitetssikring/offentlig kontroll av virksomheten.

Det oppleves at noen sakkyndige synes å mangle evnen til selvstendig, analytisk og kritisk holdning til måten arbeidet utføres på. Man har erfaring med sakkyndige som oppleves å ta parti for den ene part og at selve sakkyndighetsarbeidet først og fremst tar sikte på å få bekreftet egne fordommer og ideologisk tankegods til foretrengsel fra en analytisk og kritisk tilnærming til sakskompleksene. Sakkyndige kritiseres for å medvirke til å øke sakenes konfliktnivå blant annet ved å ty til sterke negative og psykiatribelastede beskrivelser av personer som ikke har opplevd seg som hjelpetrengende eller psykisk belastet. Man har konkrete erfaringer med sakkyndige som synes å mangle evnen til å kunne sette et kritisk søkelys på seg selv og egen posisjon i forhold til partene. Sakkyndige lar seg bruke, bevisst eller ubevisst av en av partene, lar seg manipulere og forføre av noen foreldres negative beskrivelser og oppfatninger av den andre. Påstandene fra den ene parten fremføres deretter i rapporten som «sannheter» i stedet for å gjøres til gjenstand for kritisk vurdering og gransking.

Foreningen2foreldre mener at sakkyndiges arbeid ofte virker tilfeldig og overfladisk. Det fortelles om sakkyndige som konkluderer i sakene uten å ha truffet partene, eller sakkyndige som kan skrive en rapport på tyve sider etter en halv times hjemmebesøk. Det berettes om sakkyndige rapporter som er full av faktiske feil og udokumenterte påstander og rapporter hvor observasjoner og vurderinger «sauses sammen» på en slik måte at det er umulig å underkaste rapportene kritisk etterprøving.

Foreningen har kritiske merknader til sakkyndighetsrollens faglige legitimitet. Det påpekes at både barnepsykologi og barnepsykiatri er unge fagfelt med uutviklede teorier og mangelfullt utviklet forskningsgrunnlag. Den barnefaglige grunnholdningen som ligger til grunn for sakkyndiges oppfatninger utgår fra arbeid med svikt- og mangelproblematikk. Det hevdes at det faglige «tankegods» som tilbys rettsapparatet som sakkyndig bistand savner substansielt faglig grunnlag. Foreningen mener at denne kunnskapssvikten er så fundamental at den representerer en vesentlig etisk belastning for utøvelse av sakkyndighetsarbeidet i Norge. Det pekes spesielt på at barnefaglig sakkyndige i all hovedsak innretter sitt arbeid på å diskvalifisere og ekskludere den ene forelderen på bekostning av den andre og at forestillingene om kvinnens «naturgitte» fortrinnsrett til barna etter samlivsbrudd fremstilles som barnets beste. Foreningen2foreldre påpeker at det internasjonalt er gjort mye relevant forskning om barn og foreldre etter samlivsbrudd, men at norske sakkyndige fagmiljøer ikke synes å være kjent med denne forskningen og heller ikke synes å være interessert i å tilegne seg ny viten. Det argumenteres for at barnets rett til begge foreldre etter samlivsbrudd må være utgangspunktet for sakkyndige når de søker å finne frem til gode løsninger for barnet/barna, men at norske sakkyndiges bidrag gjennomgående resulterer i økte konflikter og dårligere samarbeidsklima mellom foreldrene. Fokus på å finne en psykologisk forelder skaper, ifølge foreningen, en sakkyndighetskultur som leder i en psykisk destruktiv jakt på en «vinner» og en «taper» blant de to foreldrene. Så lenge norske barnefaglige sakkyndige teoretisk, empirisk og metodisk er akterutseilt, vil Foreningen2foreldre ikke tilrå at det oppnevnes sakkyndige.

Med utgangspunkt i ovennevnte kritikk mener Foreningen2foreldre at det barnefaglige teorigrunnlaget må rettes opp slik at det er i samsvar med dokumenterte

forskningsresultater, likestilling og likeverd og at dette også må få konsekvenser for lovgivning og rettspraksis. Det må utvikles retningslinjer for sakkyndige og arbeidsmetodene må standardiseres i tråd med et forskningsbasert kunnskapsgrunnlag. Det anbefales at sakkyndighetsarbeid bare bør utformes innenfor rammen av et fast ansettelsesforhold og i et faglig miljø av en viss minimumsstørrelse. Foreningen er opptatt av å styrke klage- og kontrollmulighetene i den enkelte sak. Rapporter må forelegges partene før eventuelle rettsforhandlinger slik at vesentlige feil kan bli rettet opp. Lovverket må endres slik at sakkyndighetsarbeid kan overprøves og sakkyndige må gjøres rettslig ansvarlig for sine uttalelser på lik linje med enhver opptreden av offentlig tjenestemann.

4.3.1.1 *Aleneforeldreforeningen*

er en landsdekkende forening for enslige forsørgere. Den yter råd og veiledning til medlemmer, i tillegg til å arbeide politisk for å bedre kårerne til eneforsørgere. Nitti prosent av medlemmene er kvinner.

Aleneforeldreforeningen peker på at svært mange eneforsørgere har dårlig råd, og at man har erfaring for at den dårlige materielle standard tillegges negativ betydning i barnefordelingssaker hvor foreldre skal vektas mot hverandre i forhold til hva de kan tilby barnet/barna. En gjennomgående erfaring med sakkyndige i barnefordelingssaker er at svikt og mangler vektlegges for mye. Sakkyndige synes lite innstilt på å kartlegge ressurser og muligheter.

Aleneforeldreforeningen påpeker videre at mange sakkyndige synes å uttale seg på tynt grunnlag. Man sier og mener «veldig mye» på kort tid og med ett tynt datagrunnlag. Ikke minst synes sakkyndige ikke å ta i betraktning hvor lite representativt et hjemmebesøk kan være, og at selve undersøkelsessituasjonen er atypisk fordi man har å gjøre med foreldre som er redde og føler seg truet.

4.3.2 **Andre erfaringer**

I skriftlig høringsuttalelse uttaler Ombudet for barn og ungdom om sakkyndige i barnefordelingssaker:

«For meg er utgangspunktet i barnefordelingssaker, at foreldre i utgangspunktet er likeverdige og at begge på sin måte er viktige for barnet(a). Utgangspunktet er derfor at dette bør kunne avgjøres med dommerskjønn alene, uten den økonomiske og følelsesmessige belastningen en sakkyndig intervensjon er for en familie.

I samværssaker er det dommeren, i samarbeid med partene, som styrer og avgjør om og hvordan sakkyndige skal brukes. Dommerens barnefaglige og psykologiske kunnskaper er av individuell og varierende kvalitet. Dommerens personlige kunnskap om barn og familieforhold på disse områdene vil styre mye av vurderingen av, om og hvordan en sakkyndig skal utføre et oppdrag. Dommerens barnekunnskaper bør derfor være et resultat også av obligatorisk tilført kompetanse etter en enhetlig standard. Dersom man innfører en slik standard kan beslutningene i barnesakene bedre sikres et godt dommerskjønn basert på de samme faglige premissene over hele landet.

I noen saker er barna svært små og kan derfor vanskelig gi uttrykk for egne behov. Interessekonflikten mellom foreldrene kan være omfattende. I forhold til barnas behov er det viktig at noen vet hva de ønsker. Samtidig kan det være riktig at barna ikke blir spurt direkte. Kunnskapen om dette må komme frem på en mest mulig nøytral måte, uten at barnet nødvendigvis blir utsatt for den lojalitetskonflikt det er å velge mellom foreldrene. Å sam-

tale med barn og voksne på en omsorgsfull og konstruktiv måte krever store faglige evner og personlig erfaring.

Den sakkyndige har derfor et stort ansvar for, om nødvendig, å veilede dommeren om intervensjon i familier er nødvendig i den foreliggende sak. Det samme gjelder i forhold til å gi dommeren veiledning om hvordan mandatet bør utformes. Partene bør også få informasjon om hvordan mandatet er utformet og hvordan han/hun vil jobbe i familien for å oppfylle mandatet.

Av hensyn til familiemedlemmenes fremtidige kontakt med hverandre, og de enkelte parters økonomi, bør den sakkyndige si i fra om saken bør løses av dommeren og/eller partene selv *før* hovedforhandlingen, dersom dette er mulig. Den sakkyndige kan f.eks. gi dommeren det råd at mekling bør prøves, som et ledd i saksforberedelsen med mål om å oppnå forlik. Der det ikke går og sakkyndighetsoppdraget må fullføres, er det ofte minst like viktig å snakke med barnet som å snakke med foreldrene, for å finne ut hvem av dem som er *best egnet* til å ta seg av barnet. Barnet har ofte mye å si om sin personlige og sosiale tilknytning. Dette bør tillegges stor vekt i forhold til foreldrenes ressurser og preferanser.»

4.4 FAGETISKE SIDER VED ARBEIDET SOM SAKKYNDIG

At arbeidet som sakkyndig i barnesaker stiller særlige krav til fagetisk aktsomhet, vises i erfaringer fra årsmeldinger fra Fagetisk utvalg i Norsk Psykologforening. I perioden 1990-1993 var halvparten, ca. 20 pr. år, av sakene som ble anklaget for det etiske rådet, klager på arbeid som sakkyndig. To tredjedeler gjaldt spørsmål tilknyttet barnelovsaker. I de fleste sakene var det foreldre som klaget. At det var flest saker tilknyttet barneloven har trolig å gjøre med at det ofte er ressurssterke foreldre som bedre kjenner og kan ta hånd om sine rettigheter enn foreldre i barnevernsaker. Det kan og være at en undersøkelse av barnets situasjon er en lovlig bestemt virksomhet i barnevernsaker, og at en derfor på en annen måte innfinner seg med å være undersøkelsesobjekt både for barnevernet og sakkyndige. De fagetiske problemene som ble reist i tilknytning til klagen var varierte, men kan i hovedsak summeres til følgende:

- Usikkerhet om den sakkyndiges habilitet - kombinasjon av rollen som sakkyndig med andre roller og handlinger i saken.
- Spørsmål om den sakkyndige hadde tilstrekkelig faglig kompetanse for arbeidet.
- Undersøkelser og vurderinger ble foretatt uten tilstrekkelig samarbeidsrelasjon til undersøkelsespersonen.
- Manglende avgrensning av arbeidet, metodisk og tematisk og hvor den sakkyndige også kunne ha gått ut over mandatet i sine undersøkelser.
- Manglende undersøkelse av barnet eller dårlig ivaretagelse av barnet i arbeidet.
- Skjev innhenting av informasjon og manglende undersøkelser med tilsvarende svakt grunnlag for den sakkyndiges vurderinger.
- Undersøkelser og beskrivelser som av undersøkelsespersonen ble oppfattet som krenkende.

I ca. halvparten av de innklagde sakene på sakkyndighetsarbeid fikk klager medhold av utvalget i at det kunne reises kritikk av den sakkyndiges arbeid. En part som ikke opplever å få tilslutning til sin oppfatning i en sak, vil søke å utfordre de som legger viktige premisser i saken. Den sakkyndiges vurderinger vil i mange tilfelle oppfattes å gi viktige premisser for beslutningstaker. Det er derfor å forvente at det høye konfliktnivået i saken fører til at arbeidet utsettes for kritikk, og forsøk på å få arbeidet avvist som utilstrekkelig. En poengtert og faglig klar sakkyndig uttalelse kan derfor skape en kraftig reaksjon hos en part som opplever at den hindrer denne partens

mulighet til å nå frem i saken. Det sakkyndige arbeidet kan likevel ha høy fagetisk standard. Selv om det var kritikkverdige forhold ved en del av sakene som ble klaget inn for fagetisk utvalg, viser erfaringene derfra også at det er stor kvalitetsforskjell på det sakkyndige arbeidet som blir utført.

KAPITTEL 5

Utvalgets drøfting av sakkyndighetsrollen**5.1 INNLEDNING**

Den faktiske utformingen av rollen som sakkyndig i barnesaker må baseres på de vurderingstemaene som følger etter loven. I barnevernsaker dreier det seg i stor grad om klargjøring av omsorgsmessige minimumsstandarder hvor barnet er gjenstand for offentlig beskyttelse og ivaretagelse. Ved behandling av tvistesaker etter barne-loven skal sakkyndige medvirke til å finne frem til barnets beste i spørsmål om foreldreansvar, daglig omsorg og samvær når foreldre ikke klarer å finne frem til løsninger i et, i utgangspunktet, privat anliggende. Det offentlige er ikke part i saken. Barnet er ikke gjenstand for offentlig beskyttelse. Hovedprinsippet er partenes avta-lefrihet og råderett i saken. Følgelig har foreldre i barnelovsaker i langt større grad eierskap til saken enn hva tilfellet er etter barnevernloven, og dette har viktige implikasjoner for den sakkyndiges utforming av sin rolle.

5.2 DEN FORMELLE ROLLEREGULERING**5.2.1 Utreder - og sakkyndighetsrollen etter barnevernloven**

Utvalget legger til grunn at den formelle regulering av virksomheten som utgår fra domstolsbehandling er veldefinert. Tvistemåls- og domstolsloven plasserer sakkyndige som rettens nøytrale, frie og partsuavhengige rådgivere med nødvendig habilitet og distanse til partene. Utvalget konstaterer imidlertid at det ved forvaltningsmessig behandling av saker etter barnevernloven ikke kan legges til grunn den samme formelle rolleregulering. Forvaltningens engasjerte eksperter er dens utreder og skal assistere utredningsorganet i opplysingen av saken etter en konkret bestilling. Når saker fremmes for fylkesnemnds- eller domstolsbehandling vil fagekspertisen ha status som vitne og ikke som sakkyndig. Bruken av betegnelsen «sakkyndig» bidrar til å mystifisere rollen fordi den gir assosiasjoner om en formell og nøytral posisjon uavhengig av beslutningsorgan og barneverntjenesten. Derigjennom skapes forventninger og forestillinger om at det eksisterer en overprøvende og kontrollerende instans på utsiden av barneverntjenesten, noe det ikke finnes forvaltning - eller lovmessig dekning for.

Etter utvalgets mening synes ansvaret for begrepsforvirringen dels å kunne tilbakeføres til det faktum at barnevernloven § 4-3 bruker betegnelsen *sakkyndig som den (barneverntjenesten) har engasjert* og at lovteksten på dette punktet følgelig er uklar. Forvaltningens egne holdninger og forventninger til rollen synes også å gjenspeile lovtekstens uklarhet i den forstand at engasjerte eksterne eksperter noen ganger fremføres som partsuavhengige og andre ganger som forvaltningens egne utredere. Den samme rolleklarheten synes å gjøre seg gjeldende blant fagpersoner som påtar seg arbeid som forvaltningens utredere ved måten man selv forstår, utformer og synliggjør sin rolle overfor andre aktører i prosessene. Det er heller ikke tvil om at den samme uklarheten har hersket blant advokater som prosederer barnevernsaker og at det fra den siden kan være taktiske grunner til å definere en slik overprøvende rolle.

Den formelle rolleklarheten synes å være mest uttalt når sakene nærmer seg fylkesnemndsbehandling. I noen saker har ønsket om ekstern utredning utgått fra barneverntjenesten selv. Man har behov for å få tilført faglig kompetanse som for-

valtningen ikke selv innehar. Andre ganger fremføres ønsket fra foreldre og deres advokat. Man har liten tillit til forvaltningens egen habilitet og faglige kompetanse. Derfor fremmes det krav om oppnevning av uavhengige og nøytrale fagpersoner. Fra forvaltningen rapporteres det også at fylkesnemndene synes å være pådrivere i forhold til å presse tjenesten til å gjøre mer utstrakt bruk av fagkyndig bistand i saksforberedelsene.

Utvalget legger til grunn at det verken er ønskelig eller hensiktsmessig å institusjonalisere en partsuavhengig sakkyndighetsrolle på forvaltningsnivå. Etter barnevernloven er undersøkelsesplikten hjemlet som et kommunalt anliggende. Etter utvalgets mening bør det være en målsetting å bidra til å styrke forvaltningen til selv å løse de oppgaver som den er pålagt gjennom lov. Det innebærer bl.a. at tilført ekstern fagkyndighet bør innpasses tjenesten på en slik måte at den understøtter barneverntjenestens formelle posisjon som den primære og kompetente utredningsinstans, og at den ikke tilføres på en slik måte at den undergraver forvaltningens lov-messige definerte oppgaver som det legitime og kompetente utredningsorgan. Barneverntjenesten har behov for å bli tilført fagkyndig bistand i mange saker, men hvis omfanget blir for stort, kan det ha en negativ signaleffekt og føre til at tilliten til forvaltningens egen habilitet og faglige kompetanse svekkes i befolkningen og blant involverte aktører.

På samme måte som barneverntjenesten selv, mener utvalget at det eksisterer et stort udekket behov for å hente inn ekstern fagkyndighet i beslutningsprosessene, og at dette vil være en realitet i overskuelig fremtid slik tjenesten idag er organisert og utbygd. Utvalget er imidlertid av den oppfatning at ekstern tilført fagkyndighet bør tilføres tjenesten som et nyttig og konstruktivt supplement dersom kunnskapen innordnes på en slik måte at den ikke rører ved barneverntjenestens «eierskap». Dette fordrer at forvaltningen selv utvikler større grad av bevisstgjøring og selvhevdelse i forhold til hva den faglige tilførte fagkyndighet representerer. Videre bør tjenesten selv utvikle en bevisst styring av virksomheten gjennom mer konkretiserte bestillinger og større bevissthet om hvor man henter ekstern utredningskompetanse fra. De som påtar seg oppdrag som eksterne eksperter må også ta ansvar for å tydeliggjøre sin rolle best mulig overfor oppdragsgivere og undersøkelsespersoner innenfor de før nevnte formelle rollebegrensninger.

En klargjøring av utredningsrollen ved forvaltningsmessig behandling vil forhåpentlig ha den konsekvens at posisjonen blir klarere for alle aktører; barneverntjenesten, undersøkelsespersonene og den engasjerte eksperten selv. Det faktum at fagkyndige opptre i en rolle som utreder for barnevernet, innebærer selvsagt ikke at vedkommende er partisk. Den engasjerte eksperten representerer først og fremst sitt fag når han/hun er engasjert av barnevernet. Verken faglig eller fagetisk kan eller må den engasjerte fagkyndige la seg påvirke av hva som måtte være barneverntjenestens meninger og oppfatninger i saken.

5.2.2 Betraktninger om habilitet

Utvalget kan ikke se at et forvaltningsdefinert oppdrag i seg selv utgjør en trussel for nødvendig habilitet og faglig objektivitet. Den engasjerte eksperten har et selvstendig faglig og fagetisk ansvar for ikke å komme i et avhengighetsforhold til oppdragsgivere, og at det ikke utvikles personlige relasjoner til oppdragsgivere som oppfattes å være i strid med forvaltningsmessig habilitet og nøytralitet. Hensyn til habilitet og nøytralitet kan etter utvalgets mening best ivaretas ved at problemstillingene underkastes drøfting mellom barneverntjenesten og den private parts prosessfullmektig. En slik klargjøring forut for engasjering av ekstern faglig ekspertise i forhold til oppdragets art og omfang og valg av fagperson, vil kunne medvirke til

en tydeliggjøring og ansvarsfordeling hva angår rollen og dens utforming i den konkrete sak. Det må i den forbindelse gjøres klart at det er forvaltningsorganets oppdrag som utføres. Dette vil trolig være mest aktuelt i tvistesaker forut for nemndsbehandling. I tidligere faser vil den tilførte fagkyndighet mer ha karakter av kunnskapsoppbygging. I slike saker hersker sjelden det samme konfliktforhold mellom barneverntjenesten og familien.

Utvalget vil peke på at det etter sosialtjenesteloven er anledning for fylkesnemnda å oppnevne egne sakkyndige, selv om det i rundskriv fra Barne- og familiedepartementet anbefales bare unntaksvis å gjøre bruk av denne muligheten. I saker hvor det fra den private part prosederes på alvorlige saksbehandlingsfeil og svært mangelfull opplysning av saken, bør det etter utvalgets mening vurderes om ikke fylkesnemnda selv i noe større grad bør oppnevne egne sakkyndige. Utvalget kan ikke se at ordningen med sakkyndige medlemmer i nemnda kompenserer for mangelfull, utilstrekkelig og tendensiøs opplysning av saken.

Utvalget vil peke på at etableringen av fylkesnemnda med sakkyndige medlemmer i beslutningsroller kan skape habilitetsproblemer, fordi de samme sakkyndige medlemmer ofte også påtar seg oppgaver som engasjerte utredningsekspert for forvaltningen og sakkyndighetsoppdrag for rettsapparatet. At man innehar ulike roller, om enn ikke i forhold til den enkelte sak, kan skape rolleklarhet og true habiliteten i forhold til partene og systemets ulike aktører. Utvalget er usikker på hvordan man kan tilrettelegge forholdene slik at man ikke i for stor grad sammenvever utrednings- og beslutningsrollen, uten samtidig å begrense forvaltningen og rettsapparatets behov for å få tilført fagkompetanse. Ett alternativ kan være at man ikke lar seg oppnevne som sakkyndig medlem i fylkesnemnda dersom man samtidig påtar seg utredningsoppdrag for forvaltningen i den regionen fylkesnemnda har ansvar for. For fylkesnemnda vil trolig en slik løsning være lite tilfredsstillende siden man i mange saker vil få problem med å fremskaffe nødvendig beslutningskompetanse. En mulig løsning på dette problemet kan være å sette fylkesnemnda med sakkyndige medlemmer fra andre regioner, men det vil bli en praktisk vanskelig og kostnadskrevenne situasjon for nemnda. De samme reservasjonene kan gjøres gjeldende for forvaltningen, som i mange saker vil være tvunget til å hente inn ekstern utredningskompetanse utenfor sitt nærområde.

5.2.3 Den sakkyndiges formelle posisjon i barnelovsaker

Virksomheten som sakkyndig etter barneloven er hjemlet i § 41. Ved rettslig behandling reguleres den sakkyndiges rolle av tvistemålsloven og domstolslovens bestemmelser på samme måte som ved rettslig behandling av saker etter barnevernloven. Utvalget er av den oppfatning at den sakkyndiges formelle posisjon er tilfredsstillende regulert.

5.2.4 Mandatgivning i barnelovsaker

Etter § 41 skal sakkyndige, barneverntjenesten eller sosialtjenesten uttale seg i saker der det trengs før det blir tatt en avgjørelse. Det er retten som bestemmer hvilke vurderingstemaer som trenger sakkyndig opplysning, og disse nedfelles i et konkret mandat i den enkelte sak. I barnelovsaker er mandatet som oftest en konkretisering av sakens omtvistete spørsmål i forhold til de tre hovedtemaene foreldreansvar, daglig omsorg og omfanget av samvær for den av partene som ikke tilkjennes den daglige omsorgen. Det fremgår av § 41 at sakkyndige skal uttale seg, men ikke hva man skal uttale seg *om*. Loven stiller således ingen krav om at den sakkyndige skal kon-

kludere i forhold til de omtvistete forhold i saken, men gjennom sin mandatgiving blir sakkyndige vanligvis anmodet om det.

Ettersom bruk av sakkyndige skal tilføre rettsprosessen informasjon og vurderinger som er nyttig for en beslutning til barnets beste, vil det idag oppfattes som en svikt i rettsprosessen om ikke også tilgjengelig kunnskap om psykologiske og sosiale forhold for barn og familier blir tatt i bruk. Utvalget finner at det er berettiget å stille spørsmål om den måten sakkyndige får formulert sine mandat, slik de så formulerer sine vurderinger, legger dem fram, og slik deres vurderinger i dag brukes, alltid er hensiktsmessig i forhold til formålet. Arbeidet kan lett komme til å få karakter av en negativ «psykologisk domsslutning» heller enn å være et faglig perspektiv som blir et positivt tilskudd til sakens opplysning.

5.2.5 Arbeidsprosessen i barnelovsaker

Når personvurderinger er en viktig del av sakkyndiges arbeid, kan det noen ganger komme til å forsterke konflikten mellom foreldrene. En eller begge parter kan oppleve seg krenket av den sakkyndiges arbeid og bruken av dette i rettsprosessen. En sammenlignende vurdering av to personer som hver for seg har et godt og ansvarlig forhold til barnet, kan også føre til at beslutninger blir tatt ut fra mindre relevante dimensjoner i saken. En konflikt som er løst med en rettslig beslutning, vil ikke være løst psykologisk for barnet dersom foreldrene har fått forsterket sin konflikt. Vanligvis vil konfliktreduksjon være et vesentlig bidrag til barnets beste.

Det er utvalgets oppfatning at det vil være ønskelig at det i rettsprosesser om foreldreansvar, daglig omsorg og samvær legges større vekt på det offentliges og rettens konfliktdempende og meklende rolle i sakene. Det bør legges større press på partene og deres prosessfullmektiger for å komme frem til forlik. I barnelovsaker er det i de fleste tilfeller mest hensiktsmessig for en god beslutning, ved forlik eller som dom, at en særlig får frem ressursene ved de ulike alternative løsningsforslagene for barnet.

I dag er det vanlig at sakkyndige først kommer inn etter at mye forberedende arbeid er gjort i saken. Partenes første posisjonering overfor rettsapparatet forsterker gjerne en konfliktdrivende prosess. Ved en sterkt polariserende forprosess er det fare for at den sakkyndige blir dratt inn i, og brukt, på spørsmål som er mindre relevant for en vurdering av hva som er barnets beste. Den sakkyndige opptrer først sent i saksforløpet, gjerne med en uttalelse som først muntlig begrunnes overfor retten like før saken tas opp til doms.

Utvalget mener at sakkyndige noen ganger kunne bistå retten og partene på en bedre måte dersom de kom inn på et tidligere nivå i sakene. Da kan den sakkyndige lettere bistå retten i et mer aktivt meklende og konfliktløsende arbeid. Retten kan da nytte sakkyndige i en mer fleksibel rolle enn bare som utreder som gir vurderinger i hovedspørsmålene i saken. En rollemessig bredere bruk av sakkyndige kan gi rettsapparatet mulighet til å kunne nytte en videre kompetanse hos sakkyndige, f.eks. kompetanse i mekling og sosiale problemløsningsprosesser. Vekslingen mellom meklerrollen og sakkyndighetsrollen kan by på problemer hvis det ikke i hver enkelt sak avklares med oppdragsgiver hvordan rollene skal vektes i forhold til hverandre. Utvalget vil peke på at det er nødvendig å utvikle metoder som kan ivareta begge disse behov i barnelovsaker.

Utvalget er av den oppfatning at formuleringen «uttale seg før det vert teke avgjerd» i for stor grad binder bruken av den sakkyndige til bare å være i en utredende rolle i slutten av rettsprosessen.

Utvalget mener det også bør stilles spørsmål ved hensiktsmessigheten ved at barneverntjenesten eller sosialtjenesten uttaler seg i en sak på samme vilkår som en

rettsoppnevnt sakkyndig. Slike uttalelser synes ikke å fungere på samme måte som ved bruk av sakkyndige, og uttalelsene er ofte basert på den ene partens mening om at den andre parten har en situasjon eller atferd som er barnevernrelevant. Erfaringsmessig synes slike uttalelser å være med på ytterligere å polarisere en sak og føre til at det også blir brukt energi på prosessen rundt det å få frem en uttalelse fra barnevern og sosialkontor. Utvalget mener at dersom barnevernet eller andre har relevant informasjon for saken, så vil det kunne komme frem ved vitneførsel eller ved innhenting av relevant skriftlig informasjon fra disse tjenestene. Uttalelser fra PP-tjeneste, barnehage, skole og ulike helseinstanser kan ofte ha vel så stor relevans for saken som en uttalelse fra barnevern og sosialtjeneste.

Det primære for utvalget er at det i lovteksten blir gitt åpning for en bredere, og kanskje etterhvert annerledes bruk av rettsoppnevnte sakkyndige, enn slik det til nå har vært. Det vil selvsagt være rettens beslutningsområde, når og hvordan sakkyndige skal nyttes.

5.3 DET FAGLIGE GRUNNLAG

Utvalget mener at den barnefaglige sakkyndighetsrollen er basert på en grunnleggende antagelse om at tilføring av barnefaglig teori, empiri, metode og erfaring i beslutningsprosessene kan hjelpe beslutningstaker til å treffe kvalitativt bedre beslutninger ut fra barnets beste enn beslutninger som kun er basert på alminnelig skjønn. De vurderingstemaer og problemstillinger beslutningstaker må ta stilling til i saker etter barnevernloven og barneloven er svært kompliserte, og kan ha dramatiske konsekvenser for barnet og dets familie på kort og lang sikt. Bevisførselen i barnesakene preges ofte av lite innslag av faktum og tilsvarende større innslag av skjønnsmessige og faglig relaterte problemstillinger om barn og foreldres psykologiske tilstand. Med eller uten fagkyndig bistand må forvaltningen eller retten treffe beslutninger hvor barnefaglig kunnskap under alle omstendigheter inngår som sentrale vurderingstemaer. Tilføring av barnefaglig relevant kunnskap har imidlertid bare verdi i den grad den medvirker til å opplyse den enkelte sak for beslutningstaker. Utgangspunktet er at sakkyndigheten må utledes fra detaljert kunnskap til den enkelte sak i forhold til de problemstillinger som ønskes belyst av oppdragsgivere.

5.3.1 Barnevernrelevant kunnskapsbase

Først i de siste år har barnevernfeltet utviklet seg til et mer selvstendig kunnskapsområde med sektorspesifikk teori, forskning, metoder og tiltak. Barnevernet var først og fremst et byråkratisk forvaltnings- og tiltaksapparat som traff avgjørelser i enkeltsaker. Avgjørelser i enkeltsaker var i stor grad basert på et alminnelig legmannsskjønn ivaretatt av politisk oppnevnte nemnder etter en ofte tilfeldig og vilkårlig saksforberedelse fra forvaltningen. Barnevernet var et forsømt område. Blant fagfolk hadde feltet lav status og ingen faglig legitimitet.

Mye har imidlertid skjedd i løpet av de siste 10 - 15 årene. Både i Norge og andre sammenlignbare land kjennetegnes utviklingen av:

- Økt offentlig satsing på og bevisstgjøring om barnevernfeltet, herunder økt offentlig oppmerksomhet om barns rettigheter og oppvekstforhold, bl.a. gjenspeilt i lovgivningen.
- Økt forskningsmessig innsats om barnevernrelevante problemstillinger med etablering av egne forskningsmiljøer og egne tidsskrifter.
- Utvikling av barnevernfeltet som et tverrfaglig kunnskapsområde både teoretisk, empirisk og praktisk.
- Økt profesjonalisering og høynet faglig status og legitimitet i forhold til andre

kunnskapsområder.

Både nasjonalt og internasjonalt er den barnevernrelaterte kunnskapsproduksjonen inne i en rivende utvikling. Selv om det faglige grunnlaget ennå ikke kan sies å legitimere barnevernfeltet som et eget selvstendig fagområde på linje med f.eks. barne- og ungdomspsykiatrien, er det ikke tvil om at det internasjonalt er i ferd med å etablere seg som et område med egen faglig legitimitet og identitet. Fagfeltet overlapper også i en viss grad med andre fagfelt som barne- og ungdomspsykiatri. Dette har bl.a. ført til en langt større kunnskapsproduksjon utgått fra forskning.

Et særtrekk ved barnevernfeltet er at det til nå først og fremst har vært et praktisk orientert handlings- og forvaltningsområde, dvs. et offentlig institusjonalisert beslutnings- og tiltakssystem med liten plass for teoretiske diskusjoner og kritisk refleksjon over virksomheten. Dette kan dels tilbakeføres til at de som arbeidet innen barnevernet hadde liten teoretisk og akademisk skoloring. Dette er også i ferd med å endres. Både nasjonalt og internasjonalt oppleves barnevernfeltet som mer attraktivt av fagpersoner også med akademisk bakgrunn.

Verken forvaltningen eller rettsapparatet kan se bort fra det faktum at beslutninger de er nødt til å treffe for en stor del må baseres på barnefaglig kunnskap i forhold til de problemstillinger og spørsmål som utgår i hver enkelt sak, det være seg om denne kunnskapen fremføres av forvaltningen selv eller av engasjerte eksperter. Det faglige relevante grunnlag må utledes fra tvistetemaene. Spørsmålene er som oftest knyttet til hvilke omsorgsbetingelser og omsorgssituasjoner det aktuelle barnet/barna kan, bør eller må ha for optimale vekstbetingelser i forhold til de spesifikke forutsetninger og omsorgskvaliteter barnets/barnas omsorgspersoner faktisk besitter eller antas å kunne tilby på sikt. Det fordres en beskrivende kunnskap om det aktuelle barnets utviklingsstatus, kognitivt, sosialt og emosjonelt. Den barnefaglige utredningen av barnet/barna muliggjør en klargjøring av hvilke spesifikke krav som må kunne stilles til den/de som skal ha omsorgen for barnet. Kartlegging av foreldres samlede omsorgskompetanse er målet for en omsorgsvurdering. Foreldres utviste handlinger sammenholdes med vanlige krav til mestring av foreldrerollen. Etter utvalgets mening er en omsorgsvurdering en hypotesetestende prosess med flere formål. For det første må det dokumenteres og sannsynliggjøres sektorer/områder med stort misforhold mellom foreldres adaptive ferdigheter og barnets behov. Det må dernest iverksettes tiltak for å minske dette misforholdet gjennom forebyggende hjelpetiltak. Iverksatte tiltak må deretter gjøres til gjenstand for systematisk evaluering for å vurdere familiens endringspotensialer. Det mest sentrale vurderingstema er ikke svikten per se, men familiens evne til positiv endring, dvs. systemets evne til å korrigere seg selv eller la seg korrigere i ønsket retning dersom det er påkrevd. Hele tiden må dette holdes opp mot barnets utviklingsbehov her og nå og på lengre sikt.

Barnevernloven er en lov som gir stort rom for skjønnsmessige vurderinger i forhold til de enkelte paragrafenes inngrepskriterier. Etter § 4-12 første ledd kan omsorgen overtas for et barn når det er alvorlige mangler ved den daglige omsorgen som det får, eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling. Men et slikt vedtak kan bare treffes når det er nødvendig ut fra den situasjon barnet befinner seg i. Hva som kan sies å representere alvorlige mangler, må underkastes en konkret og individuell utredning i hver enkelt sak og om nødvendig gjøres til gjenstand for rettslig prøving. I stor grad vil den konkrete utredning måtte basere seg på barnefaglig relevant kunnskap om barns tilknytningsforhold, og konsekvenser på kort og lang sikt knyttet til ulike beslutninger. I forhold til foreldres antatte og/eller dokumenterte omsorgssvikt fordres tilført kunnskap om muligheten for endring på kort og på lang sikt ut fra barnets

behov for trygghet og stabilitet. I saker om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse er barnefaglig kunnskap om barnets tilknytningsforhold av sentral betydning. Ved saker om fratakelse av foreldreansvar og adopsjon stilles som vilkår bla. at det må sannsynliggjøres at foreldrene varig ikke vil kunne gi barnet forsvarlig omsorg, eller at barnet har fått slik tilknytning til mennesker og miljø der det er at det etter en samlet vurdering kan føre til alvorlige problemer for barnet om det blir flyttet. I saker om samvær fordres inngående kunnskaper om barns tilknytningsforhold og ulike konsekvenser av konflikt og tilknytningsbrudd på ulike alderstrinn.

Det fremgår av de overstående paragrafenes spesifikke vurderingstemaer og problemstillinger at den konkrete lovanvendelsen neppe kan gjøres forsvarlig uten en forutgående barnefaglig belysning, som tydeliggjør barnets omsorgsbehov vektet mot foreldres omsorgsferdigheter. De fleste barnevernsaker inneholder og krever ikke bare vurdering av barnets aktuelle situasjon, men også prognostiske vurderinger. I enkelte saker representerer selve prognosevurderingen det sentrale element, jf. § 4-12 d.

Selv om mye gjenstår, vil utvalget, med utgangspunkt i overstående, hevde at det idag er etablert en substansiell faglig kunnskapsbase i forhold til barnevernrelaterte vurderingstemaer. Kjennetegnet ved denne kunnskapsbasen er at den først og fremst er empirisk og knyttet til forløpsstudier og evalueringsstudier av beslutninger og tiltak som har direkte nytteverdi for barnevernet. Samtidig har det funnet sted en betydelig kunnskapsutvikling på tilgrensende fagområder som barne- og ungdomspsykiatri og familiepsykologi med stor overføringsverdi til barnevernfeltet. Spesielt forskning og teoridannelse innen områdene utviklingspsykologi, utviklingspatologi og systemiske prosesser i familien, vil ha stor nytteverdi for barnevernområdet.

Det faglige utgangspunktet som benyttes i saker etter barnevernloven må være klart relevant for sakens beslutningstemaer. Dette gjelder så vel anvendt teori, som forskning og metoder. Det primære siktemål ved opplysning av den enkelte sak er å gi en relevant beskrivelse av dokumentert omsorgsrelevant atferd; om foreldre, barn og samspillet mellom dem. Bruk av indirekte datakilder som psykologisk testing av voksne må bare anvendes når det i den enkelte sak synes å være påkrevd og vil *alltid* måtte innordnes kunnskap som er innhentet via direkte kilder som samtaler og observasjon. I den grad saken krever faglig teoretisk belysning som supplement til vurderingsprosessen, må det stilles som krav at det gjøres bruk av teori med dokumentert overføringsverdi til barnevernrelaterte tema, og at det teoretiske grunnlag *eksplicit* gjøres rede for.

5.3.2 Barnelovrelatert kunnskapsbase

Spørsmålet om foreldreansvar, daglig omsorg og omfanget av samvær for den av partene som ikke tilkjennes den daglige omsorgen, er de faglige tvistetemaene som retten skal ta stilling til, og det faglige utgangspunktet må derfor tilpasses disse spørsmål.

Mens det faglige grunnlaget etter barnevernloven vil være en klargjøring av betingelser og standarder for minimumsomsorg, utgjør vurderingstemaene i barne-lovsaker for en stor del en vektning av foreldre som positive og nødvendige ressurspersoner for barnet/barna. Spørsmålet er ikke nødvendigvis bare om foreldrene har noe positivt å tilby barnet/barna, men hvilken organisering av den totale omsorgen og samværet som samlet sett gir barnet de beste muligheter for utvikling og kontinuitet i foreldrekontakten.

Den skjønsmessige avveiningen av hva som representerer «det gode liv» for barnet er for en stor del av normativ, verdimeslig og moralsk karakter, dvs. avvei-

ninger som i mindre grad kan sies å trenge en spesifikk faglig belysning. Fra barnets synsvinkel er vanligvis det mest problematiske knyttet til det faktum at foreldrene er i konflikt med hverandre og ofte ikke er på talefot. Mange års forskning viser entydig at det er den vedvarende foreldrekonflikten som negativt preger barnas psykiske og sosiale utvikling mer enn skilsmissen i seg selv. I tråd med denne erkjennelse har samfunnet institusjonalisert tilbud om mekling og konfliktbearbeiding i et håp om at barnas foreldre selv kan bli styrket og utfordret til å finne frem til gode omsorgsløsninger for barna. Utvalget er av den oppfatning at den samfunnsmessige innsats overfor familier etter samlivsbrudd i første rekke bør innrettes mot å yte barn og voksne terapeutisk hjelp og rådgivning som et positivt bidrag i familiens restrukturingsprosess. Det faglig relevante kunnskapsgrunnlag er her knyttet til terapeutiske- og forhandlingsprosesser hvor informasjon, rådgivning og assistanse i form av konfliktmekling, sorgbearbeiding og forsoning inngår som sentrale elementer.

Likevel vil noen foreldre selv ikke makte å finne frem til felles løsninger om barnespørsmålene, og derfor søke domstolens eller forvaltningens hjelp for å få en avgjørelse om tvistetemaene. I denne prosessen stiller sakkyndige sitt fag til disposisjon på en ganske annen måte enn som behandler eller mekler. Den sakkyndige opptrer i rollen som dommerens rådgiver. Formålet er å vurdere familier og deres innbyrdes relasjoner med hensyn til fremtidige funksjonsmåter i en ny sosial kontekst etter samlivsbrudd. Den sakkyndiges oppdrag reguleres av et mandat og er som oftest relatert til å utrede- og tilrå omsorgsløsninger som direkte følger av loven.

Utvalget vil peke på at den generelle samfunnsutvikling med økt skilsmissehyppighet og endrete kjønnsroller, stiller krav om at det barnefaglige teorigrunnlaget som har ligget til grunn for sakkyndiges tilrådinger i tvistesaker etter barneloven underkastes kritisk drøfting. Dette gjelder også barnevernrelevant kunnskap. Teorigrunnlaget vil alltid til en viss grad gjenspeile antagelser av moralsk og verdimeslig karakter. Utvalget er av den oppfatning at det må kunne kreves at barnefaglige sakkyndige i barnelovsaker er oppdatert i forhold til nyere teori, forskning og erfaringer om barn og voksne etter samlivsbrudd, og at man har et reflektert og kritisk syn på grenseoppgangen mellom faglige og mer verdimeslige betraktninger. Det samme gjelder i barnevernsaker.

Når den sakkyndige tar i bruk sitt fag på en konstruktiv og reflektert måte i sivilrettslige barnelovsprosesser kan dette være et viktig bidrag til opplysningen av saken. Rettsprosessene dreier seg om barn og deres skjebner, men barnet fremtrer sjelden i prosessene som en selvstendig aktør. Barnelovsaker dreier seg i stor grad om voksnes konflikter og i dette dramaet er og forblir barnet en biperson som partene strides om. Rettsprosessene er i det alt vesentlige institusjonaliserte ordninger for å treffe avgjørelser mellom voksne. I andre saker vil tvistetemaene vanligvis kunne bli godt nok opplyst i hovedforhandlinger med partsforklaringer og vitneførsel. I barnelovsaker er dette sjelden tilfellet ettersom det prosederes på forhold og temaer som er skjønnsmessige og av primær psykologisk karakter. Vitneførselen opplyser vanligvis ikke saken særlig godt for retten. Fremførte vitner har gjerne personlige relasjoner til partene og er en del av partenes «særeie». Fordelen med oppnevnte sakkyndige er først og fremst at de kan opplyse retten om de omtvistete forhold på en bedre og mer uhildet måte sett fra barnets/barnas side. På denne måten kan barnet/barna løftes frem i rettsprosessene som et subjekt og selvstendig aktør - ikke primært som en tvistegjenstand. Gjennom skjønnsmessig bruk av sitt fag ved observasjoner av familiesamspillet, samtaler med foreldre og barn, og innhenting av komparentopplysninger vil den sakkyndige opplyse og klargjøre saken for retten slik at den eller de kjennelser som treffes blir best mulige ordninger for barnet/barna.

I barnelovsaker dreier tvistetemaene seg likevel ofte om foreldres personlige forutsetninger for å inneha omsorg for barn. Stadig flere saker fremmes med beskyldninger om vanskjøtsel, omsorgssvikt, mishandling, rusmisbruk og psykiske problemer. Utvalget kan ikke se at disse påstandene kan avklares og opplyses ut fra et alminnelig skjønn, samtidig som retten ikke kommer utenom det faktum at den må ta stilling til slike omtvistete tema. Den spesifikke fagkunnskap sakkyndige besitter er i så måte helt nødvendig å tilføre retten, men dette kan også gjøres ved å sette saken med fagkyndige meddommere. Selv om det sentrale element ved utredningen av sakene er barnas fungering og situasjon, er som oftest det mest kontroversielle og sensitive utredningsområdet personvurderinger av foreldre. Det dreier seg om klargjøring av egenskaper som modenhet, sensitivitet og empati sett i forhold til barnets alder og utviklingsnivå. Spørsmålet som kan reises er hvordan sakkyndige metodisk og faglig utreder psykologiske egenskaper hos foreldre. Utvalget er av den oppfatning at sakkyndiges faglige bidrag i barnelovsaker først og fremst bør innrettes i forhold til beskrivende metoder som kan etterprøves.

5.4 UTVALGETS VURDERING AV FREMFØRTE ERFARINGER

5.4.1 Formell regulering av rollen

De synspunktene og erfaringene som er fremført om sakkyndighetsrollen og sakkyndiges bidrag i barnesaker, viser gjennomgående at rollen både oppfattes som legitim i beslutningsprosessene og at sakkyndige bidrar til å opplyse sakene på en tilfredsstillende måte. En uklar formell posisjon når fagpersoner engasjeres av barnevernet synes å være grunnlaget for mye av den kritikken som fremføres når det gjelder reguleringen på forvaltningsnivå. Utvalget mener at denne kan ivaretas ved en mer tydelig rolleformalisering som avklarer sentrale spørsmål knyttet til habilitet og ekspertens posisjon i forhold til sakens aktører. Ved rettslig behandling av både barnevern- og barnelovsaker, oppfattes sakkyndiges formelle posisjon å være tydelig, klar og veldefinert.

Foreningen2foreldre er den eneste høringsinstansen som setter spørsmålsteget ved sakkyndiges legitimitet i beslutningsprossene etter barneloven. Man avviser imidlertid ikke sakkyndig opplysning av sakene på prinsipielt grunnlag. Dersom sakkyndige hadde tilegnet seg den forskning og empiri som foreningen mener allerede fins internasjonalt, og dersom lovgrunnlaget ble endret slik at felles omsorg etter samlivsbrudd ble prioritert som første alternativ, ser også foreningen at det kan utvikles en meningsfull og konstruktiv sakkyndighetsrolle i barnelovsaker.

5.4.2 Tilgang på sakkyndighetskompetanse

Flere av høringsinstansene peker på problemene med å få tilført barnefaglig utrednings- og sakkyndighetskompetanse i saker der dette anses å være nødvendig. Pr. dags dato oppleves det å være et stort misforhold mellom behov og tilgang på sakkyndig ekspertise i store deler av landet. Utvalget er av den oppfatning at forholdene bedre bør legges til rette slik at man kan ta i bruk den barnefaglige kompetanse og kunnskap som tross alt er tilgjengelig. Mange fagpersoner som arbeider med barn og familier, vegrer seg idag for å påta seg oppdrag for forvaltningen og rettsapparatet. Grunnlaget for vegringen synes dels å kunne tilbakeføres til usikkerhet og utrygghet i forhold til utøvelsen av rollen. Man kvier seg for å gå inn i konflikt- og spenningsladete tvisteprosesser hvor det oppleves at ens uttalelser ikke bare blir gjort til gjenstand for kritisk prøving og evlauering, men hvor også vedkommende kan bli utsatt for trakkasering og manipulering på en måte som oppleves som krenkende og faglig degraderende.

Det hører med til arbeidets egenart at det som oftest utføres utenfor rammen av ens vanlige arbeidsforhold for de yrkesutøverne som er offentlig ansatt. Arbeidet må ofte gjøres på kveldstid og i helger, og under forhold hvor den sakkyndige har liten mulighet for å styre og kontrollere prosessene. Fraværet av vanlige trygghetsskapende rammer rundt rolleutøvelsen gjør virksomheten til et ensomt arbeid. Samtidig savnes det gode formaliserte veilednings- og opplæringsmuligheter som fremmer trygghet og rolleidentitet. Utvalget er av den oppfatning at slike institusjonelle rammer må etableres for å sikre en bedre tilgang av fagkompetanse for forvaltningen og rettsapparatet. At arbeidet er godt honorert synes ikke i seg selv å være tilstrekkelig motivasjonsfaktor.

5.5 BETRAKTNINGER OM KVALITETSSIKRING OG KVALITETSKONTROLL

Kvalitetsbegrepet er et normativt begrep som alltid vil være avhengig av brukerens uttrykte behov og subjektive opplevelse. I produksjonen av varer eller tjenester defineres kvalitet som regel slik at produktet er i overensstemmelse med nærmere spesifiserte krav, som i sin tur tar utgangspunkt i det kvalitetsnivå brukeren forventer. Hva som er god eller dårlig kvalitet er dermed ikke en objektiv størrelse, men en subjektiv beslutning.

5.5.1 Kvalitetssikring

For å sikre at kvalitet oppnås, vil en være avhengig av at standarder, rutiner og prosedyrer etableres. Begrepet kvalitetssikring defineres derfor som planlagte og systematiske tiltak slik at produktet eller tjenesten tilfredsstiller kravene som er satt til kvalitet. Med utgangspunkt i en bestemt situasjon - her de sakkyndiges arbeid - må en derfor sette mål for dette arbeidet, etablere standarder, rutiner og prosedyrer der dette er hensiktsmessig og nødvendig. Videre er det nødvendig å vise at disse følges gjennom dertil egnet dokumentasjon og at arbeidet jevnlig evalueres. Dette vil i sin tur danne grunnlaget for en eventuell revidering av standarder, rutiner og prosedyrer.

Ansvaret for utvikling av kvalitetssikringstiltak av arbeids- og virksomhetsprosesser er først og fremst et ansvar for ledelsen i den organisasjonen den enkelte yrkesutøver utøver sitt arbeid for. Den enkelte arbeidstaker har, innenfor opptrukne retningslinjer for virksomheten, ansvaret for å utføre arbeidet på den måten som er definert av arbeidsgiver. Arbeidsgiver fører kontroll med at arbeidet blir utført på forskriftsmessig måte og i samsvar med definerte målsettinger og virksomhetsplan.

Barnefaglig sakkyndighetsarbeid utføres vanligvis innenfor rammen av selvstendig næringsvirksomhet blant privatpraktiserende fagpersoner eller fagpersoner med sakkyndighetsarbeid som deltidsarbeid. Følgelig savnes nødvendige institusjonelle og kollegiale kvalitetssikrende rammer rundt arbeidet, utover det som måtte være hjemlet i lovgivning og faglige/fagetiske retningslinjer. Virksomheten som forvaltningsengasjert ekspert eller rettsoppnevnt sakkyndig har det *primære siktemål* å belyse faglige problemstillinger med utgangspunktet i et konkret *mandat/oppdrag*. I den enkelte sak må derfor kvalitetssikringshensyn utledes fra spørsmålet om den fagkyndige har utredet/opplyst saken faglig godt nok for beslutningstaking. Problemet er imidlertid at det ikke er utviklet faglige standarder som kan danne grunnlag for evaluering av arbeidet. Justisdepartementet har utviklet faglige retningslinjer for sakkyndighetsarbeid etter barneloven, men i all hovedsak er prinsippene for virksomheten utformet såpass generelt slik at de langt fra gir fullgod anvisning for normativ utføring av arbeidet. Verken profesjonslovgivningen eller yrkes-

etikken gir gode nok anvisninger på hvordan arbeidet skal eller bør utføres. Derfor overlates den enkelte sakkyndige for en stor grad ansvaret for å sikre sin egen kvalitet og kompetanse i det enkelte jobboppdrag. Mangelfullt utviklete standarder for arbeidet gir også prosessenens andre aktører dårlige muligheter for kritisk etterprøving av den sakkyndiges bidrag. Idag blir *det faglige bidraget (teoretisk/metodisk/praktisk)* ofte umulig å kvalitetsvurdere.

Etter yrkesetiske regler skal og må den enkelte yrkesutøver prøve sin egen faglige kompetanse i forhold til det enkelte arbeidsoppdrag. Vedkommende har et selvstendig ansvar for ikke å påta seg arbeid han/hun ikke er kvalifisert for og søke kollegial bistand og veiledning når dette er påkrevd. Siden det ikke er utviklet mer detaljerte standarder for virksomheten generelt og spesielt og det ikke finnes retningslinjer som spesifiserer grunnleggende kompetansekrav, er det utvalgets mening at den enkelte yrkesutøver i for stor grad selv er pålagt ansvaret å avlese sin egen kompetanse i forhold til de krav som stilles i den enkelte sak.

Det er ikke utviklet konsensus om hvilke teoretisk grunnlag som kan og bør legges til grunn for arbeidet som sakkyndig i barnefaglig arbeid. Likeledes er det uenighet om hvilke metoder som er egnet i dette arbeidet. Det er klart at en viktig del av forutsetningene for utøvelsen av rollen er basiskunnskap både om feltet og hva som finnes av forskning og empiri, men siden de forhold sakkyndige skal uttale seg om er sosialt konstruerte og utfolder seg i forhold til individuelle saker som alle har sine særtrekk, vil utvalget mene at det må gis stort spillerom for en bred teoretisk og metodisk tilnærming. Målet ved denne virksomheten vil aldri være å bekrefte/avkrefte teoriers gyldighet, men å bidra til at et resultat blir bedre for de involverte aktørene, nærme bestemt ved å avklare ulike sannsynligheter og muligheter. Dette fordrer at sakkyndige har evnen til fortløpende kritisk søkelys på både fremført teori, empiri og metoder. Dette inkluderer åpenhet for de begrensningene som den generelle faglige tilnærmingen har.

Utvalget ser et klart behov for å utvikle fellesaksepterte faglige- og fagetiske standarder og retningslinjer for sakkyndighetsarbeid i barnesaker, slik at både den enkelte yrkesutøver og sivilprosessenes andre aktører, på en mer objektiv og konkret måte, kan evaluere den enkelte sakkyndighetsrapport. Dette må ses på som en kontinuerlig utviklingsprosess.

5.5.2 Utdanning og opplæring

Utvalget har som en del av sitt arbeid undersøkt hvordan utdanning og skoling av sakkyndighetskompetansen er ivaretatt innenfor de respektive barnefaglige profesjonene. Utvalget finner at de utdanninger og profesjoner hvorfra den barnefaglige sakkyndighet rekrutteres, i utgangspunktet er utilstrekkelig skolert og faglig trent for arbeidet. Sakkyndighetsrollen er knapt nok tematisert og fokusert i legers og psykologers grunnutdanning. Undervisning om den formelle rollereguleringen etter barnelovene og faktisk rolleutøvelse i henhold til lovenes sentrale vurderingstemaer og problemstillinger er fragmentarisk, og danner ingen basis for yrkeskompetanse på sakkyndighetsområdet etter embetseksamen. Psykologers grunnutdanning inneholder vesentlige innslag om utredning av barn og foreldre, men da med sikte på utredning og klargjøring av terapeutiske behandlingsbehov. Legers grunnutdanning gir enda dårligere kunnskapsmessige forutsetninger for barnefaglig sakkyndighetsarbeid. I beste fall representerer grunnutdanningene en mulighet for faglig sosialisering gjennom oppøving til kritisk og analytisk tenkning ved tilegnelse av teori og forskning.

Utvalget er av den oppfatning at tilegnelsen av rollen som sakkyndig må baseres på den profesjonsetablerte videre- og etterutdanning. Utvikling av rollen som

psykolog og lege er noe som nødvendigvis må tilegnes når disse kunnskapene settes i system innenfor en arbeidskontekst etter embetseksamen, selv om praksis i studietiden kan gi den vordende yrkesutøver visse smakebiter på profesjonell utøvelse av faget.

Legers og psykologers videre- og etterutdanning har primært vært innrettet mot tilegnelsen av formell og faktisk klinisk kompetanse. Som en medisinsk videreutdanning stiller den barnepsykiatriske spesialistkompetansen ingen formelle krav om sakkyndighetsarbeid utover en anbefaling i en vedlagt sjekkliste for godkjenning om at vedkommende bør ha gjort to sakkyndige utredninger under veiledning. I psykologers videreutdanning til den kliniske spesialitet er det ikke stilt eksplisitte krav om faglig dyktiggjøring i forhold til virksomheten som sakkyndig. Både legers- og psykologers kliniske videreutdanning er primært innrettet mot spesialistkompetanse på utredning og behandling av barn, voksne og familier. Videre- og etterutdanningskurs i sakkyndighetsarbeid kan imidlertid godkjennes i forhold til de respektive spesialitetene på lik linje med en rekke andre frivillige kurstilbud. Således har man ingen garanti for at spesialister i klinisk psykologi eller psykiatri har gjennomgått kurs i sakkyndighetsarbeid.

Blant leger og psykologer synes holdningen å være den at barnefaglig sakkyndighetsarbeid forutsetter lang erfaring med barne- og familierelatert arbeid i ulike settinger, og at man har utviklet grunnleggende faglig og profesjonell identitet før man påtar seg denne form for spesialisert arbeid. Resultatene fra spørreundersøkelsen til Forum for sakkyndige psykologer antyder da også at sakkyndige som jevnlig påtar seg arbeid som sakkyndig, er psykologer med klinisk spesialistkompetanse og lang arbeidserfaring. Imidlertid er antall år i yrkesaktivitet i seg selv ingen kvalifiserende faktor. Det som kvalifiserer er hva man gjør mens tiden går, og den enkelte yrkesutøvers evne til å absorbere kunnskap og kritisk kunne reflektere over sin egen praksis.

Den barnefaglige sakkyndighetsrollen er relativt sett ny for psykologer og psykiatere. I mangel på etablerte arbeidsmiljøer stilles den enkelte yrkesutøver stort sett selv overfor ansvaret å utmeisle rollen gjennom egen praksis. Det er lite utviklet kollegiale veiledningsmuligheter og fordypningssekvenser spesifikt for denne type arbeid, men dette arbeidet er påbegynt gjennom samarbeid mellom Barne- og familiedepartementet og de respektive profesjonene. For en stor del påhviler det den enkelte yrkesutøvers individuelle ansvar å utvikle realkompetanse på sakkyndighetsområdene. Verken samfunnet eller profesjonsforeningene har til nå tatt et selvstendig ansvar for å utvikle kompetansen eller regulere/styre den kompetansen som tilbys på markedet. Utvalget er av den oppfatning at det barnerelaterte sakkyndighetsarbeid etterhvert har fått et så stort omfang at dette synes påkrevd.

5.5.3 Forskning, evaluering og utviklingsarbeid

Rollen som barnefaglig sakkyndig er til nå ikke gjort til gjenstand for systematisk forskning og evaluering. Det savnes spesielt beskrivende undersøkelser som kan gi svar på hvem som påtar seg slikt arbeid, i hvilket omfang og hvordan selve arbeidsprosessen utføres. Videre savnes mer inngående og systematiske beskrivelser av ulike bruker- og klienterfaringer med sakkyndig arbeid. Utvalget vil også peke på at det er stort behov for å få systematisert erfaringer med selve beslutningsprosessen rundt engasjering av eksperter for forvaltningen og oppnevning av sakkyndige for rettsapparatet. Utvalget er også av den oppfatning at det bør avvikles konsensus- og høringsseminarer med bred deltakelse om faglig relevante og kontroversielle problemstillinger. Formålet kan være å bidra til bedre standardisering av arbeidet.

5.5.4 Kvalitetskontroll

Med kvalitetskontroll siktes her til offentlige- og profesjonsbaserte ordninger for å sikre at den faglige kompetanse som tilbys forvaltningen og domstolen holder kvalitetsmessige mål. Det kan videre skilles mellom prosedyrer som kvalitetskontrollerer det *generelle kompetansenivå* og prosedyrer som kvalitetskontrollerer *den enkelte sak*.

Forvaltningen og domstolen er delegert ansvaret for å avgjøre om og på hvilken måte man ønsker fremført sakkyndig bistand. Det overordnede prinsipp er at beslutningstaker selv henter inn den utredningskompetanse som ønskes, og at man også står fritt til å velge fagekspertisen. Utvalget har fått flere tilbakemeldinger fra forvaltningen og rettsapparatet som berører problemer knyttet til mangelfullt utviklet kvalitetskontroll av fremført engasjert utrednings- og sakkyndighetskompetanse. I mangel på formalisert offentlig eller profesjonsbasert godkjenning av fagpersoner, har man måttet basere seg på «jungeltelegrafene» og egne erfaringer med konkrete sakkyndige. Man har liten mulighet for å avlese hvorvidt vedkommende besitter den faglige ekspertise som saken trenger.

Utvalget er enig i at dagens situasjon med svak kvalitetskontroll av sakkyndige er lite tilfredsstillende. I verste fall kan mangelfull kontroll av sakkyndiges realkompetanse svekke rettssikkerheten og befolkningens tillit til og respekt for de beslutningene som fattes.

En offentlig og/eller profesjonsbasert godkjenning vil, etter utvalgets mening, på en bedre måte sikre at sakkyndige holder et minimum av formalkompetanse på områdene, selv om formalkompetanse aldri fullt ut vil gjenspeile realkompetanse i den enkelte sak.

Utvalget mener at en ordning med godkjenning best kan ivaretas ved en offentlig godkjenning. På den måten vil det erkjennes at det primært er et offentlig anliggende å ivareta grunnleggende kvalitetshensyn ved denne virksomheten, og at profesjonenes primære oppgave er å utvikle den faglige kompetansen til det nivå som det offentlige anser å være nødvendig. En annen fordel ved offentlig godkjenning er at profesjonsregulering kun utøves i forhold til medlemmer av de respektive profesjonsforeningene. Det er i dag et problem at noen yrkesutøvere unndrar seg profesjonell kontroll ved å melde seg ut av profesjonsforeningene.

Det er et overordnet prinsipp at forvaltning og domstol selv er suveren mht. hvor den vil hente sakkyndighetskompetansen fra. Derfor mener utvalget at en godkjenningsordning må være veiledende og ikke bindende. En annen uheldig konsekvens av krav til formell godkjenning kan være at tilgangen på kort sikt kan bli dårligere.

Utvalget har også drøftet hvorvidt det kan være hensiktsmessig å institusjonalisere ordninger med kvalitetskontroll i den enkelte sak. Det vises i den forbindelse til drøftingen av kvalitetssikringstiltak. Den rettsmedisinske kommisjon er hjemlet i straffeprosessloven og setter som krav at avgitte rettspsykiatriske erklæringer skal kvalitetsgodkjennes før rettslig behandling. Fordelen med en kommisjonsordning er først og fremst at man har etablert en tvungen kvalitetskontrollinstans som kan evaluere arbeidet i forhold til standarder for arbeidet. I sivilrettslige tvistesaker etter barnelovene finnes det ikke tilvarende ordninger. Forvaltningen og domstolen er derfor fullt og helt prisgitt å måtte forholde seg til det produktet man får. Dersom man finner at rapporten ikke holder mål, kan den settes tilside og man kan oppnevne nye sakkyndige, men det er en praktisk og kostnadskrevenne ordning som det gjøres lite bruk av.

Utvalget har inngående drøftet spørsmålet om det kan være hensiktsmessig å etablere en barnefaglig kommisjonsordning. Man har drøftet ulike organiseringsformer som ikke rokker ved det faktum at den enkelte sakkyndige selv skal og må stå

ansvarlig for det arbeidet som utføres. En kommisjonsordning med muligheter å få kvalitetsvurdering av sakkyndige rapporter vil, etter utvalgets mening, kunne innebære institusjonalisering av et nytt overprøvende og kontrollerende organ i prosessene. Ved uenighet mellom den sakkyndige og kommisjonen vil beslutningstaker ha behov for å få fremført vurderinger og synspunkter fra den faglig overprøvende instansen. Følgelig vil det i prosessene introduseres en form for sakkyndighet som ikke er basert på selvstendig utredning av sakskompleksene. Utvalget er av den oppfatning at en slik modell lett vil kunne få preg av å være «overformynder» og godkjenningssentral og bli et organ for prosestetisk spillfekteri hvis kommisjonsuttalelser skal brukes i den enkelte sak.

Et alternativt forslag ville være at en kommisjonsordning var etablert som et veiledende tilbud for beslutningstaker. Dersom angjeldende instans, etterat den skriftlige rapporten var avgitt, var usikker på dens faglige kvalitet, kunne rapporten forelegges en kommisjon for kritisk faglig vurdering. Utvalget er imidlertid av den formening at beslutningsorganet, gjennom de prosessuelle regler som følger av lovverket, selv har et selvstendig ansvar for å prøve den sakkyndiges premisser og konklusjoner. Institusjonaliseringen av en slik modell vil også trolig føre til at partene i langt større omfang gjennom prosesskriv ville påberope vesentlige faglige mangler og utilstrekkelig/mangelfull sakkyndig opplysning av saken.

Ett tredje alternativ kan være en kommisjonsordning som utelukkende er tilgjengelig for den sakkyndige som et konsultativt og veiledende organ. Før vedkommende avgir sin skriftlige rapport til oppdragsgiver, kan den fremlegges til nærmere konsultativ vurdering. Fordelen ved en slik modell vil først og fremst være at ansvaret for det arbeid som har blitt utført ikke forkludres. Den sakkyndige vil stå fritt til å handle i tråd med kommisjonens anbefalinger og denne vil kun være tilgjengelig for den sakkyndige, men dette forslaget til kommisjonsordning representerer primært et tiltak til kvalitetssikring, ikke kvalitetskontroll.

En felles ulempe ved de ulike skisserte kommisjonsmodellene er at de lett vil kunne bli et upraktisk og byråkratisk element i saksbehandlingen. Saksbehandlingstiden vil bli lengre. På grunn av det store omfang av sakkyndighetsproduksjon i forhold til barnesaker, vil det også måtte etableres et stort antall kommisjoner.

Etablering av sakkyndighetskommisjoner i barnesaker forutsetter noenlunde faglig konsensus. Den rettsmedisinske kommisjon kvalitetsvurderer rapporter i forhold til snevre juridiske problemstillinger. I barnesaker har man å gjøre med langt mer varierte og skjønsmessige vurderingstemaer og problemstillinger. En barnefaglig kommisjonsordning vil lett kunne få et faglig konserverende preg, og skape illusjoner om klarhet og tydelighet på områder hvor slik enighet ikke er utviklet. Utvalget har ut fra en kritisk gjennomgang funnet at det ikke vil tilrå en kommisjonsordning som et tiltak for å styrke kvalitetskontrollen av sakkyndige rapporter. I stedet vil man anbefale at det skapes mest mulig åpne rammer for kritisk søkelys på arbeidet.

5.5.5 Fagetiske sider ved det sakkyndige arbeidet

Høy fagetisk standard blir i stadig større grad stilt som krav til faglig og profesjonelt arbeid. Fagfolk som stiller sin kompetanse til rådighet for allmennheten møter forventninger om at virksomheten er integrert i en verdimelessig bevissthet. Det er forventet at profesjonen slutter seg til sentrale verdier i samfunnet, og at den utøver en selvdisiplinering hvor profesjonen selv sosialiserer sine medlemmer til aktsomhet på etiske dimensjoner ved arbeidet. Raske samfunnsmessige, verdimelessige og rollemessige endringer fører til at profesjonene må ha en aktiv debatt om verdimelessige sider ved arbeidet. Det profesjonelle arbeidet kan derved også synliggjøre verdi-

messige dilemmaer i samfunnet som har vært oversett, og som igjen påvirker allmenne verdimeslige holdninger. I barnefeltet har dette vært viktig. Det profesjonelle arbeidet med barn har satt mange spørsmål med konsekvenser av voksnes handlinger overfor barn på dagsorden. Samtidig stilles det nye verdimeslige spørsmål ved profesjonenes arbeid og utvikling. Dette er sirkulære virkninger både av profesjonelt medisinsk og psykologisk arbeid.

De som nyttes som sakkyndige er for en stor del medlemmer av profesjonsforeninger med fagetiske standarder. Medlemskapet gir informasjon til brukere om hvilke fagetiske forventninger som gjelder for den sakkyndige og hvilke fagetiske krav som kan stilles. At den sakkyndige som brukes har medlemskap i en profesjonsforening som synliggjør at det føres en fagetisk debatt og viser en aktiv fagetisk disiplinering av sine medlemmer, vil være *ett* kvalitetssikringsmoment for dem som søker sakkyndig assistanse. Brukere av sakkyndige bør derfor søke informasjon om den de engasjerer er medlem i sin profesjonsforening.

De mest aktuelle fagetiske standarder er «Ethiske regler for leger» og «Ethiske prinsipper for Nordiske Psykologer». I tillegg til dette ble det i juli 1995 vedtatt «Meta Code of Ethics for European Psychologists». Mens legers etikk er formulert som regler i paragrafform, er psykologetikken formulert som prinsipper og dilemmaer. Markeringen av dette er særlig utviklet i den nye europeiske metakoden som understreker at det er etiske dimensjoner i enhver praktisk anvendelse av faget, og at dette stiller krav til verdimeslige overveielser, kommunikasjon og valg. Denne metakoden er også utviklet for å favne bredden i profesjonelt psykologisk arbeid, og frigjør de etiske prinsippene noe fra pasient-behandler modellen som ellers har vært den sentrale rollemodellen i formuleringen av fagetiske standarder. Slik er den nye metakoden bedre tilpasset sakkyndig arbeid. Debatten som har vært ført i Norsk Psykologforening om fagetikk og sakkyndighetsarbeid, har vist at klient/behandler-modellen har begrensninger i forhold til de etiske utfordringene en står overfor i slikt arbeid.

Noen fagetiske normer som utvalget mener er sentrale for sakkyndig arbeid er følgende:

- Målstyring for å fremme menneskers beste, helse og utvikling. I noen tilfeller kan f.eks. en parts krav om sakkyndig utredning være forsøk på uthaling av en sak og forsøk på å få fremmet negativ omtale av den andre part, og ikke være motivert i barnets beste. Det kan derfor være situasjoner hvor det er riktig for den sakkyndige å si nei til et oppdrag og anbefale beslutningstaker andre måter å opplyse saken på.
- Evne til å vurdere og utvikle egen faglig og personlig kompetanse for å ivareta et oppdrag. Den sakkyndige må aktivt vurdere sin egen faglige kompetanse og sin personlige styrke til å stå i konflikten og rollen som oppdraget krever. Den sakkyndige må om nødvendig søke kollegial veiledning og konsultasjon på spørsmål med usikkerhet.
- Ivaretagelse av klienter og undersøkelsespersoners rettigheter og integritet og en maksimering av deres selvbestemmelse. Dette krever forståelse og mestring av å ha ulike forpliktelser i et klientsystem. Det må gis informasjon om den sakkyndiges rolle, metoder og arbeidsopplegg slik at undersøkelsespersoner og oppdragsgivere kan vurdere om det ivaretar deres rettigheter og behov. Om nødvendig må den sakkyndige kreve at oppdragsgiver tydeliggjør overfor undersøkelsespersoner hensikten og legitimiteten i den sakkyndiges arbeid. Arbeid og uttalelser må ikke være krenkende, med mindre det forankres i helt nødvendig ivaretagelse av en svakere part. Som oftest vil det være barnet.
- Åpenhet og arbeid innenfor rammen av informert samtykke. Den sakkyndige må i arbeidsprosessen sikre at det eksisterer en tilstrekkelig samarbeidsrelasjon

- med undersøkelsespersonene for å få utført oppdraget.
- Aktsomhet overfor negative konsekvenser av arbeidet. Den sakkyndige må være oppmerksom på mulige negative konsekvenser av arbeidet og eventuelt kunne begrunne at slike konsekvenser må skje for å ivareta et overordnet formål når et slikt formål ikke kan oppnås på andre måter. F.eks. kan negative personlighetsbeskrivelser virke stigmatiserende og krenkende mens formålet, å beskrive konsekvenser for barnet, like godt eller bedre, kunne vært oppnådd ved å beskrive den voksnes atferdsmønstre overfor barnet. Selvstendig valg av metoder med ansvar for selv å foreta vurderinger som innbefatter å vurdere sikkerheten i de konklusjoner som kan trekkes av det faglige arbeidet. Det er den sakkyndige som skal vurdere hvilke faglige metoder som er hensiktsmessige i forhold til å kunne besvare de spørsmål som er reist i mandatet, og det er den sakkyndige som selv må vurdere hvilke svar som kan gis og sikkerheten i vurderingene. Det er ikke det samme som at den sakkyndige skal trekke konklusjon i saken. Den sakkyndige bør i sin uttalelse synliggjøre forskjellen på det å gi et faglig perspektiv på saken og det å foreta en beslutning i saken slik at rolleklarheten blir tydelig.
  - Å gi uttalelser og fremstillinger som er tilpasset oppdragsgiver og undersøkelsespersoner. Sakkyndighetsarbeid skal utvide parter og beslutningstakers forståelse av saken. Den sakkyndige må derfor kunne kommunisere om sine faglige vurderinger ut over et kollegialt felt. Fagspesifikke termer må unngås eller oversettes og rekkevidden må forklares. Den sakkyndige vil ha forpliktelser både overfor undersøkelsespersoner og beslutningstaker i forhold til dette.
  - Å kunne ta imot og fremme saklig kollegial kritikk. Det sakkyndige arbeidet kan få store konsekvenser for de personene det gjelder ved at det legger viktige premisser for beslutning i saken. Arbeidet bør derfor stå åpent for faglig og fagetisk kritisk vurdering. Den sakkyndige bør derfor være imøtekommende overfor en kritisk diskusjon av arbeidet, og være villig til selv å gi saklig kritikk av andres arbeid.

De enkelte etiske normene gir ikke alene svaret på et etisk dilemma. Ofte vil normene måtte veies opp mot hverandre ut fra motstridende krav. Etisk aktsomhet er særlig aktualisert i situasjoner hvor makt og avhengighet er sentrale dimensjoner. Utvalget vil peke på at den situasjon hvor sakkyndig arbeid utføres spesielt vil utfordre dette poenget. I barnelovsaker gjør partene seg avhengige av rettssystemet og den sakkyndige for å oppnå det de oppfatter som sin rett. I barnevernsaker er familien underlagt samfunnsmessig kontroll, og deres rettigheter er avhengig av det offentlige vurdering og beslutning. Og i alle saker det her gjelder står barnet i et dobbelt eller flerdimensjonalt avhengighetsforhold; til to foreldre med ulike interesser, mellom foreldre og det offentlige, til fosterforeldre osv. Omtanken for barnets interesser krever spesiell aktsomhet og varsomhet. Barnet selv er lite i stand til å formulere og ivareta sine interesser innenfor et system hvor mange aktører med ulike utgangspunkt gjør krav på å ivareta barnets interesser, og hvor barnet er fysisk og psykologisk avhengig av flere av disse partene. For barn og ungdom kan hensynet til nære voksne gjøre det umulig å uttale seg.

Fagetiske normer setter strengere rammer for de profesjonelle handlingene enn de lovmessige rammene. Samtidig vil det være de lovlige, legitime rammene som åpner for ulike faglige handlinger. F.eks. vil det ikke være fagetisk akseptabelt å foreta et uanmeldt hjemmebesøk for å foreta en observasjon av et barn hjemme hos foreldre som står i en undersøkelsessituasjon etter barnevernloven, når de ikke har forstått eller er blitt tilstrekkelig opplyst om metoden og/eller konsekvensene av å være i en slik undersøkelsessituasjon. Den samme handlingen kan være fagetisk for-

svarlig for å ivareta barnets utvikling dersom foreldre er gjort tydelig oppmerksom på hvilken situasjon de står i, og at den sakkyndige trenger både anmeldte og uanmeldte hjemmebesøk for observasjon. Å foreta uanmeldte hjemmebesøk i en barne-lovsak vil vanskelig kunne fagetisk begrunnes, da dette arbeidet ikke utføres i en legitim kontrollramme.

I noen tilfeller vil det kunne være slik at den sakkyndige av fagetiske grunner ikke finner det riktig å påta seg et oppdrag, eller utføre visse undersøkelser selv om det er ønskelig fra beslutningstakers side. Det kan f.eks. være å gi psykiatriske vurderinger av en part i en barnelovsak når parten ikke ønsker at en slik vurdering legges frem i retten. Utvalget er av den oppfatning at det er viktig at de fagetiske rammene og vurderingene respekteres. Beslutningsorganet må i slike tilfeller ta i bruk andre måter, f.eks. gjennom partsforklaringer, annen vitneførsel, bruk av fagkyndige medommere oa. for å finne svar på sine spørsmål. Det må altså være legitimt at den sakkyndige synliggjør og argumenterer for fagetiske begrensninger. Hvis ikke dette blir respektert, kan det få konsekvenser for tilliten til profesjonens deltakelse og for samarbeidet mellom fag og beslutningssystem. Noe av det tillitsproblemet som kan ha oppstått i forhold til bruk av sakkyndige, kan skyldes at de sakkyndige til nå ikke selv har synliggjort og markert de fagetiske avgrensningene som bør gjøres i dette arbeidet. Noen har derved utført arbeid som strider mot fag-etikken fordi de antok at de *måtte* gi oppdragsgiver svar på sine spørsmål. Andre fagpersoner med relevant kompetanse har på den andre siden reservert seg helt overfor sakkyndig arbeid, fordi de antar at beslutningssystemet tvinger dem ut over de fagetiske rammene. Slik har dette begrenset tilgangen på personer som har barnefaglig kompetanse til å påta seg slikt arbeid. Det er utvalgets synspunkt at de sakkyndige selv må være aktivt observante i forhold til de fagetiske spørsmål som reiser seg og synliggjøre dem. Det er ønskelig at det både i standarder for sakkyndig arbeid og i opplæring av sakkyndige blir lagt vekt på å synliggjøre og argumentere frem slike fagetiske begrensninger i sakene. Svært ofte vil begrensningene gjøres av hensyn til barnet som ofte er den svakeste part med særlig behov for ivaretagelse. En slik aktiv fagetisk vurdering kan klargjøre i hvilken grad og hvordan de voksnes interesser må underordnes ivaretagelsen av barnet.

En aktiv fagetisk vurdering vil også kunne fungere beskyttende for den sakkyndige som går inn i systemer i sterk konflikt. Den sakkyndige kan ellers lett bli et konfliktobjekt selv, med defokusering av det saken gjelder og ubehag og merarbeid for vedkommende ved å bli dratt inn i prosesser om arbeidet sitt.

Det er ikke noe poeng at sakkyndiges arbeid ikke skal utsettes for kritikk, deri at det bringes inn for fagetisk vurdering. I noen grad må det sees som en positiv kvalitetssikring av arbeid som sakkyndig at det kan stilles åpent for en kritisk vurdering, og hvor den sakkyndiges svar på kritikken utdyper spørsmålene og vurderingene som er gjort. Slik foregår det gjerne i den rettslige behandlingen av en sakkyndig erklæring, men det bør også foregå i kollegiale sammenhenger slik som ved fagetiske vurderinger av arbeidet. Utvalget oppfatter profesjonsforeningenes fagetiske problematisering av sakkyndig arbeid som en viktig del av utviklingen av sakkyndighetsfeltet. Erfaringene og vurderingene fra de etiske rådene bør gjøres mest mulig tilgjengelig for feltet og det bør oppfordres til grundigere vurderinger i det materialet som finnes.

KAPITTEL 6

Utvalgets forslag

Fremførte synspunkter på sakkyndighetsrollen i barnesaker og arbeidet som utføres i henhold til bestilling og mandat, viser at man har blandete erfaringer med barnefaglige eksperter og sakkyndige. Barneverntjenesten og rettsapparatet synes gjennomgående å være mer fornøyd med kvaliteten på erklæringene enn undersøkelsespersonene. Utvalget, på sin side, har argumentert for nødvendigheten av å iverksette en del tiltak for å sikre at det *generelle* kvalitetsnivået heves. Selv om det gjøres godt sakkyndig arbeid, mener utvalget at kvalitetsforskjellene er for store. Siktemålet må være, gjennom ulike tiltak, å etablere minimumsstandarder for sakkyndig arbeid slik at brukerne i større grad enn nå har sikkerhet for at de har tilgang på fagpersoner med realkompetanse på de områdene man ønsker belyst.

6.1 FORSLAG TIL ENDRINGER I LOVER**6.1.1 Forslag til endringer i barnevernloven**

Etter forvaltningslovens § 17 har barneverntjenesten ansvaret for å opplyse sakene så godt som mulig før beslutning blir tatt. Kommunens undersøkelsesplikt følger av bvtl. § 4-3. Utvalget finner at bruken av betegnelsen sakkyndig i § 4-3 fjerde ledd impliserer en uklar sakkyndighetsrolle, og er av den oppfatning at betegnelsen sakkyndig i lov og forskriftssammenheng bør forbeholdes virksomhet som utøves etter tvistemåls- og domstolslovens bestemmelser, dvs. når retten er oppdragsgiver og den sakkyndige formelt har en uavhengig og nøytral posisjon til partene. Faglig ekspertise som engasjeres av og for barneverntjenesten bør omtales med andre ord, f.eks. ekspert/fagkyndig etc. for å hindre sammenblanding med den sakkyndighetsrollen som kan utledes fra tvistemålsloven.

Utvalget vil derfor foreslå at någjeldende § 4-3, fjerde ledd; «Barneverntjenesten, og sakkyndige som den har engasjert» endres til «Barneverntjenesten, og andre som den har engasjert».

6.1.2 Forslag til endringer i barneloven

Barneloven § 41 hjemler bruk av sakkyndige; «I saker der det trengs bør sakkunnige, barnevernstenesta eller sosialtenesta uttale seg før det vert teke avgjerd.» Utvalget vil påpeke at formuleringen «uttale seg før det vert teke avgjerd» i stor grad binder bruken av den sakkyndige til bare å være i en utredende rolle i slutten av rettsprosessen, og har argumentert for at det i anledning av den pågående revisjon av loven blir gitt åpning for en bredere, og kanskje etterhvert annerledes bruk av rettsoppnevnte sakkyndige, enn slik det til nå har vært.

Utvalget mener også det bør stilles spørsmål ved hensiktsmessigheten med at barneverntjenesten eller sosialtjenesten uttaler seg i en sak på samme vilkår som en rettsoppnevnt sakkyndig. Slike uttalelser synes ikke å fungere på samme måte som ved bruk av sakkyndige, og uttalelsene er ofte basert på den ene partens mening om at den andre parten har en situasjon eller atferd som er uheldig. Erfaringsmessig synes slike uttalelser å være med på å ytterligere polarisere en sak, og føre til at det også blir brukt energi på å få frem en uttalelse fra barnevern og sosialkontor. Utvalget mener at dersom barnevernet eller andre har relevant informasjon for saken, så vil det kunne komme fram ved vitneførsel eller ved innhenting av relevant foreliggende skriftlig informasjon fra disse tjenestene.

Utvalget vil ut fra dette foreslå at § 41 i Lov om barn og foreldre endres til: «I saker der det trengs bør retten nytte seg av sakkunnige.»

På grunn av tidsfrister ved det pågående revisjonsarbeidet av barneloven, ble utvalgets forslag til lovendring oversendt Barne- og familiedepartementet i april d.å.

6.2 FORSLAG TIL RETNINGSLINJER

6.2.1 Barnevernloven

Utvalget vil foreslå at ekspertbegrepet og ekspertrollen ved forvaltningsengasjert fagkyndig ekspertise tydeliggjøres og presiseres i rundskriv fra Barne- og familiedepartementet, og at det i den forbindelse også bør inngå forslag til standardkontrakter som kan regulere forholdet mellom den enkelte engasjerte utreder og forvaltningen i forhold til spørsmål om honorering og arbeidsbetingelser for øvrig.

6.2.2 Felles normer for sakkyndighetsarbeid i barnesaker

Underveis i arbeidet ble utvalget gjort kjent med at det for tiden pågår arbeid i flere departementer for direkte og indirekte å bedre det fagkyndige og sakkyndige arbeid i spørsmål som vedrører barns rolle i rettslige sammenhenger. I den forbindelse gjorde utvalget i mai d.å en skriftlig henvendelse til Barne- og ungdomsavdelingen med anmodning om å vurdere et forslag om et felles veiledningsdokument til bruk for forvaltningsengasjerte eksperter, sakkyndige og deres offentlige oppdragsgivere i barnespørsmål. I brevet ble det reist spørsmål om det bør foretas en viss samordning i det avsluttende arbeidet fra de aktuelle rådgivnings/arbeidsgrupper og utvalgets arbeid, og at det kunne være nyttig å se likheter og ulikheter ved fagkyndiges og sakkyndiges arbeid ved ulike oppgaver. Begrunnelsen var at det trolig vil være de samme personene som ut fra sin faglige bakgrunn vil kunne opptre i forhold til ulike oppdrag.

Utvalget har kommet frem til at det er behov for revisjon av de retningslinjene som i 1990 ble utarbeidet i Justisdepartementet i tilknytning til barnelovsaker. Utvalget finner også at det er behov for tilsvarende retningslinjer i forhold til arbeid etter barnevernloven. Ved en samlet framstilling kan en få kontrastert de spørsmål der det er ulikheter ved de to lovene.

Etter utvalgets oppfatning vil det være tilsvarende faglige spørsmål som reiser seg ved bruk av fagkyndige i straffesaker som involverer barn, bl.a. kompetanse-spørsmål og fagetiske spørsmål. Utvalget har ment at det vil være hensiktsmessig å få i gang en prosess for å få samlet i ett hefte veiledende retningslinjer om bruk av sakkyndige og fagkyndige i barnesaker som også inkluderer arbeid på dette området. En gevinst, i tillegg til en samlet klargjøring av roller og oppgaver, er at en der ved kan få etablert et dokument som kan bli gjenstand for revisjon og utvikling etterhvert som faglige forhold endrer seg og ved endringer av barns rettslige beskyttelse og status. Det kan også bidra til en felles innsats i forhold til kompetanseutvikling.

Det er blitt avholdt to møter for å drøfte behovet for felles veiledningsdokument for sakkyndige og fagkyndige oppdrag i barnesaker med deltakelse fra Barne- og familiedepartementet, Justisdepartementet og representanter fra utvalget. Deltakerne var enige i at det synes hensiktsmessig at det for sakkyndig og fagkyndig arbeid i barnesaker utarbeides felles veiledningsdokument med retningslinjer som synliggjør så vel likheter som ulikheter ved de ulike oppdrag. Man var enig i at slikt felles dokument kunne baseres på utvalgets arbeid og det normeringsarbeidet som vil bli gjort i Justisdepartementet for strafferettslig arbeid. Det ble anbefalt at det

eksisterende veiledningsheftet for arbeid i barnelovsaker også kunne legges til grunn som modell for de nye retningslinjene.

6.3 FORSLAG TIL OPPLÆRINGSTILTAK OG OFFENTLIG REGISTRERING AV SAKKYNDIGE

Som et kvalitetsforbedrende tiltak vil utvalget foreslå at det etableres et toårig utdanningsprogram i sakkyndighetsarbeid etter de angjeldende barnelovene og at dette knyttes til en offentlig registrering.

6.3.1 Utdanningsprogram

Utvalget mener at følgende tre komponenter bør inngå i det toårige programmet:

1. To samlinger i året á tre dager, dvs. 12 kursdager (96 timer) i løpet av to år. Utvalget mener at læringen bør være prosessorientert ved å veksle mellom teori og kasuspresentasjon. Målsettingen bør dels være å tilføre nødvendig faglig relevant teoretisk, empirisk og metodisk kunnskap samt bibringe nødvendig jus og forvaltningskunnskap. Det utarbeides lister over relevant litteratur. I løpet av en toårs periode skal kandidaten fremlegge minst fire sakkyndighetsrapporter hvorav to fra hver lov.
2. Kursdeltakerne organiseres i regionale kollegiale veiledningsgrupper som møtes minst fire ganger i året.
3. Deltakerne skal ha individuell veiledning på minst fire saker i løpet av toårsperioden. Veiledningen skal ha et omfang av minimum 16 timer. En forutsetning for godkjenning er deltakelse i programmet og veiledningsattest.
4. Godkjenning og offentlig registrering forutsetter full deltakelse i programmet og veiledningsattest.

6.3.2 Opptakskrav til utdanningsprogrammet

Utvalget legger til grunn at de problemstillinger og vurderingstema som vanligvis er nedfelt i oppdragsgivers mandat er av høy og kompleks vanskelighetsgrad, hvilket antyder skjerpete krav om høy faglig og fag-etisk kompetanse. Utvalget vil derfor foreslå følgende:

1. Utdanning som cand.psychol eller cand. med.
2. For cand. psychol: arbeidserfaring i minimum tre år i hovedstilling med barn og familier. For cand.med: arbeidserfaring som tilfredsstillende krav om tre år til spesialiteten i barnepsykiatri. Minst tre år skal som regel være arbeidserfaring i hovedstilling med barn og familier, og de tre årene skal som hovedregel tilfredsstillende kravene til hovedutdanningen i barne- og ungdomspsykiatri.
3. Etter individuell godkjenning kan yrkesutøvere med annen profesjon og utdanning opptas i opplæringsprogrammet, dersom vedkommende kan dokumentere faglig kompetanse på et tilsvarende nivå.

6.3.3 Offentlig registrering

Pr. dags dato står forvaltningen og rettsapparatet fritt til å engasjere eksperter og sakkyndige. Det er ingen offentlig begrensning på oppdragsgiveres muligheter til å hente inn den barnefaglige kompetansen, verken i forhold til profesjonstilhørighet eller arbeidserfaring. Tilbakemeldingen fra både forvaltningen og rettsapparatet viser at oppdragsgivere ofte opplever at de har liten kontroll og styring på den kompetansen de etterspør og engasjerer. Mange gir uttrykk for å føle seg prisgitt tilfel-

digheter ved engasjering av barnefaglige eksperter og sakkyndige. Utvalget har argumentert for at dagens mangelfulle og utilstrekkelige regulering kan innebære en fare for rettssikkerheten og tilliten til sakkyndig arbeid. Mangelfull regulering har hatt som konsekvens at brukere av sakkyndige tjenester ikke har hatt det minimum av sikkerhet som må kunne kreves for at oppnevnte sakkyndige innehar reell faglig kompetanse og skikkethet. Utvalget vil derfor foreslå at det etableres en ordning med offentlig registrering av fagpersoner som påtar seg arbeid for forvaltningen og rettsapparatet i barnesaker, og at dette registeret blir tilgjengelig for retten og andre oppdragsgivere. Utvalget vil påpeke at man med dette forslaget selvsagt ikke ønsker å begrense rettens mulighet for selv å utnevne sakkyndige til bruk i den enkelte sak. Retten og andre oppdragsgivere vil fremdeles ha anledning til å søke den kompetansen man trenger, også utenfor et offentlig register. Den offentlige registrering er således å forstå som et tilbud, ikke påbud om kvalitetskontroll av den sakkyndige. Det bør forutsettes for offentlig registrering at arbeidet som utføres er i samsvar med fagetiske retningslinjer for Den Norske Legeforening og Norsk Psykologforening.

6.3.4 Organisering og forvaltning

Utvalget vil anbefale at det fra Barne- og familiedepartementet blir tatt kontakt med aktuelle opplæringsinstanser i eller utenfor profesjonsforeningene med henblikk på forhandlinger om organisering og forvaltning av opplæringsprogrammet. Utvalget vil peke på nødvendigheten av at det gis et årlig tilskudd til virksomheten.

Utvalget har drøftet om et register bør organiseres i de respektive profesjonsforeningene eller forankres departementalt. Etter en samlet vurdering finner utvalget at kvalitetskontroll gjennom offentlig registrering bedre kan ivaretas gjennom en statlig institusjon enn som et rent yrkesprofesjonelt anliggende. Begrunnelsen for dette er:

1. Fagkompetanse på sakkyndighetsarbeid etter barnelovene finnes i flere profesjoner. En profesjonsforankret registrering kan derfor resultere i utvikling av ulike standarder og kompetansekrav, noe sakkyndighetsutvalget finner lite forsvarlig ut fra til brukernes interesser.
2. Utvalget vil også peke på at profesjonsforeningenes interesse ikke bare er å sikre brukerne, men også å ivareta medlemmenes rettigheter. Ved interessemotsetninger er det således fare for at offentlige hensyn må vike.
3. Profesjonsbasert registrering vil kun omfatte medlemmene i yrkesforeningene og ikke fange opp virksomheten til yrkesutøvere som ikke er medlemmer i de respektive foreningene.
4. Offentlig registrering representerer etter utvalgets mening et signal om offentlig styring, kontroll og forpliktelse av en virksomhet som så sterkt griper inn i enkeltfamiliers skjebner. Det overordnede hensynet til barnets beste tilsier at man må tilstrebe så høy faglig kvalitet og fag-etisk integritet som mulig.

Utvalget mener at en ordning med offentlig registrering naturlig hører hjemme i Barne- og familiedepartementet siden de to aktuelle lovene forvaltes der. Ved etableringen av ordningen med Fylkesnemnder i forbindelse med innføringen av den nye barnevernloven, var det Barne- og familiedepartementet som formulerte kompetansekrav og oppnevnte sakkyndige medlemmer i fylkesnemndene. Utvalget mener at det er naturlig at en institusjonalisering med offentlig registrering av sakkyndige og oppnevning av sakkyndige medlemmer i fylkesnemndene ses i sammenheng og at arbeidet koordineres, selv om det vil være snakk om ulike kompetansekrav. Utvalget tenker seg at et godkjenningssutvalg bør oppnevnes for en periode på fire år av gangen av departementet og at det bør bestå av fire personer - tre

med lang og omfattende erfaring som sakkyndig og en med juridisk kompetanse. I tillegg til å administrere registreringsordningen må utvalget ha til oppgave å understøtte og evaluere utdanningsprogrammet som ligger til grunn for registreringen.

Som et alternativ kan det være aktuelt å samarbeide med de aktuelle profesjonsforeningene. Dette må basere seg på forhandlinger mellom Barne- og familiedepartementet og de aktuelle foreningene. Det kan da forhandles om en kontrakt om registrering og utdanningsprogram som forvaltes av en profesjonsforening etter nærmere kriterier gitt av departementet. Gjerne slik at en profesjonsforening kan registrere og gi undervisningstilbud til fagpersoner fra andre profesjoner. Dersom ansvaret for registrering blir overlatt de respektive profesjonsforeningene, må organisasjonene selv ta stilling til sammensetningen. Medlemmene bør ikke være ulønnet tillitsvalgte, men honoreres for 3 - 4 møter i året.

6.3.5 Tidsavgrenset registrering

Utvalget vil foreslå en ordning med tidsavgrenset offentlig registrering og samtidig stille som vilkår for nyoppnevning visse krav til etterutdanning for å sikre at den faglige kompetansen vedlikeholdes.

Utvalget har drøftet ulike modeller og mener at den offentlige registreringen bør være tidsavgrenset til fem år. Ved resertifisering vil utvalget forslå følgende krav:

1. Dokumentert produksjon i et omfang av minst 10 rapporter i løpet av perioden. Unntaksvis kan godkjennes en produksjon i omfanget minimum 5 rapporter, dersom det etter en samlet individuell vurdering kan sannsynliggjøres at vedkommende på andre måter har opprettholdt sin faglige kompetanse som sakkyndig med faglige og forvaltningsmessige relevante kurs i et omfang av minst 40 timer.
2. Alvorlige og/eller gjentatte brudd på faglige og fagetiske retningslinjer er å betrakte som tilstrekkelig vilkår for å bli fjernet fra det offentlige registeret, uansett om man er medlem i en profesjonsforening eller ikke. Personer som mister profesjongodkjenning må automatisk utelukkes fra registreringen.

6.3.6 Overgangsregler

Utvalget finner det rimelig at fagpersoner som pr. dags dato utøver virksomhet som sakkyndig kan godkjennes i et offentlig register uten å måtte gjennomgå det toårige opplæringsprogrammet og vil forslå følgende vilkår:

1. For cand. psychol arbeidserfaring i minimum tre år i hovedstilling med barn og familier. For cand.med; arbeidserfaring som tilfredsstillende krav om tre år til spesialiteten i barnepsykiatri. Minst tre år skal som regel være arbeidserfaring i hovedstilling med barn og familier og de tre årene skal som hovedregel tilfredsstillende kravene til hovedutdanningen i barne-og ungdomspsykiatri.
2. Pågående praksis som sakkyndig. Dokumentert praksis med minst 15 sakkyndige/ekspert rapporter hvorav minst 5 i forhold til hver av de to aktuelle lovene. Sakkyndige som har gjennomgått kursrekke i regi av Barne-og familiedepartementet i samarbeid med Norsk Psykologforening i 1992-1995, kan godkjennes med redusert antall saker.
3. Godkjenning etter overgangsreglene kan gis i inntil to år etter etableringen av registeret.

6.4 ANBEFALINGER

De ovenstående forslag er rettet til Barne- og familiedepartementet som oppdragsgiver for utvalget. I tillegg til dette vil utvalget gi anbefalinger til instanser og grupper som ikke står i direkte forbindelse med utvalgets oppdragsgiver, men som likevel er avgjørende for utviklingen av høy kvalitet på sakkyndig arbeid. Utvalget vil be Barne- og familiedepartementet om eventuelt å formidle vedlagte anbefalinger.

6.4.1 Anbefalinger til universitetene, forskningsinstitusjoner og profesjonsforeninger

Utvalget har argumentert for at rollen som sakkyndig primært bør skje som en del av videre- og etterutdanning. Rollen må også basere seg på solid arbeidserfaring som base for den svært selvstendige arbeidsoppgaven et sakkyndig oppdrag er. Dette er imidlertid ikke til hinder for at virksomheten som sakkyndig kan og bør introduseres og problematiseres i studietiden. Virksomheten som sakkyndig i barnesaker har etterhvert fått et betydelig omfang, og tilgangen av sakkyndige er mangelfull. Utvalget finner at dette arbeidsfeltet ikke er tilstrekkelig problematisert slik at det reflekterer de faktiske arbeidsoppgavene det er forventet at en med barnefaglig kompetanse skal beherske. Manglende kjennskap til rollen og de rammene en arbeider innenfor som sakkyndig, gjør mange usikre og vegrende overfor slikt arbeid. En tilpasset kurssekvens i rettspsykologi i grunnutdanningen for psykologer vil kunne være *ett* tiltak for å øke studentenes interesse for å kvalifisere seg for slikt arbeid etter endt utdanning. Utvalget vil likeledes anbefale at den rettspsykiatriske undervisningen i medisinerstudiet gjøres mer barnerelevanter. Utvalget vil anbefale de fakulteter og institutter som har ansvar for relevant utdanning å starte arbeid med å styrke studentenes forutsetninger for senere å kunne gå inn i barnefaglig sakkyndighetsarbeid. Utvalget vil også anbefale profesjonsforeningene og Barne- og familiedepartementet å ta initiativ overfor universitetene for å styrke denne delen av grunnutdanningen.

Utvalget har vist at det er behov for å få tilført relevant kunnskap gjennom systematisk forskning og utviklingsarbeid av relevans for virksomheten som sakkyndig. Når det gjelder selve rolleutøvelsen som sakkyndig og forvaltningsengasjert ekspert, savnes nasjonale undersøkelser av sakkyndig arbeid; innhold og beskrivende statistikk om hvem som påtar seg slikt arbeid og i hvilket omfang. Det savnes likeledes undersøkelser om ulike brukererfaringer, det være seg systematiske erfaringer fra oppdragsgivere og fra voksne og barn som har vært gjenstand for sakkyndig granskning. Utvalget vil også peke på behovet for å få evaluerte forsøk med alternativ bruk av sakkyndige i barnelovsaker. Utvalget vil anbefale relevante forskningsinstitusjoner å prioritere undersøkelser rundt sakkyndighetsrollen, da det er et arbeid som har avgjørende betydning for mange barns livssituasjon. Nasjonal forskning om tema vil styrke utdanningsinstitusjonenes evne til å problematisere dette arbeidsområdet i grunnutdanningen, videre - og etterutdanningen. Utvalget vil også anmode profesjonsforeningene og Barne- og familiedepartementet å ta initiativ overfor aktuelle forskningsinstitusjoner og programmer for å iverksette forskningsaktivitet om emnet.

I tillegg til forskning om emnet, vil utvalget anbefale, i tråd med forslag fra brukerhold, at det gjennomføres konsensus/høringskonferanser med bred deltakelse, også fra brukerhold, om vanskelige og kontroversielle teoretiske og metodiske problemstillinger. Dette bør primært være et ansvar for de respektive profesjonsforeningene å planlegge/gjennomføre, men med offentlig støtte for gjennomføring. Slike konferanser vil virke normgivende og kritiske i forhold til virksomheten. I tråd med dette bør det på ulike måter stimuleres til utarbeiding av litteratur på området.

Profesjonsforeningene forvalter viktige sider ved yrkesutøvelsen. Dette gjelder blant annet det å sikre faget legitimitet gjennom høy fagetisk bevissthet hos medlemmene. Utvalget har argumentert for at sakkyndighetsarbeid er et fagetisk særlig sensitivt område. Utvalget vil anbefale profesjonsforeningene å synliggjøre de fagetiske problemene ved sakkyndighetsarbeid ved revisjoner og utvikling av fagetiske normsett. Likeledes vil utvalget anbefale foreningene å gjøre erfaringene fra de fagetiske utvalgene mest mulig kjent, slik at det kan påvirke til en økt bevissthet på de fagetiske spørsmål som er knyttet til virksomheten.

6.4.2 Anbefalinger til domstoler, forvaltning og advokater

Utvalget støtter prinsippet om at det må være beslutnings- og forvaltningsorganets suverene frihet å søke den fagassistanse de selv mener er ønskelig. Frihet til å velge vil igjen si å kunne ha tilgang på informasjon. Utvalgets forslag innebærer tiltak som skal sikre at det er mulig for oppdragsgivere å få bedre tilgang på informasjon om kompetanse og kvalitetsnormer for slikt arbeid. Utvalget har i innstillingen søkt å beskrive hvilken fagkompetanse og rollemessig mestring som er nødvendig for å kunne utføre de vanligste sakkyndig- og ekspertoppdrag i barnesaker. På denne bakgrunn er det å anbefale at oppdragsgivere ber om at de som tilbyr seg tjenester spesifiserer sin kompetanse på det barnefaglige området; utdanning og erfaring. Medlemskap i profesjonsforening viser at vedkommende har forpliktet seg til å iaktta profesjonens fagetiske standarder. En slik aktiv kompetanseforventning fra oppdragsgivers side vil være med på å sikre at de som tilbyr sine tjenester også har en reell kompetanse til å utføre oppdragene.

Utvalget vil anbefale oppdragsgivere å være lydhør og respekterende overfor fagetiske begrensninger som den sakkyndige måtte gjøre i sitt arbeid, selv om dette skulle hindre at en ønsket vurdering blir gjort. Utvalget har argumentert for at sakkyndig arbeid generelt er avhengig av tillit til fagetisk forsvarlig arbeid. Tilliten kan også svekkes dersom samme person hyppig opptrer som sakkyndig overfor rett eller nemnd der en også opptrer som sakkyndig medlem eller fagkyndig meddommer. Utvalget vil anbefale at oppdragsgivere prøver å rekruttere ulike personer til de ulike oppdrag, gjerne fra ulike distrikter, slik at en oppnår høyest mulig grad av habilitet i det sakkyndige arbeidet.

6.4.3 Anbefalinger til sakkyndige

Utvalget oppfatter sakkyndighetsarbeid som krevende både når det gjelder rollehandtering og anvendelse av faget. En side ved arbeidet er at det utføres i relativ kollegial isolasjon. Utvalget har en forståelse for at mange med barnefaglig kompetanse har reservert seg i forhold til slikt arbeid. Det må og skal imidlertid i dag tas mange legitime beslutninger om barns forhold og fremtid og barnet har krav på kvalifisert faglig vurdering før beslutninger taes. Utvalget vil derfor anbefale at reservasjonene overfor slikt arbeid utfordres gjennom deltakelse på kurs, veiledningsordninger og ved alternative metodiske utprøvinger i forhold til de konfliktene som må løses for barna. Beslutningsfeltet har behov både for den kompetansen som er opparbeidet hos de som har arbeidet som sakkyndige, og den kritikken som ligger i reservasjonene. De som påtar seg fagkyndige oppgaver anbefales å tydeliggjøre og be om respekt for eventuelle fagetiske dilemmaer som måtte føre til begrensninger i den sakkyndiges arbeid. Utvalget vil understreke viktigheten av å tydeliggjøre den forskjellen det er å arbeide på oppdrag for et forvaltningsorgan og det å være oppnevnt som sakkyndig for domstolen. Det kreves en aktiv klargjøring både overfor oppdragsgivere, spesielt forvaltningsorganet og undersøkelsespersonene for å bryte

det som har utviklet seg til en uklar rolle uten tydelig formell dekning på forvaltningsnivået. Det er viktig for tillit og funksjonalitet for alt fagkyndig arbeid at det utføres i en legitim og formelt korrekt ramme.

Utvalget har argumentert for at det kan oppstå doble relasjoner som skaper et habilitets- og tillitsproblem dersom man opptrer som sakkyndig for beslutningstakere som man hyppig samarbeider med som fagkyndige meddommere eller som nemndsmedlemmer. Utvalget vil anbefale at en prøver å skille disse funksjonene i tid, eller at en påtar seg de ulike oppdrag i skiftende distrikter eller overfor ulike instanser for å unngå denne type doble relasjoner.

Utvalget vil også anbefale de som påtar seg fagkyndige og sakkyndige oppdrag å spesifisere sin kompetansebakgrunn, slik at oppdragsgivere har grunnlag for å kunne velge og vurdere bakgrunnen for det faglige perspektivet som gis i det fagkyndige arbeidet.

6.4.4 Anbefalinger om interdepartementalt samarbeid

Utvalget har argumentert for at det er vesentlige forskjeller og fellesnevnerer i kompetansegrunnlaget for arbeidet som sakkyndig i forhold til de to barnelovene. Utvalget mener at det også kan være viktig å se barnefaglig arbeid rundt barn som er involvert i strafferettslige prosesser i sammenheng med sakkyndig arbeid etter barnelovene. Utvalget ser det som en fordel for utvikling av kompetanse og kvalitets sikring at det totale barnefaglige feltet i forhold til forvaltning og rettssystem blir sett i sammenheng. Det vil styrke de ulike områdene faglig samtidig som forskjell i roller, metoder og vurderinger tydeliggjøres. Utvalget vil derfor anbefale at normeringsarbeid og øvrig arbeid med å utvikle sakkyndighetsfeltet også foregår gjennom interdepartementalt samarbeid.

Referanseliste

- American Psychological Association. (1992). Ethical Principles of psychologists and code of conduct. **American Psychologist**, **47**, 1597-1611.
- American Psychological Association. (1994). Guidelines for child custody evaluations in divorce proceedings. **American Psychologist**, **49**, 677-680.
- Backe-Hansen, E. (1991). Sakkyndiges rolle i sivile saker vedrørende seksuelle overgrep. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **28**, 116-120.
- Backe-Hansen, E. (1992). Psykologers rolle som sakkyndig i barnevernsaker: Å formidle en profesjonell versjon av «virkeligheten» til beslutningstakere. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **29**, 1015-1022.
- Backe-Hansen, E. (1993). En utdypning av «barnets beste» som standard i barnevernsaker. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **30**, 650-658.
- Backe-Hansen, E. (1994). Psykologiens bidrag til bevisvurderingen i incestsaker. **Kritisk Juss**, **2**, 133-140.
- Backe-Hansen, E. (1994). Sakkyndigrollen i barnevernsaker. I M. Oppedal, K. Sandberg & A. Syse (Eds.), **Barnevernet og barnevernloven**. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Backe-Hansen, E. & Breder, I. (1979). Om psykologers ansvarsforhold: Har vi plikt til å avgi sakkyndig uttalelse? Har vi rett til å la være? **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **16**, 214-216.
- Backer, I.L. (1982). **Barneloven. Kommentartutgave**, Oslo: Universitetsforlaget.
- Berg, B. (1994). Salærfastsettelse ved sakkyndighetsarbeid. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **31**, 410.
- Bjerke, H.S. & Keiserud, E. **Straffeprosessloven med kommentarer (bind I og II)**, Oslo: Tano.
- Bjerknes, R. (1995). Injurievernet for sakkyndige. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **32**, 631-632.
- Bjærke, S. (1994a). Ad sakkyndige psykologers bruk av tester. Replik til Kjell Johansen. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **31**, 46-47.
- Bjærke, S. (1994b). Personlighetstester i sakkyndighetsarbeid III - kommentar Til Kjell G. Johansen. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **31**, 149-150.
- Dawes, R. M. (1994). **House of cards**. New York: The Free Press.
- Danielsen, S. (1989). **Skilsmisessen**, Oslo: Tano.
- Elseth, Ø. (1994). Rettssikkerhet i incestsaker. **Kritisk Juss**, **2**, 141-143.
- European Federation of Professional Psychologists Association. (1995). **Meta Code of Ethics**.
- Fjeldstad, G. (1993). Om å sitte igjen med Svarteper. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **30**, 1005.
- Folberg, J. & Milne, A. (eds.). (1988). **Divorce mediation**, New York: Guilford.
- Foss, A. (1993). Samværsrett og prinsippet om «størst mulig samlet foreldrekontakt». **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **30**, 671-673.
- Frøyland, R. (1994). Salærfastsettelse ved sakkyndighetsarbeid. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **31**, 505.
- Guyer, M.J. (1990). Child psychiatry and legal Liability: Implication of recent case law. **Journal of American Academy of Child & Adolescent Psychiatry**, **29**, 958-962.
- Herman, S.P. (1990). Special issues in child custody evaluations. **Journal of American Academy of Child & Adolescent Psychiatry**, **29**, 969-974.
- Holth, A. (1988). Sakkyndig i barnefordelingsaker. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **25**, 163-167.

- Holth, A. (1991). Psykologer i sakkyndighetssaker. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **28**, 505-506.
- Holth, A. (1993). Ledende tillitsvalgtes uttalelser til media. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **30**, 1005-1006.
- Holth, A. (1993). Fagetisk råds rolle overfor sakkyndige psykologer. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **30**, 1094.
- Hov, J. (1991). **Rettergang i sivile saker**, Oslo: Papinian.
- Johansen, J.A. (1995). Retningslinjer for kvalitetssikring av institusjonsarbeid. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **32**, 401-405.
- Johansen, K.G. (1993). Sakkyndige psykologers bruk av tester. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **30**, 1097-1098.
- Johansen, K.G. (1994). Personlighetstester i sakkyndighetsarbeid en gang til - svar til Stian Bjærke. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **31**, 47-50.
- Johansen, K.G. & Holth, A. (1994). Sakkyndige psykologer som lar seg bruke av pressen. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **31**, 1085.
- Jordahl, A. (1992). Kan psykologer kvalitetssikres? **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **29**, 1161.
- Karlsen, B.R. (1991). Psykologer som sakkyndige og NPF's laissez-faire politikk. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **29**, 907-908.
- Kirkebøen, G. (1995). En bombe under soveputen? **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **32**, 426-434.
- Kjølrsrød, L. (1994). A forvalte risiko på barnets vegne. I T.D. Evans, I. Frønes & L. Kjølrsrød (eds). **Velferdssamfunnets barn**, Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Lindboe, K. (1994). **Barnevernrett**, Oslo: Tano.
- Myers, J.B. (1993). Expert testimony regarding child sexual abuse. **Child Abuse & Neglect**, **17**, 175-185.
- Myers, J.B. (1993). A call for forensically relevant research. **Child Abuse & Neglect**, **17**, 573-579.
- Mørch, W.T. (1993). Sakkyndighetsarbeide og pressedejobb. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **30**, 1184-1185.
- Oates, K. (1993). Three do's and three don'ts for expert witnesses. **Child Abuse & Neglect**, **17**, 571-572.
- Odland, T. (1993). Barnevernslov - sakkyndighetsarbeid - kvalitetssikring. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **30**, 115-116.
- Reigstad, S.W. (1992). Tanker om profesjonsetikk og yrkesutøvelse. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **29**, 528-538.
- Reigstad, S.W. (1992). Taushetsplikten. Implikasjoner for sakkyndig arbeid. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **29**, 1133-1149.
- Reigstad, S.W. (1994). Bruk av tester i sakkyndighetsarbeid. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **31**, 309-310.
- Reigstad, S.W. (1994). Regler som styrer og regulerer sakkyndig arbeid. Del I. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **31**, 373-384.
- Reigstad, S.W. (1994). Regler som styrer og regulerer sakkyndig arbeid. Del II. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **31**, 475-480.
- Reigstad, S.W. (1995). Injurievernet for sakkyndige. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **32**, 630.
- Reigstad, S.W. & Rønbeck, K. (1994). Sakkyndiges plass i barnefordelingssaker. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **31**, 1084.
- Rygh, P.H. (1995). Sakkyndig synspunkt på medaktørene i retten. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening**, **32**, 340-341.
- Sandberg, K. (1994). Dommere og sakkyndige: Trekker de i samme spenn? I T.D. Evans, I. Frønes & L. Kjølrsrud (eds.). **Velferdssamfunnets barn**, Oslo: Ad

- Notam Gyldendal.
- Schetky, D.H. & Guyer, M.J. (1990). Civil litigation and the child psychiatrist. **Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 29**, 963-968.
- Skaftø, D. (1985). **Child custody evaluations**. Newbury Park: Sage Publications.
- Smith, L & Lødrup, P. (1993). **Barn og foreldre. 4. utgave**, Oslo.
- Stahl, P.M. (1994). **Conducting child custody evaluations**. Thousands Oaks: Sage Publications.
- Tjersland, O.A. (1995). Psykologene i rettsvesenets tjeneste - dilemmaer, begrensninger og muligheter. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening, in press**.
- Valla, L. (1991). Å være sakkyndig er et personlig ansvar. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 28**, 1006-1008.
- Vasstrand, G. Fag-etisk råds rolle overfor sakkyndige psykologer. Kommentar til Arild Holth, Forum for sakkyndige psykologer. (1993). **Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 30**, 1182-1184.
- White, R. (1992). Confidentiality and privilege: Child abuse and child abduction. **Child Abuse Review, 1**, 60-64.
- Wolkstein, S. (1994). Legal Aspects of child care. I M. Rutter, E. Taylor & L. Hersov (eds.). **Child and Adolescent Psychiatry. Third Edition**, Blackwell: London.
- Aarseth, J. (1993). Mandat, metoder og arbeidsform i sakkyndighetsarbeid. **Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 30**, 30-33

Andre utgaver av dokumentet

Hent opp dokumentet i HTML-format

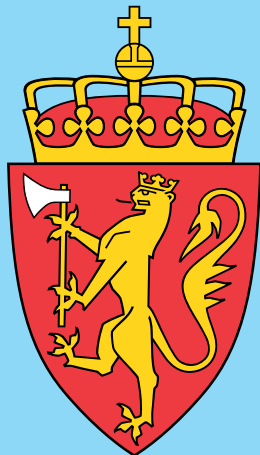
Slik ser det ut med Internett browser mot CD-ROM'en

 NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER NOU 1994:4
Kontrollen med «de hemmelige tjenester»
Instilling fra EØS-kommisjonen, oppnevnt ved Kgl. resolusjon 24. september 1993 Avgitt 7. februar 1994
<ul style="list-style-type: none">
• Utsendelsesrett
• Innholdsfortegnelse
<small>Utgiver: STATENS FORVALTNINGSTJENESTE SEKSJON STATENS TRYKKNING</small>
<small>Trykt utgave: ISSN: 0333-2306 ISBN: 82-583-0279-5 Trykk: Falch Hartvigrykk as, Oslo OSLO 1994</small>
<small>Elektronisk utgave: ISSN: 0806-2633 (NOU Computerfile) = ISBN: 82-583-0279-5 / DOCUMENT NOU 1994: 4/NO HTML-versjon: Falch Infotek as, Oslo</small>

Du må ha en Internett browser for å gjøre dette

Hent opp i tekstformat (RTF)

 NOU NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER
TITTEL
INNLEDNING
KAPITLER
VEDLEGG

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

1994

1995

1996

ODIN

HVIS DU
HAR INTERNETT

HJELP

BRUKERDOKUMENTASJON

MEDIE UAVHENGIG PUBLISERING